

Univerzita Karlova
Přírodovědecká fakulta

Studijní program: Geografie
Studijní obor: Sociální geografie a regionální rozvoj

Bc. Madina Samyltyrova

Environmentální bezpečnost Ruské federace v kontextu klimatických změn
Environmental security of the Russian Federation in the context of climate change

Diplomová práce

Vedoucí práce: RNDr. Libor Jelen, Ph.D.

Praha, 2023

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem závěrečnou práci zpracovala samostatně a že jsem uvedla všechny použité informační zdroje a literaturu. Tato práce ani její podstatná část nebyla předložena k získání jiného nebo stejného akademického titulu.

V Praze 28.07.2023

Bc. Madina Samylytyrova

Poděkování

Děkuji RNDr. Liboru Jelenovi, Ph. D, mému školiteli, za jeho vstřícný přístup, trpělivost a důležité připomínky během vedení. Chci taky vyjádřit vděčnost celé Přírodovědecké fakultě Univerzity Karlova za inspirativní studijní prostředí a ochotu poskytnout pomoc ve všech situacích. Velké poděkování patří všem účastníkům rozhovorů, kteří ochotně sdíleli své informace a umožnili mi získat potřebná data pro práci.

Abstrakt

Práce zkoumá koncept environmentální bezpečnosti v Rusku z pohledu politiky a zákona, akademické sféry, podnikatelských subjektů a médií. Teoretický základ byl postaven na pracích autorů, kteří přispěli k rozšíření koncepce bezpečnosti s ohledem na environmentální hrozby. Praktická část obsahuje diskurzní, obsahovou a tematickou analýzu. Bylo zjištěno, že koncept environmentální bezpečnosti v Rusku je v současné době ve vývoji a zahrnuje nejen ekologické, ale také politické a ekonomické aspekty. Vědecká komunita hraje klíčovou roli při začleňování nových hrozeb do konceptu environmentální bezpečnosti. Vláda Ruské federace a podnikatelský sektor také přikládají význam environmentální bezpečnosti, avšak jejich zapojení je omezenější. Pro stát a podnikatelské subjekty jsou důležité mezinárodní standardy a závazky v oblasti změny klimatu. V tomto ohledu stát firmám neposkytuje dostatečnou podporu. Vláda efektivně reaguje na události jako jsou havárie nebo znečištění v důsledku činnosti soukromého sektoru. Nicméně, ne vždy dochází k odstranění negativních dopadů na životní prostředí. Pravděpodobně firmy působící v rámci významných odvětví pro Rusko mají možnost komunikovat s vládou, která následně zanedbává environmentální problémy, a tím ohrožuje obyvatelstvo.

Klíčova slova: environmentální bezpečnost, politika životního prostředí, změna klimatu, sekuritizace, Rusko

Abstrakt

The thesis examines the concept of environmental security in Russia from the perspectives of politics and law, the academic sphere, business entities, and media. The theoretical basis was built on the works of authors who contributed to expanding the security concept regarding environmental threats. The practical part consists of discourse, content, and thematic analysis. It was found that the concept of environmental security in Russia is currently under development and encompasses not only ecological but also political and economic aspects. The scientific community plays a key role in incorporating new threats into the concept of environmental security. While the government of the Russian Federation and the business sector acknowledge the importance of environmental security, their roles are somewhat limited. International standards and commitments in the field of climate change are crucial for the state and business entities. However, the state does not provide significant assistance to companies in this regard. The government responds well to events such as accidents or pollution resulting from private sector activities. However, the elimination of negative impacts on the environment does not always occur. Presumably, some companies operating within significant sectors in Russia can communicate with the government, resulting in the subsequent neglect of environmental issues and endangering the population.

Key words: environmental security, environmental policy, climate change, securitization, Russia

Obsah	
Seznam použitých zkratk	3
Seznam obrázků	4
Seznam tabulek	5
1. Úvod	6
1.1 Historický kontext	8
1.2 Tradiční názor na koncept bezpečnosti	9
1.3 Vývoj konceptu bezpečnosti	10
1.4 Lidská bezpečnost	11
2. Koncept environmentální bezpečnosti	12
2.1 Koncept udržitelného rozvoje a environmentální bezpečnost	14
2.2 Teorie sekuritizace.....	16
2.3 Kritika konceptu environmentální bezpečnosti	17
2.4 Rozdíl mezi environmentální bezpečnosti a ekologickou bezpečnosti	18
3. Změna klimatu v rámci environmentální bezpečnosti	19
3.1 Hrozby spojené se změnou klimatu	20
4. Environmentální bezpečnost v Rusku	22
4.1 Definice environmentální bezpečnosti v ruské odborné literatuře	24
4.2 Rusko a Zelená dohoda pro Evropu	25
4.3 Klíčové pojmy vzhledem k ruské legislativě.....	26
4.4 Aktéři environmentální bezpečnosti	28
5. Metodický rámec	30
5.1 Diskurzivní a obsahová analýza	30
5.2 Tematická analýza	31
5.3 Vymezení otázek.	31
5.4 Sběr dat.....	33
5.5 Omezení analýzy	35
6. Vlastní výzkum	36
6.1 Analýza základních předpisů ruské legislativy v oblasti environmentální bezpečnosti. 36	
6.1.1 Obsahová analýza dokumentů	40
6.1.2 Koncepce národní bezpečnosti (Концепция национальной безопасности).....	42
6.1.3 Federální zákon o ochraně životního prostředí (Федеральный закон „Об охране окружающей среды“).....	45
6.1.3 Environmentální doktrína (Экологическая доктрина)	46

6.1.4 Strategie enviromentální bezpečnosti (Стратегия экологической безопасности)	46
6.1.5 Концепце dlouhodobého socioekonomického rozvoje Ruské federace (Концепция долгосрочного социально-экономического развития Российской Федерации до 2020 года)	48
6.1.6 Problém změny klimatu a legislativa	50
6.1.7 Klimatická doktrína (Климатическая доктрина)	51
6.1.8 Shrnutí	53
6.2 Analýza rozhovorů	55
6.2.1 Analýza rozhovorů se skupinou akademiků	55
6.2.2 Analýza rozhovorů se skupinou podnikatelů	64
6.2.3 Shrnutí	68
6.3 Analýza média	70
6.3.1 Černé nebe v Krasnojarsku	71
6.3.2 Radioaktivní kontaminace v Moskvě	72
6.3.3 Kritika národního projekt Ekologie	72
7. Diskuse	73
8. Závěr	74
Literatura	77
Příloha	87

Seznam použitých zkratk

NATO	Severoatlantická aliance (North Atlantic Treaty Organization)
NNO	Nestátní neziskové organizace
UNFCC	Rámcová úmluva OSN o změně klimatu (United Nations Framework Convention on Climate Change)
МЧС	Министерство чрезвычайных ситуаций (Ministerstvo pro mimořádné situace)
ВНИИ „Экология“	Научно-исследовательский институт охраны окружающей среды (Výzkumný ústav ochrany životního prostředí)
МАНЕБ	Международная академия наук экологии, безопасности человека и природы (Mezinárodní akademie ekologie, lidské bezpečnosti a přírody)
ФСБ	Федеральная служба безопасности Российской Федерации (Federální bezpečnostní služba Ruské Federace)
РАН	Российская академия наук (Ruská akademie věd)

Seznam obrázků

Obrázek 1: Mapa regionů s nedostatečnou ochranou životního prostředí způsobenou vládními rozhodnutími	71
---	----

Seznam tabulek

Tabulka 1: Základní zákony Ruské Federace v rámci environmentální bezpečnosti	38
Tabulka 2: Počet výskytu slov spojených s environmentální bezpečnosti v zákonech Ruské Federace	42
Tabulka 3: Kódování rozhovorů se skupinou akademiků	57
Tabulka 4: Kódování rozhovorů se skupinou podnikatelů	66
Tabulka 5: Nepříznivě ekologické situace za období 2003-2021	87

1. Úvod

Problematika přírodního prostředí se poprvé začala dostávat do politické agendy kolem 70.let 20.století. Revoluční události pro politické hnutí stala kniha Rachel Carsonové Tiché jaro. Tato publikace, která vyšla již v roce 1962, našla témat negativních dopadu pesticidů a změnila chápání vztahu člověka a přírody. Autorka dostala odměnu za přínos k bezpečnosti a obraně národních zájmů Spojených států. Postupně byly environmentální problémy zařazeny mezi příležitosti států (Prins 1993). V současnosti se toto téma vymezuje jako otázka národní bezpečnosti. Teoretické úvahy v tomto směru se střetávají s empirickým výzkumem a politickým uvědoměním (Worldwatch Institute 2005).

Pozitivní vztah k prostředí a obavy z jeho poškozování navazují na postindustriální hodnoty vyspělých zemí. Nicméně podobné povědomí se šíří i v dalších částech světa. Je zejména zajímavé pozorovat tento trend v Rusku, největší zemi planety s globálním dopadem na geosféru. Díky své rozloze a bohaté biologické rozmanitosti je Rusko na jedné straně nazýváno „plícemi planety“. Zároveň je čtvrtým největším emitentem skleníkových plynů (Ritchie H., Roser M., Rosado P. 2020). Nabízí se tak otázka, zda má Rusko zájem prosazovat environmentální otázky včetně změny klimatu do bezpečnostní agendy. Téma environmentální bezpečnosti je aktuální, protože není vědecká debata ohledně spojení environmentálního a bezpečnostního aspektu uzavřena. V kontextu Ruska se tento spor stává zjevným. Projekt The Climate Action Tracker hodnotí činnosti vlád v oblasti změny klimatu a ruskou politiku označuje za neefektivní (Climate Action Tracker 2022).

Cílem diplomové práce je zhodnotit pozici konceptu environmentální bezpečnost v politice Ruské Federace na třech diskurzivních úrovních. První úroveň se týká oficiálního aspektu, kdy koncept environmentální bezpečnosti prezentuje stát. Vládní politiku státu vyjadřují oficiální dokumenty ruských státních úřadů, jako je například Státní Duma Ruské Federace. Na druhé formální úrovni se koncept odráží v akademické a podnikatelské sféře. Třetí a poslední úroveň se týká populárního aspektu, který představují média. Hodnocení konceptu environmentální bezpečnosti bude probíhat prostřednictvím studia vzájemné propojenosti těchto úrovní. Na základě toho lze vymezit následující dílčí cíle:

1. Analyzovat současnou legislativu týkající se environmentální bezpečnosti a změny klimatu v Rusku.
2. Prozkoumat postoje a dopad vědecké komunity na environmentální bezpečnost v Rusku.

3. Zjistit negativní a pozitivní role podniků při řešení problémů environmentální bezpečnosti a výzvy, kterým firmy čelí.

4. Analyzovat reakci vlády na katastrofické události environmentálního charakteru.

Naplnění těchto cílů bude provedeno pomocí diskurzivní analýzy dokumentů a rozhovorů a media. Při hodnocení je taky důležité pochopit, zda tento koncept má prostorovou diferenciaci – tedy zda závisí na zemi, kde se odehrává. Rozsah výzkumu je vymezen problematikou změny klimatu.

Práce je členěna do následujících částí:

Teoretická část seznámí čtenáře s konceptem environmentální bezpečnosti tak, jak byl formován historicky. Poté bude rozebíraná teorie sekuritizace, na kterou se často opírají výzkumníci při studiu tohoto konceptu. Součástí druhé kapitoly je udržitelný rozvoj, který zmiňuje ruská legislativa a někdy i vědecký výzkum. Kromě argumentace pro výzkum environmentální bezpečnosti kapitola zahrnuje i její kritiku. Je nezbytné porozumět rozdílu mezi environmentální a ekologickou bezpečností, o čemž se čtenář dozví na konci kapitoly. Následovat bude kapitola, která prohloubí koncept environmentální bezpečnosti s důrazem na změnu klimatu.

Čtvrtá kapitola se zaměřuje na metodické postupy pro dosažení dílčích cílů. Zde budou uvedeny výzkumné otázky použité během rozhovorů. Výsledky analýzy budou prezentovány v šesté kapitole. Nejprve bude věnována pozornost analýze předpisů v oblasti ochrany životního prostředí, což je první dílčí cíl. Druhý a třetí cíl budou dosaženy za pomoci rozhovorů. O dosažení posledního dílčího cíle se čtenář dozví v analýze médií.

V diskusi budou zodpovězeny výzkumné otázky. Závěr práce pak bude analyzovat, zda byly dosaženy dílčí cíle či nikoliv.

1.1 Historický kontext

Pro lepší pochopení historického pozadí se můžeme obrátit na práci Dalby o prostředí jako geopolitické hrozbě (Dalby 1996). Předpoklady rozvoje konceptu bezpečnosti z hlediska přírodních hrozeb vznikly díky známé teorii Thomase Malthuse o masové spotřebě a vyčerpávání zdrojů v důsledku růstu populace (Malthus 1970, cit. v Dalby 1996, s. 474). Teorie vzbudila zájem o to, jak může růst populace a jeho důsledky ovlivnit bezpečnost jednotlivých zemí a celého světa. Dalby pak odkazuje na Kaplana a jeho neo-malthusiánský přístup, který rozšiřuje malthusiánskou teorii o životní prostředí (Kaplan 1994, cit. Dalby 1996, s. 473). Práce Kaplana „The Coming Anarchy” se zaměřuje na reflexi tématu environmentálních problémů a politické stability. Podle Kaplana státy nemají dostatečnou moc k řešení konfliktů souvisejících s životním prostředím, a řešením je kontrola počtu obyvatel. Jinak hrozí společnosti chudoba, globální ochlazení, a nakonec válka. Myšlenky Kaplana jsou tedy zajímavé tím, že autor upozorňuje na porušení stability státu právě kvůli nedostatečným opatřením v oblasti environmentální bezpečnosti.

Thomas Homer-Dixon byl také inspirován prací Thomase Malthuse. Homer-Dixon provedl analýzu v různých regionech světa a přispěl tak k závěru, že nedostatek orné půdy a vody souvisí s přesunem obyvatelstva, ekonomickou stagnací, terorismem a genocidou v chudých státech (Homer-Dixon 2001). Díky pracím Kaplana a Dixona se v politickém diskurzu Spojených států objevily myšlenky o vlivu prostředí na bezpečnost státu (Dalby 2016). Diskuse o problémech vyčerpávání se tak v 80. a 90. letech rozvíjela jako rozhovor o environmentální bezpečnosti. S tím, jak se přírodní zdroje staly vzácnějšími a dražšími, politici se stále více znepokojovali potenciálními dopady na národní a mezinárodní bezpečnost. Koncept environmentální bezpečnosti poskytl podmínky pro pochopení složitých vztahů mezi zhoršováním životního prostředí, vyčerpáváním zdrojů a národní bezpečností.

Kaplanovy argumenty odrážejí tradiční realistické představy o mezinárodních vztazích. Zdůrazňují snahu států dosáhnout vlastní bezpečnosti na úkor ostatních států. Realistická neo-malthusiánská paradigma vnímala armádu jako klíčový nástroj pro ochranu národní bezpečnosti. Podle Dalby, i když tento přístup uznával důležitost environmentálních problémů pro národní bezpečnost, nezabýval se nutně základními příčinami těchto problémů ani se nesnažil zmírnit jejich dopady (Dalby 2016).

1.2 Tradiční názor na koncept bezpečnosti

Kaplan a Homer-Dixon byli zástupci tradičního názoru na bezpečnost a pohlíželi na mezinárodní systém z perspektivy realistů. Politický realismus se zaměřuje na suverénní stát. V tomto smyslu je hlavním pojmovým rámcem pro studium bezpečnosti koncept teritoriality a politické nezávislosti (Booth 1991). Aktérem v mezinárodních vztazích je stát jako jediný subjekt. Cílem každého státu je maximalizovat a rozšířit svou moc. Z toho vyplývá, že je nutné chránit hranice a hrozbu pro stát lze identifikovat na základě toho, co přichází z vnějšku. Jsou to konkrétní vojenské nebo teroristické aktivity. Zajištění bezpečnosti se realizuje prostřednictvím vojenské pohotovosti a diplomacie, která je definována jako „válka jiným způsobem“ (Swatuk 2004).

Politický realismus předpokládá, že mezinárodní systém je z podstaty anarchický. Neexistuje žádná světová vláda, která by mohla prosazovat pravidla pro celý systém. Státní moc závisí na přírodních zdrojích v rámci svého územního prostoru, stejně jako na přístupu ke klíčovým zdrojům mimo stát (Swatuk 2004). Národní moc závisí také na schopnosti přeměnit tyto zdroje na zboží. Soutěž a kontrola nad klíčovými přírodními zdroji budou podle Klare významným faktorem pro použití vojenské síly ve 21. století (Klare 2001).

Realistické teorie převládaly v době studené války, kdy se zájemci o bezpečnost především zaměřovali na jaderné zbraně a možnost jejich použití (Pirages 2010). Svět byl tehdy rozdělen na dva bloky a v kontextu jejich konfrontace se jiné hrozby (migrace uprchlíků, vnitřní nestabilita, nerovnosti, transnacionální sítě) podle tradičních představ považovaly za méně důležité. Primární hrozbu představovala možnost jaderné války vzhledem k masivnímu arzenálu Spojených států a Sovětského svazu. Mezi další hrozby, zejména pro západní kapitalistický svět, patřilo šíření komunismu. Environmentální bezpečnost nedostávala v bezpečnostním diskurzu během éry studené války, tedy v období tradičního chápání bezpečnosti, velkou pozornost.

1.3 Vývoj konceptu bezpečnosti

Kaplanovy argumenty naznačují, že zabezpečení jednoho státu může vést k obětování bezpečnosti jiných států. Sorenson uvádí příklad USA, které založily Severoatlantickou alianci (NATO) a posílily svou vojenskou moc s cílem odolávat Sovětskému svazu a šířit svůj vliv na ostatní země (Sorenson 1990). Podle Sorensona je realistický přístup zastaralým konceptem a dosažení národní bezpečnosti by mělo být založeno na mírové demokracii a neexistenci konfliktů. Národní bezpečnost by měla být podle něj orientována na jiné problémy, včetně environmentálních. Za zmínku stojí i to, že strukturalistické pojetí bezpečnosti zahrnuje rozlišování mezi jádrovými a periferními státy. V tomto pojetí jsou jádrové státy vnímány jako stabilní a bezpečné, zatímco chudé rozvojové země jsou ohroženy zaostalostí a konflikty (Hettne 2001, cit. v Swatuk 2004, s.3). Hettne tedy tvrdí, že bezpečnost je úzce propojena se specifickým historickým vývojem jednotlivých regionů

Snaha změnit koncepci bezpečnosti začala po době studené války. Podle Page rozpad Sovětského svazu ovlivnil existující chápání bezpečnosti, protože vznikl nový globální model rozvoje (Page 2010). Uvědomění si vzájemné závislosti ekonomických vztahů po celém světě bylo dalším faktorem ve vývoji konceptu bezpečnosti. Výskyt hospodářských krizí upozornil na skutečnost, že změny ekonomické situace v jedné části světa mohou mít důsledky i v jiných vzdálených regionech. To vedlo k rozvoji konceptu ekonomické bezpečnosti. Začal růst zájem o alternativní formy bezpečnosti. Moderní transformace bezpečnosti spočívá ve vzniku nové perspektivy, která se zaměřuje na člověka, nikoli pouze na stát.

Práce Browna a Crawforda „Redefining National Security“ (Brown, Crawford 2009) poukázala na potřebu rozšířit výzkum bezpečnosti o hrozby vyplývající ze vztahu člověka a přírody. Autoři zdůraznili naléhavost situace. Na základě vědeckých zpráv ilustrovali negativní dopad lidských činností, jako je odlesňování nebo nadměrný rybolov, na životní prostředí. Jako potenciální příčinu poklesu produkce potravin zmiňují změnu klimatu. Změna klimatu tak podle autorů může mít vážné důsledky pro národní bezpečnost.

Kromě vojenských faktorů lze vyčlenit politické, ekonomické, sociální a environmentální (Buzan, Wæver, deWilde 1998). Podle názoru autorů zahrnuje environmentální bezpečnost ochranu místního životního prostředí a planetární biosféry, protože jsou to klíčové systémy, na kterých závisí veškeré lidské aktivity. Mathews upozorňuje na možnost vzniku nestability v důsledku globálních environmentálních hrozeb a hovoří o tzv. „environmentálních uprchlících“ (Mathews 1989). Environmentální uprchlíci jsou lidé, kteří opouštějí své domovy kvůli narušení životního prostředí, jako jsou například sucha, povodně,

a podobně. Pokud se jedná o důsledky změny klimatu, hovoříme také o klimatických uprchlících.

Jako příklad kritiky úzké definice národní bezpečnosti během éry studené války se uvádí práce Ullmana, který taky hovořil o nutnosti rozšířit tento koncept (Ullman 1983). Podle něj by měla národní bezpečnost zahrnovat i nevojenská nebezpečí, jako jsou environmentální hrozby. Nevojenské faktory mohou podle autora pro státní zájmy být dokonce rušivější než vojenský konflikt. Ullman se domnívá, že řešení kořenových příčin konfliktů a nestability může vést ke snížení militarizace mezinárodních vztahů a zlepšení celkové globální bezpečnosti.

1.4 Lidská bezpečnost

Předchozí kapitola nastínila různé perspektivy na rozsah bezpečnostního diskurzu. Práce Page může pomoci při orientaci v nových myšlenkách. Page rozděluje názory autorů na netradiční hrozby do tzv. „táborů“, což jsou jednoduše skupiny výzkumníků (Page 2010). První skupina usiluje o zahrnutí nevojenských hrozeb do bezpečnostního diskurzu. Tuto snahu Martinovský nazývá rozšířením konceptu bezpečnosti (Martinovský 2014). Zástupci tohoto přístupu, jako například Ullman, zůstávají při státocentrickém pohledu na bezpečnost. Druhá skupina zaujímá radikálnější přístup k bezpečnosti. Tento přístup klade důraz na lidskou bezpečnost a podle Page zahrnuje hluboce demilitarizovaný pohled. Autor zde používá termín „hloubka“, protože se zaměřuje na prohloubení diskurzu, v kterém nejen státy vystupují jako aktéry bezpečnosti. Tento posun v myšlení vedl ke vzniku konceptu lidské bezpečnosti (human security), který uznává propojenost bezpečnostních zájmů napříč různými úrovněmi a aktéry.

Lidská bezpečnost je založena na myšlence, že bezpečnost jednotlivců a komunit je stejně důležitá jako bezpečnost státu. Rummel má zajímavý pohled na škálu hrozeb, která zahrnuje nejen chudobu a nemoci, ale také politickou represi (Rummel 1994). Represe znamená použití násilí vůči lidem, kteří mají odlišné názory. Tento fenomén ukazuje, že stát nemusí být pro každého jednotlivého občana bezpečný. Z toho plyne potřeba rekonstrukce bezpečnostního paradigmatu s ohledem na potřeby jednotlivců. Rummel ukázal, že více lidí bylo zabito svými vlastními vládami než zahraničními vojenskými hrozbami (Rummel 1994).

Lidská bezpečnost také uznává, že bezpečnost se dosahuje zajištěním přístupu jednotlivců k základním potřebám. Dnes se lidé stále více zajímají o svůj příjem, životní prostředí a kriminalitu než o vojenské hrozby (Alkire 2003). Vývoj bezpečnostních konceptů směrem k lidské bezpečnosti vedl k posunu v teoretických rámcích a přinesl důraz na kvalitu

života. Zvyšuje se význam svobody a důstojnosti jednotlivců a objevuje se předpoklad pro vznik koncepce udržitelného rozvoje, kterou budeme rozebírat v následující podkapitole.

2. Koncept environmentální bezpečnosti

Environmentální bezpečnost je pojem, který nemá jednoznačnou definici. Vědci a odborníci se ve svých publikacích snaží vysvětlit tento pojem různými způsoby. Navíc politici a média se na tuto problematiku dívají z různých perspektiv. Vysvětlení konceptu environmentální bezpečnosti závisí na konkrétním přístupu výzkumníka. Existuje však také kritika tohoto konceptu. Někteří výzkumníci nesouhlasí s militarizací vztahu mezi lidstvem a životním prostředím, kterou by mohla sekuritizace environmentálních problémů přinést (Deudney 1991).

Dále je zřejmá rozdílnost přístupu ke studiu konceptu mezi světovými a ruskými autory. Pro lepší porozumění rozmanitosti interpretací se nejprve obrátíme k práci Graeger Přínosem práce je identifikace typologie studií environmentální bezpečnosti, které využívají různé přístupy. Jeden z těchto typů se zaměřuje na specifčnost vnímání problémů v Rusku. Tyto studie se zabývají zkoumáním činnosti člověka a jeho vlivu na přírodní systémy (Graeger 1996). Cílem studií je zjistit, jaká konkrétní činnost ovlivňuje životní prostředí a jaké jsou její negativní dopady na společnost. Ruská literatura se často zaměřuje na degradaci prostředí včetně místních vnitrostátních problémů. Tento přístup k environmentální bezpečnosti zahrnuje především ochranu lesů, nerostných surovin a jiných zdrojů. Podle Allena je to částečně způsobeno rozlohou Ruska a jeho závislostí na těchto zdrojích, které jsou nutné pro ekonomický rozvoj a politickou moc (Allenby 2000).

V západním světě je často kladen důraz lidskou a národní bezpečnost. Graeger zmiňuje přístup, který je založen na socioekonomických a politických faktorech. Tyto faktory přispívají k degradaci přírodních systémů a mohou vést k ozbrojeným konfliktům (Graeger 1996). Tímto se otevírá diskuse o spojitosti mezi vojenskými záležitostmi a environmentálními problémy, nejen z hlediska dopadu vojenské činnosti. Autoři, kteří zkoumají environmentální bezpečnost ve svých pracích, diskutují o ozbrojených konfliktech vyvolaných například nedostatkem zdrojů. Podle Programu Organizace spojených národů pro životní prostředí (UNEP) bylo nejméně 40 % všech vnitrostátních konfliktů za posledních 60 let spojeno s přírodními zdroji (United Nations Peacekeeping 2023). Specifické rozdíly ve využívání, distribuci nebo dostupnosti vzácných zdrojů mohou představovat základní příčiny konfliktů. To se týká situací, kdy různé skupiny mají odlišné hodnoty nebo zájmy týkající se těchto zdrojů, což komplikuje

hledání vzájemně výhodných řešení (Heimdu 2019). Konflikty v této oblasti se mohou vyskytovat nejen mezi jednotlivci nebo skupinami, ale také mezi zeměmi.

Další kategorií studia je politika. Graeger navrhuje zajímavý koncept politické bezpečnosti který naznačuje, že hledání globálních řešení environmentálních problémů vede k potřebě spolupráce mezi zeměmi (Graeger 1996). Souhlasíme, že řešení v oblasti environmentální bezpečnosti vyžaduje mnohostranný přístup, který zahrnuje nejen vědecká a technická řešení, ale také politická a diplomatická úsilí. To však není vždy možné.

V rámci pochopení teoretického základu je prvním úkolem nalézt spojení mezi aspektem bezpečnosti a environmentální problematikou. Pro pochopení konceptu environmentální bezpečnosti je nezbytné nejprve prozkoumat pojem bezpečnosti obecně.

Samotný pojem bezpečnosti může být obtížně vymezen kvůli rozmanitým možnostem interpretace. Obecně se asociuje s národní bezpečností, která souvisí buď se systémem států, nebo s vojenskou sférou. Z tohoto pohledu je bezpečnost dosažena, když jedna strana vítězí a druhá prohrává. Jedná se tedy o tzv. hru s nulovým součtem. Wolfers (1962, s.147) definoval bezpečnost jako „absenci hrozeb pro získané hodnoty, chápanou jako absence strachu, že tyto hodnoty budou napadeny“. Z pohledu environmentální bezpečnosti hodnoty představují ekosystémové služby. Bezpečnost je tedy ohrožena tím, že tyto služby budou ztraceny. Obecně lze říct, že bezpečnost se týká stavu ochrany před poškozením, nebezpečím nebo hrozbou. Z toho vyplývá, že pro zajištění bezpečnosti je nutné identifikovat potenciální hrozby a zranitelná místa, která by mohla ohrozit stabilitu. Kromě environmentální dimenze lze bezpečnost zkoumat i v dalších oblastech:

1. Vojenská bezpečnost: Tento aspekt se týká schopnosti země chránit se před vnějšími hrozbami pomocí vojenské síly. Zahrnuje ochranu před teroristickými útoky, válkou a jinými formami násilí.

2. Ekonomická bezpečnost: Tento aspekt se zaměřuje na schopnost země chránit se před ekonomickými hrozbami, jako je ekonomická recese, inflace nebo bankrot. Opatření v této oblasti zahrnují ochranu ekonomické infrastruktury, zaměstnanosti a průmyslu.

3. Sociální bezpečnost: Tento aspekt se zabývá ochranou jednotlivců a komunit před sociálními hrozbami, jako je chudoba, nerovnost a diskriminace. Pro zajištění sociální bezpečnosti je důležitý přístup ke sociálnímu zabezpečení (vzdělání, zdravotní péče).

Dyer si klade otázku, zda má nějaký faktor šanci být považován za bezpečnostní otázku a jakou roli hraje prostředí v existujících mezinárodních strukturách, které se nevyznačují politickými rysy (Dyer 2001). Tvrdí, že spojení konceptu prostředí a bezpečnosti představuje určitou bariéru. Není užitečné podle něj, aby vojenští plánovači zahrnovali veškeré otázky

sociálního blahobytu do bezpečnostních zájmů. Autor se dále zeptá, zda je nutné nazývat nedostatek zdrojů „environmentálním“ problémem jen proto, že je spojen s přírodními zdroji. Je adekvátní spojovat otázky životního prostředí a bezpečnosti, nebo je to problematické z hlediska životního prostředí (Dyer 2001)? To je předmětem diskusí mezi vědci a názory na tuto otázku se mohou lišit. Další otázkou Dyera je, co je chráněno a před jakou hrozbou (tamtéž). Souhlasíme, že životní prostředí není ohroženo „jinými“, ale je ohroženo lidskou činností a ve širším smyslu i státy. Problematika environmentální bezpečnosti je tedy složitá a zahrnuje jak praktické, tak teoretické změny, které mohou znesnadnit její pochopení.

Barnett také připouští, že je obtížné se v těchto pojmech orientovat (Barnett 2001). Existuje kontrast mezi dvěma pojetími. Pojetí bezpečnosti by mělo zahrnovat institucionální a politické aspekty. Důsledky přírodních katastrof nebo poškození životního prostředí, například chemického znečištění pitné vody, mají zjevný význam jak pro ekosystémy, tak pro lidskou společnost. Nicméně ne každý environmentální problém musí být zájmem národní bezpečnosti státu. Jak zdůrazňuje Allenby, věda a výzkum se nacházejí mimo bezpečnostní orgány (Allenby 2000). Autor také dodává, že environmentální problémy jsou vnímány jako součást sociálního a ekonomického systému. Není podle něj jednoduché optimalizovat environmentální složku spolu s ekonomickým rozvojem.

2.1 Koncept udržitelného rozvoje a environmentální bezpečnost

Na počátku 21. století se environmentální problémy těsněji spojily s cíli udržitelného rozvoje. Tento koncept lze chápat jako nový rámec pro environmentální bezpečnost. Koncept udržitelného rozvoje se začal rozvíjet v 60. letech 20. století jako reakce na rostoucí obavy zhoršování životního prostředí (Du Pisani 2007). Rychlý ekonomický růst, který začal po 2. světové válce, způsoboval nepříznivé dopady. Hospodářské změny spojené s industrializací a pokrokem se nemohly obejít bez vlivu na ekosystémy. Vztah lidstva k přírodě se začal měnit.

Určitou roli v zvýšení environmentálního povědomí sehrála také ropná krize sedmdesátých let. Tato událost poukázala na nebezpečí vyplývající z nedostatku zdrojů, což se prolíná s myšlenkou Malthuse. Simpson zdůrazňuje, že energetické problémy, zejména spojené s ropou, byly tradičním předmětem zkoumání environmentální bezpečnosti a mohly vést k mezinárodním konfliktům. Vysoké ceny ropy výrazně oslabily ekonomiku Ameriky a Evropy (Encyclopedia Britannica 2023). Formulace teorie udržitelného rozvoje byla výsledkem úvahy, že environmentální stres je příčinou konfliktů.

Udržitelný rozvoj vychází z myšlenky, že ochrana životního prostředí je nezbytná pro zajištění dlouhodobé bezpečnosti a blahobytu současných i budoucích generací (Brundtland 1987). Tento koncept je pro nás obzvláště zajímavý, protože je v ruském chápání často synonymický s environmentální bezpečností. Report z roku 1987 umožnil zařazení environmentálních témat na pořad jednání politiky. Bylo uznáno, že ochrana životního prostředí a hospodářský růst se vzájemně nevylučují. Koncepce tak zdůrazňuje potřebu sociální a environmentální zodpovědnosti ekonomického rozvoje.

Vztah mezi udržitelným rozvojem a environmentální bezpečností spočívá v tom, že udržitelný rozvoj usiluje o dosahování hospodářského růstu způsobem, který chrání životní prostředí. Udržitelný rozvoj lze považovat za prostředek k dosažení environmentální bezpečnosti, neboť se snaží o vyváženost ekonomických, sociálních a environmentálních zájmů.

Koncepce udržitelného rozvoje se potýká s řadou kritiky. Jednou z hlavních slabých stránek této koncepce je její neúčinné promítání do praxe (Lippert 2004). Překážkami pro uplatnění této koncepce jsou protichůdná a úzká interpretace termínu, nesoulad mezi možnostmi rozvinutých a rozvojových zemí a nedostatek finančních prostředků pro její realizaci. Je taky obtížné sledovat cíle, které jsou zaměřeny na blaho člověka v celosvětovém systému, kde jsou zájmy států často na prvním místě.

Navzdory kritice je udržitelný rozvoj stále považován za důležitý pro podporu dlouhodobé ekonomické prosperity a zajištění sociálního blahobytu. Příklady udržitelného rozvoje v praxi zahrnují udržitelné zemědělství, obnovitelné zdroje energie a čisté technologie, zelenou infrastrukturu, městské plánování a odpovědné obchodní postupy.

Zatímco udržitelný rozvoj a environmentální bezpečnost zahrnují některé podobné myšlenky, jedná se o odlišné koncepty s různým zaměřením a cíli. Společnou hodnotou je především bezpečí člověka. Udržitelný rozvoj má za úkol dosáhnout rovnováhy mezi ekonomickým růstem, sociálním rozvojem a ochranou životního prostředí. Může to znít jako soubor ideálů nebo krásný slogan. Avšak ve skutečnosti je velmi obtížné dosáhnout rovnováhy kvůli rozmanitosti a rozporům všech tří složek. Na druhé straně se environmentální bezpečnost zaměřuje konkrétně na zajištění ochrany přírodního prostředí jako zásadní součásti národní bezpečnosti.

2.2 Teorie sekuritizace

Teorie, na kterou se autoři často opírají při analýze environmentální bezpečnosti, je teorie sekuritizace vypracovaná tzv. kodaňskou školou (Copenhagen school). Kodaňská škola je představena především Buzanem, Wæverem a deWildem, kteří již byli zmíněni v předchozí části textu. Kodaňská škola navrhuje pojetí konceptualizace bezpečnosti nebo sekuritizace. Sekuritizace se nazývá procesem, který vede k uznání určitého problému ve společnosti a rozšíření bezpečnostní strategie státu (Buzan, Wæver, DeWild 1998). Autoři teorie chápou problematiku bezpečnosti jako opakování určité události ve společnosti. Jakýkoliv problém se tak může transformovat do skutečného problému národní a mezinárodní bezpečnosti. Bezpečnost je totiž sociálně konstruovaný koncept. Lídři, aktivisté a média přispívají k sekuritizaci tím, že mluví o určitém jevu a prezentují ho tak, aby vyvolával pocit hrozby (tamtéž). Sekuritizace zahrnuje nejen ekonomické a politické faktory, ale také ochranu životního prostředí. Environmentální problémy mají v teorii sekuritizace specifické místo (Trombetta 2007). Trombettová vysvětluje specifičnost tím, že se na ni lze nahlížet jak z vědeckého, tak i z politického/praktického hlediska. Druhým rysem environmentální bezpečnosti je existence více aktérů.

Environmentální problémy lze totiž sekuritizovat podobným způsobem jako terorismus nebo vojenskou agresi. Počátek sekuritizace změny klimatu lze pozorovat na přelomu 80. let 20. století, kdy vědci a později i aktivisté začali vyjadřovat obavy z možných dopadů globálního oteplování na životní prostředí a lidskou společnost. V tomto procesu se zapojilo mnoho aktérů, včetně vlád, mezinárodních organizací a nevládních organizací. Sekuritizace zahrnovala hodnocení hrozeb, přijetí ze strany veřejnosti a politické iniciativy zaměřené na snížení emisí skleníkových plynů.

V Rusku je sekuritizace procesem, který není dokončen. Událostmi, které poukázaly na nebezpečí změny klimatu, byla krutá zima na Sibiři v roce 2007 a požáry v roce 2010. Teprve v posledním desetiletí se Rusko začalo zaměřovat na přijímání opatření pro snížení skleníkového efektu a zmírnění negativních dopadů oteplování. V roce 2019 představitel Ruské federace při OSN, Nebenzji, na zasedání o klimatu a bezpečnosti vyjádřil skepticismus vůči sekuritizaci změny klimatu. Podle jeho názoru, problémy životního prostředí nevedou ke konfliktům (Постоянное представительство Российской Федерации при ООН 2019).

Sekuritizace problémů životního prostředí může mít jak pozitivní, tak negativní důsledky. Na jedné straně může sekuritizace zvýšit povědomí obyvatel a urychlit jednání politiků v této oblasti. Na druhou stranu však existuje riziko, že se v důsledku zaměření na jeden

bezpečnostní aspekt zanedbávají další důležité aspekty ochrany životního prostředí, jak je ilustrováno v uvedeném příkladu se změnou klimatu.

2.3 Kritika konceptu environmentální bezpečnosti

Jakmile se objevily koncepty environmentální bezpečnosti a potřeba hovořit o životním prostředí na mezinárodní scéně, tyto myšlenky narazily na kritiku. Kritika se týkala spojení této problematiky s obecnou bezpečností. Sami autoři teorie sekuritizace upozornili, že sekuritizace není pozitivní fenomén. Podle Wævera je bezpečnost stavem, kdy již působí naléhavá hrozba a neexistuje obrana proti ní (Wæver 1995, cit. in Floyd 2008, s.58). Autor se domnívá, že je nutné, aby problémy nebyly součástí bezpečnostní politiky, ale spadaly do oblasti běžné politiky. Wæverová interpretace bezpečnosti je komplikovaná, ale přivádí na myšlenku, že bychom měli do konceptu environmentální bezpečnosti zahrnout více problémů, a nejen se zabývat řešením naléhavých otázek.

Někteří kritici, například Brown zpochybňují existenci vazby mezi ozbrojenými konflikty (Brown 2009, cit. in Baysal, Karakas 2017 s. 35). Brown kromě toho poukazuje na psychologické aspekty vnímání změny klimatu. Jeho tvrzení vyjadřuje, že pokud je problém formulován jako nevyhnutelná katastrofa, snižuje se motivace k jeho řešení. Média, včetně ruského zpravodajství, často zaujímají negativní postoj. Tuto myšlenku potvrzuje Krajhanzl v knize „Dobře utajené emoce“ (Krajhanzl 2012). Tvrdí, že vyvolávání strachu může mít opačný efekt a vést k neúčinným nebo dokonce škodlivým reakcím. Lze předpokládat, že kritika Browna je v rámci diskuse o klimatu v Rusku relevantní. V Rusku, kde se nespokojenost obyvatelstva s jejich životní situací někdy považuje za hrozbu národní bezpečnosti (Зубец, Хоконев 2022), mohou být environmentální otázky na pozadí.

Jeden z nejvýznamnějších argumentů proti konceptu environmentální bezpečnosti byl přednesen Deudneym, na kterého později navázali další kritici. Deudney argumentuje, že hrozby v rámci environmentální bezpečnosti mají odlišnou povahu než vojenské hrozby (Deudney 1991). Podle něj jsou vojenské hrozby okamžité, úmyslné a ovlivňují národní bezpečnost z hlediska organizovaného násilí. Deudney je přesvědčen, že je nepravděpodobné, že by se svět, který je propojen globalizací a závislostí jednotlivých zemí na sobě, rozpadl kvůli problémům životního prostředí (Deudney 1991). Dopady extrémních teplot na zemědělství, s tím spojené ekonomické problémy, ohrožení zdraví obyvatelstva a geopolitické konflikty skutečně nejsou okamžité. Projevují se postupem času a nelze nalézt konkrétního viníka těchto problémů. Proto lze souhlasit s Deudneym, že environmentální hrozby se jen obtížně promítají

do vojenského aspektu. Na druhou stranu, bezpečnostní politika by neměla ignorovat důsledky environmentálních hrozeb, i když jsou nepřímé.

Další kritikou je upozornění na to, že určité organizace chtějí získat větší pozornost a financování díky zvýšení významu environmentálních problémů (Levy 1995). Tento argument se prolíná s teorií sekuritizace, jelikož zdůrazňuje slovní aspekt a posun určitého tématu do bezpečnostní problematiky. Lze částečně souhlasit s názorem Levy, protože nevládní organizace mají své zájmy a neobejdou se bez financí. Avšak není to předpokladem pro zanedbávání environmentální bezpečnosti. Můžeme se podívat na environmentální bezpečnost z hlediska lidské bezpečnosti, a i v tomto případě se koncept setkává s kritikou. Floyd tvrdí je tento pohled obecný a není možné nalézt efektivní řešení (Floyd 2008).

2.4 Rozdíl mezi environmentální bezpečnosti a ekologickou bezpečnosti

V této diplomové práci se zabýváme problematikou environmentální bezpečnosti, přestože ruští autoři a politici používají termín ekologická bezpečnost (экологическая безопасность). Existence dalšího na první pohled synonymického názvu přináší určitý zmatek. Zmatek vychází z dvou faktorů. Zaprvé, anglické slovo „environment“ a pojem ekologie se často používají v jednom kontextu bez hlubšího chápání, co každé slovo znamená. „Environment“ z angličtiny znamená prostředí, zatímco ekologie je vědní disciplína, která zkoumá vztahy mezi organismy a životním prostředím. Tento pojem byl poprvé použit Ernstem Haeckelem (Encyclopaedia Britannica 2023) a odlišuje se od prostředí (environment) tím, že zkoumá živé elementy tohoto prostředí (Unacademy 2021). Bylo by tedy jasnější, kdyby se environmentální bezpečnost překládala na ruštinu jako bezpečnost životního prostředí.

Zadruhé, v zahraniční literatuře se oba pojmy definují různými způsoby. Při podrobnějším studiu definic si můžeme všimnout některých společných rysů při interpretaci environmentální bezpečnosti a ekologické bezpečnosti. Většina autorů se dívá na environmentální bezpečnost z hlediska vztahu s národní bezpečností, jak bylo nastíněno v předchozích kapitolách. Při studiu práce Rogera zjistíme, že se environmentální bezpečnost vztahuje k politickým hrozbám. Objektem ohrožení se tak stávají člověk nebo společnost v závislosti na konkrétním přístupu k environmentální bezpečnosti.

Naopak, ekologická bezpečnost se zaměřuje na ochranu ekosystémů. Cherry definuje ekologickou bezpečnost jako optimální vazbu mezi organismy a ekosystémy (Cherry 1995). Autor také zmiňuje jiné způsoby pochopení tohoto termínu, přičemž jeden z nich se týká konfliktů, klimatických uprchlíků a mezinárodní stability. V tomto případě je ekologická

bezpečnost totožná s environmentální bezpečností, což však komplikuje její studium. McDonald ve své knize „Ecological security“ hovoří o odolnosti ekosystému jako základních prvků ekologické bezpečnosti (McDonald 2021). Je také užitečné podívat se na české vysvětlení rozdílu mezi environmentální a ekologickou bezpečností. Martinovský také poukazuje na různé referenční objekty (Martinovský 2014). Ale současně se domnívá, že je obtížné je odlišovat. Zejména pokud jde o dopady na životní prostředí a člověka. Souhlasíme s Martinovským, že environmentální a ekologická bezpečnost souvisejí mezi sebou. Změna klimatu je komplexní problém, který vyvolává člověk (skleníkový efekt v důsledku lidské činnosti) a ohrožuje rostliny a zvířata, zároveň negativně ovlivňuje člověka. Stejným způsobem lze popsat jiné environmentální problémy.

Nabízí se tak otázka, zda by neměla být ekologická bezpečnost zahrnuta do environmentální bezpečnosti a debatu by bylo možné dokončit rozšířením konceptu. Cílem diplomové práce není zformulovat nejlepší definici, ale pokusit se o vymezení tohoto pojmu v ruském kontextu. V rámci diplomové práce je využíván pojem "environmentální bezpečnost" i při popisu ruské legislativy a literatury, aby bylo dosaženo jasnější interpretace. Tento přístup umožňuje vyhnout se lingvistickému nedorozumění a zaměřit se na koncept environmentální bezpečnosti, který je spojen s geopolitikou.

3. Změna klimatu v rámci environmentální bezpečnosti

Změna klimatu je nepochybně jedním z globálních problémů, který je intenzivně diskutován odborníky po celém světě a je brán v úvahu při politických rozhodnutích. Je to problém komplexní povahy, který zahrnuje nejen fyzické, ale také politické a ekonomické aspekty. Tato konkrétní hrozba je vynikajícím příkladem, který nám pomáhá vidět propojení mezi životním prostředím a bezpečností. Změna klimatu otevírá prostor pro prosazování netradičních pohledů na bezpečnost. Podle Hulma bychom neměli změnu klimatu vnímat pouze jako vědeckou problematiku. Je to taky diskuse o tom, jakou hrozbu představuje a jak bychom měli reagovat (Hulm 2011). Tato myšlenka navazuje na práci McDonalda, který se zabývá diskurzem o klimatické bezpečnosti (McDonald 2013).

Můžeme konstatovat, že média a ekologická hnutí nejvíce prosazují vážnost klimatických problémů, což odpovídá environmentálnímu diskurzu, který popisuje McDonald. Hlavní myšlenkou tohoto diskurzu je potřeba přeformulovat vztahy mezi lidmi a přírodou. Mnozí aktivisté tvrdí, že to je jediný a do jisté míry radikální způsob, jak se vyrovnat s potenciálními i reálnými hrozbami. McDonald uvádí, že tento diskurz zatím nezískal popularitu

mezi akademiky a politiky. Některé zejména vyspělé státy reagují na změnu klimatu prostřednictvím diskurzu národní bezpečnosti, kde hlavními aktéry jsou stát a ozbrojené síly. Stát se zaměřuje na svou schopnost přizpůsobit se klimatickým změnám. V USA a ve Velké Británii je klimatická změna uznávána jako záležitost národního zájmu. Americké ministerstvo obrany uznalo změnu klimatu jako potenciální hrozbu (Floyd 2010).

Jeden z přístupů k vysvětlení významu změny klimatu pro bezpečnost je spojen s násilnými konflikty. Jak uvedl Homer-Dixon, změna klimatu vede k povstáním, genocidám a terorismu (Homer-Dixon 1991). Diskuse o souvislosti s vojenským zásahem však zůstává kontroverzní. Přesto je obecně uznáváno, že účinky změny klimatu, jako jsou extrémní klimatické podmínky, vlny veder a nárůst nemocí (například malárie) a stoupající hladina moří, mohou přispět k rozvoji a zhoršení dalších bezpečnostních rizik.

3.1 Hrozby spojené se změnou klimatu

Zvýšení teploty v globálním měřítku (na úrovni regionů může docházet i k ochlazení) není jediným indikátorem změny klimatu. Pozorují se také růst hladiny moře a s tím spojené tání permafrostu a ledovců, častější výskyt dlouhodobých such a zvýšená proměnlivost počasí.

Podívejme se na geopolitické aspekty změny klimatu, které vycházejí z těchto fyzických důsledků. Jedním z témat, které je často diskutován v kontextu environmentální bezpečnosti a změny klimatu, je vodní bezpečnost a související migrace. Vodní bezpečností se rozumí přístup k vodě, která má přijatelnou kvalitu pro blahobyt a socioekonomický rozvoj a také ochrana před znečištěním a vodními katastrofami (UN-Water 2013). Zvýšení hladiny moře přináší riziko povodní. Toto riziko se v budoucnu ještě zvýší, což povede k migraci obyvatelstva a bezpečnostním problémům. Zejména ohrožené jsou země jako Bangladéš, atolové a malé ostrovy, například Maledivy (Bosnjakovic 2012). V případě, že tyto státy zcela zmizí, vzniknou právní otázky týkající se území a jeho nároků (tamtéž). Je však důležité si uvědomit, že vztah mezi klimatem a migrací není lineární a je obtížné ho potvrdit empiricky.

Málo studií se věnuje klimatické migraci do Ruska. Nicméně odhaduje se, že počet lidí stěhujících se ze Střední Asie se bude zvětšovat (Rjazancev 2021). Budou to podle Rjazanceva migranti ze zemí jako Kazachstán, Turkmenistán, Tádžikistán, Kyrgyzstán, kde existuje riziko náhlých přírodních katastrof hydrometeorologického charakteru. Při analýze migrace je nutné brát v úvahu další faktory, zejména ekonomickou situaci zemí, ze kterých lidé migrují. Nepříznivá situace v důsledku změny klimatu vede také k vnitřní migraci v Rusku. Oblastí, odkud se lidé přestěhovávají do jiných regionů je Arktická zóna, Sibiř a Dální Východ

(Rjazancev 2022) Odhaduje se, že klimatické podmínky na severu Ruska budou v budoucnu méně příznivé (tamtéž).

Problémy spojené se vodou představují další hrozby, včetně transhraničních konfliktů. Existují oblasti s potenciálem konfliktů, nazývané také „hot spoty“, jako jsou povodí řek Nil, Indus, Eufrat-Tigris, Dunaj (Catechis 2021). Tyto konflikty jsou způsobeny faktory, jako je závislost zemědělství na vodě, nedostatečné řízení vodních zdrojů a rychlý růst obyvatelstva v méně rozvinutých zemích. V Rusku je situace odlišná a konflikty jsou spojeny se znečištěním vody. Hlavní hrozbu představuje Čína a státy Střední Asie. Více než polovina říční hranice Ruska je s Čínou, kde se nacházejí průmyslové závody s vysokou mírou znečištění (Klijev 2001).

S nedostatkem vody je spojena potravinová bezpečnost. Potravinová bezpečnost podle Organizace pro výživu a zemědělství (FAO) zahrnuje přístup každého jednotlivce k bezpečné a výživné potravě (FAO 2013). Zemědělství je závislé na klimatických podmínkách, a proto změna klimatu činí potravinové systémy zranitelnými (Richardson 2011). Změna klimatu přináší nejen zvýšení teplot, ale také nerovnoměrné rozložení srážek na jedné straně a stoupání hladiny moří a tání ledovců na straně druhé. Extrémní povrchové jevy navíc přispívají k erozi půdy. Všechny tyto procesy mohou vést k suchům, snižování úrodnosti zemědělské půdy a omezení dostupnosti pitné vody. Tyto důsledky se zejména projevují ve vyprahlých a tropických zemích (Hough 2021). Akutní je problém v oblastech s vysokou hustotou obyvatelstva (Sahel, západní Arábie, jihovýchodní Asie, Mexika a Indický poloostrov).

Pokles zemědělského výnosu má nejen přímý vliv na potravinovou bezpečnost, ale může také vést ke zvýšenému napětí uvnitř obyvatelstva v některých chudých regionech (Brown, Crawford, 2009, cit. v Baysal 2017, s. 31). Studie „Warming increases the risk of civil war in Africa“ zkoumá spojitost mezi ozbrojenými konflikty a klimatickými změnami v subsaharské Africe. Autoři zjistili, že nárůst teploty o 1 °C v daném roce vede k 4,5% nárůstu občanských válek (Burke 2009).

Rusko není zemí, kde by byl pojem potravinové bezpečnosti akutní ve srovnání s méně vyspělými zeměmi. Rusko je však významným producentem pšenice, v roce 2021 exportovalo čtrnáct procent světové produkce pšenice (OEC 2021). Zemědělství v Rusku čelí určitým hrozbám, ale zároveň zvýšení teploty představuje příležitosti pro určité regiony. Odhaduje se, že výnosy v černozemí bohaté oblasti Ruska, zejména v Povolží, se mohou do konce století snížit o polovinu (Сиптитц 2021). Na druhou stranu, podle Siptic se v padesáti sedmi regionech Ruska mohou zvýšit výnosy. Jižní a jihovýchodní oblasti, jako je Republika Karélie, oblast

Tomsk, republika Tuva, Krasnojarský kraj, Chakaská republika, Burjatská republika, potenciálně zaznamenat vyšší zisky.

Předmět mezinárodního konfliktu představuje Arktida. Geograficky není Arktida jasně vymezena, ale obvykle je definována jako oblast severně od polárního kruhu. Politicky je Arktida rozdělena na řadu sektorů, na které si nároky kladou Rusko, USA, Norsko a Dánsko. Arktida je klíčovou oblastí pro udržení statusu velmoci. Zároveň je to oblast, kde je proces nejrychlejší na Zemi. Intenzivní mezinárodní spolupráce v Arktickém regionu začala v 90. letech, kdy byla založena Arktická rada jako mezivládní fórum pro subpolární otázky (Zellen 2009). Ukončení provozu jaderných ponorek, které byly Sovětským svazem potopeny v arktických mořích, vyvolalo problém s radioaktivním odpadem, který je stále aktuální dodnes. Dalším významným politickým tématem se stalo roztávání ledové pokrývky. Jak upozorňuje Zellen, otevření mořských vod vytváří nový potenciál konfliktů mezi arktickými státy a zvyšuje povědomí o výzvách bezpečnostní politiky (Zellen 2009). Tání ledu otevírá možnost těžby ropy a plynu a Severozápadní průchod pro lodní dopravu. Tento průchod je značnou ekonomickou výhodou pro země, které k tomu mají přístup.

4. Environmentální bezpečnost v Rusku

Dosud jsme se věnovali konceptu environmentální bezpečnosti z pozice autorů určitého regionu. Důvodem je, že první zmínky o tomto konceptu pocházejí od amerických autorů, a evropští autoři poté pokračovali ve zdokonalování myšlenky a její kritické analýze. Pohled ruských autorů je specifický, protože v mnoha publikacích je environmentální bezpečnost redukována na problém ochrany přírody.

Není zbytečné se trochu ponořit do historického kontextu, konkrétně do doby Sovětského svazu. Uzavřenost Sovětského svazu (SSSR) během studené války představovala překážku pro studium environmentální bezpečnosti. Výzkum tehdy prováděly specializované instituce, které plnily úkoly státních struktur (Смышляев 2005). V důsledku toho bylo studium environmentální bezpečnosti v Sovětském svazu omezeno postrádalo rozmanitost pohledů, které bylo možné získat ze zahraniční literatury.

Vztah k ochraně přírody vysvětlují sovětské ambice z minulosti využít přírodní systém v prospěch ekonomiky. Tomu způsobovala zejména extenzivní industrializace. Zaměření na hospodářský růst pochopitelně vedlo k degradaci životního prostředí, jejíž následkům čelí nástupnické státy SSSR po jeho rozpadu.

Existuje názor, že černobylská katastrofa z roku 1986 sehrála významnou roli v konečném rozpadu Sovětského svazu. Důsledky této mimořádně velké environmentální katastrofy ovlivnily důvěru občanů a ukázaly na neúspěch sovětské vlády při ochraně obyvatelstva a životního prostředí. Havárie by mohla být příkladem toho, jak problémy environmentální bezpečnosti mohou destabilizovat stát a jeho hranice. Avšak zde nelze uplatnit tradiční koncept bezpečnosti. Je více pravděpodobné, že kolaps SSSR byl důsledkem komplexního souhrnu faktorů (Kurylo 2016). Podle Kurylo hospodářská stagnace, politická korupce a sociální nepokoje se začaly objevovat po druhé světové válce. Jak píše Kurylo, Černobyl byl spouštěcím mechanismem, ale nebyl jediným důvodem pro rozpad SSSR.

Černobylská katastrofa upozornila na nebezpečí jaderné energie a na potřebu lepších předpisů v oblasti životního prostředí. Někteří sovětsí vědci a aktivisté upozorňovali na problémy životního prostředí již v padesátých a šedesátých letech dvacátého století. Teprve v osmdesátých letech dvacátého století, se zvýšeným povědomím a účastí veřejnosti, získaly otázky životního prostředí v Sovětském svazu větší pozornost (Природа России 2018).

Koncept environmentální bezpečnosti poprvé představil Michail Gorbačov na počátku článku pro deník Pravda (Всемирная история 2023). Sice Gorbačov nedefinoval, co znamená termín, ale sdílel, že trendy posledních desetiletí rozšířily pojetí bezpečnosti, včetně environmentální složky. V roce 1988 byl ustaven komitét pro ochranu životního prostředí (Всемирная история 2023). Výbor vznikl v důsledku nízké účinnosti vlády při řízení v oblasti ochrany přírody (Цховребов, Лебин, Белоусов 2012). V devadesátých letech se objevila řada nových zákonů, včetně Vodního a Lesního kodexů a předpisů týkajících se bezpečnosti a zdraví občanů.

Poté prezident Putin zrušil komitét a převedl všechny funkce na ministerstvo přírodních zdrojů (Коммерсантъ 2020) To pravděpodobně souviselo s jeho snahou zlepšit ekonomickou situaci po krizi a zajistit ekonomický růst využitím přírodních zdrojů. Problémy životního prostředí tak ustoupily do pozadí. Stojí za zmínku ten fakt, že pro Rusko znamená ochrana přírody především technologické odstranění znečištění, tedy pozdější řešení důsledků vlivu průmyslu (Lesikhina 2021).

Historické dědictví je jedním z faktorů, který je nutné brát v úvahu při studiu environmentální bezpečnosti. Důležité jsou taky následující faktory:

1. **Ekonomika.** Hospodářský růst v Rusku je především zajištěn díky těžebnímu průmyslu, který má značné důsledky na životní prostředí.
2. **Velikost a geografie.** Je třeba brát v úvahu rozměr území Ruska a regionální rozmanitost, která zatěžuje komplexní řešení environmentálních problémů. Rusko má

arktické, subarktické, mírné a subtropické klimatické zóny. Průměrné roční teploty se mohou lišit až o 15 stupňů Celsia mezi jihozápadním a severovýchodním koncem země (Kotlyakov 2002). Oblasti jako Sibiř jsou obzvláště obtížně přístupné pro výzkum a monitoring.

3. Technické vybavení výroby. Úroveň technologického rozvoje v těžebním průmyslu a dalších sektorech Ruské federace je nižší než ve vyspělejších zemích (Bobylev 2011). Výroba není schopna plně eliminovat negativní vliv na životní prostředí.
4. Financování. Problémy spojené s ochranou životního prostředí vyžadují často velké finanční investice a vklady, nicméně prostředky přidělované ze státního rozpočtu jsou nedostatečné.

4.1 Definice environmentální bezpečnosti v ruské odborné literatuře

Za vznik a vysvětlení konceptu environmentální bezpečnosti jsou zodpovědné především oficiální dokumenty, i když původně toto pojetí vzniklo v akademickém světě zahraničních autorů. Bykovsky definuje environmentální bezpečnost jako systém pro realizaci ekologických opatření (Быковский 2016). V své práci se opírá o další autory, kteří považují zkoumaný pojem za jeden ze základních principů environmentálního řízení (Бринчук 1998, cit. v Быковский 2016, s.92) nebo za ekologickou rovnováhu bez poškození přírody (Реймерс 1992, cit. v Быковский 2016, s.91). Existuje také pohled, který klade důraz na člověka. V tomto případě za hrozbu se považuje masová smrt obyvatelstva (Колбасов 1976). Jiní autoři zase definují environmentální bezpečnost jako systém podpory prostředí, který zajišťuje zdraví a produktivitu člověka (Веденин 2011, cit. в Жаворонкова 2016, s.173)

Pokud hovoříme o environmentální bezpečnosti jako předmětu právní úpravy, je přesně definována. Definici budeme podrobněji rozebírat v následujících kapitolách. Vědecké práce se ve většině případů odkazují na nové prezidentské výnosy a komentáře, které podle autorů dokazují, že environmentální politika se stává prioritou (Русакова 2015, Шободева 2018). Rusakova však považuje právní úpravu kterou označil za slabou. V článku o ruské klimatické politice autorka popisuje klimatickou doktrínu z roku 2009 jako důležitý dokument pro vývoj opatření v různých oblastech. Rusakova souhlasí s názorem, že dokument slouží primárně ke zlepšení image Ruska (Kokorin 2013, cit. в Русакова 2015, s. 69).

4.2 Rusko a Zelená dohoda pro Evropu

Zelená dohoda pro Evropu Evropské unie (EU) je ambiciózní iniciativou s cílem bojovat proti změně klimatu a směřovat k udržitelnému hospodářskému rozvoji. Nicméně tento projekt může mít vážné důsledky pro Rusko. Dříve bylo popsáno, že jedním ze směrů, jak lze chápat environmentální bezpečnost, je výzkum konfliktů souvisejících s využíváním přírodních zdrojů. Klesající význam ropy a plynu se odráží na ekonomice Ruska, která je na těchto zdrojích závislá. Rusko exportuje dvanáct procent světové produkce ropy (OEC 2021). V oblasti plynu je světovým lídrem s exportem dosahujícím 201,7 miliard krychlových metrů (Statista 2023). Avšak, v této oblasti existuje problém spočívající v tzv. prokletí surovin (resource curse) či holandské nemoci. Tento termín předpokládá, že země s bohatými přírodními zdroji čelí určitým ekonomickým a politickým problémům, což zpomaluje hospodářský rozvoj (Auty 1993). Problém se poprvé objevil v Holandsku, kdy v důsledku otevření plynového ložiska došlo k neefektivnímu využívání financí (tamtéž). Holandská nemoc je aktuální i v Rusku (Мальцев 2008). Přestože se nejedná o ozbrojený konflikt, může mít takové napětí vážný dopad na geopolitickou situaci.

V rámci Zelené dohody pro Evropu chce EU přeměnit své hospodářství na moderní a konkurenceschopné. Jednou z hlavních zásad programu je dosáhnout do roku 2050 nulových čistých emisí skleníkových plynů (European Commission 2023) Tento cíl naznačuje, že snahou rozvinutých zemí Evropy bude přechod na alternativní zdroje energie nebo import energie s menší uhlíkovou stopou. EU tak může změnit obchodního partnera a místo Ruska zajistit ekonomické vztahy například se Saúdskou Arábií, která používá moderní technologie pro těžbu ropy. Autoři článku „The Geopolitics of the European Green Deal“ tvrdí, že reakce Ruska nespočívá v transformaci svého energetického sektoru a zavedení čistějších alternativ, ale spíše v orientaci na čínský trh (Leonard, Pisani-Ferry, Shapiro, Tagliapietra, Wolff 2021). Otázkou zůstává, zda tato změna nezpůsobí snížení importu ruských surovin do EU.

4.3 Klíčové pojmy vzhledem k ruské legislativě

Definování klíčových pojmů je nezbytné pro pochopení a interpretaci praktické části diplomové práce. Následující pojmy jsou používány v ruských zákonech a předpisech. Analýza toho, jak jsou tyto pojmy definovány v souvislosti se životním prostředím a bezpečností společnosti, umožňuje lépe porozumět ruskému přístupu k environmentální bezpečnosti. Níže jsou uvedené pojetí související s ochranou přírody a bezpečnosti člověka.

Podle zákona č. 390-ФЗ **bezpečnost** se vztahuje k ochraně životních zájmů jednotlivců, společnosti a státu před vnitřními i vnějšími hrozbami (Государственная дума Российской Федерации 2010). Jeho definice zdůrazňuje význam identifikace a řešení hrozeb, které ohrožují stát, a tak navazuje na dříve zmíněnou teorii, kde je bezpečnost považována za základní prioritu.

Zdraví podle je stav celkové tělesné, duševní a sociální pohody, který je charakterizován absencí nemocí a dysfunkcí tělesných orgánů a systémů. Pojem upravuje zákon č. 323-ФЗ (Государственная дума Российской Федерации 2011). Pojem zdraví je důležitý, protože je spojený s bezpečností veřejnosti a představuje důležitou složku, na kterou působí environmentální hrozby.

Ruské zákonodárství definuje pojem environmentální bezpečnosti ve zákoně č. 7-ФЗ (Государственная дума Российской Федерации 2002). Podle tohoto zákona je **environmentální bezpečností** míněn „stav ochrany přírodního prostředí a životně důležitých lidských zájmů před možnými negativními dopady hospodářských a jiných činností, přírodních a člověkem způsobených mimořádných událostí a jejich následků“. Tato definice představuje celkovou koncepci, která klade důraz na ochranu prostředí ve prospěch člověka. Zákon také uznává, že lidské aktivity mohou představovat nebezpečí, a proto vyžaduje regulaci a kontrolu těchto hospodářských činností. Kromě toho zahrnuje zákon také katastrofy přírodního i lidského původu.

Taková definice však představuje poměrně široký rámec, což ztěžuje její praktickou interpretaci. Zhavoronkova a Shpakovskiy poukazují na nutnost dalšího vysvětlení, co přesně zahrnuje stav ochrany a životně důležité lidské zájmy (Жаворонкова, Шпаковский 2016). Omezení pojmu také spočívá v nedostatku konkrétních specifikací jednotlivých částí. Například není jasně definováno, co se rozumí životně důležitými lidskými zájmy. Existence seznamu těchto zájmů nebo alespoň jasnější výklad by usnadnila formulaci opatření pro dosažení stavu bezpečnosti. Dalším zdrojem nejasností je hodnocení potenciálních negativních dopadů. Přičemž slovo „potenciální“ naznačuje, že se jedná spíše o budoucí hrozby než o současné

problémy. Rovněž se může vznikat potíže v určování odpovědnosti aktérů (nebo konkrétní podniky).

Existující definice bezpečnosti se častěji vyskytují v přírodovědeckých a společných vědách a je složité z těchto rámců nalézt způsob pro právní regulaci. Kravchenko zdůrazňuje, že mechanismus právní regulace není dokonalý (Кравченко 2020). Pro environmentální legislativu Ruské Federace je charakteristická nesystematická tvorba předpisů a nejednotnost požadavků, které tyto předpisy určují. Kromě toho, autor tvrdí, že dochází k nahrazení pojetí. Tedy zajištěním bezpečnosti se pak rozumí obecní racionální environmentální řízení.

Je nezbytné vymezit pojetí **životního prostředí** jako zásadní součásti environmentální bezpečnosti. To je sféra, kde se odehrávají procesy, které potenciálně představují hrozby. Zároveň je to objekt, kterému škodí lidská činnost (Государственная дума Российской Федерации 2002). Životní prostředí se skládá ze souboru složek přírodního prostředí, včetně přírodních, přírodně-antropogenních a antropogenních objektů. Ochrana životního prostředí a environmentální bezpečnost jsou úzce propojeny. Komplex opatření, za který je zodpovědná ochrana prostředí, je klíčovou složkou environmentální bezpečnosti, přispívá k prevenci environmentálních rizik a hrozeb.

Zákon č. 7-FZ zmiňuje pojem **příznivé životní prostředí**. Jedná se o prostředí, jehož kvalita zajišťuje udržitelné fungování přírodních a antropogenních systémů (Государственная дума Российской Федерации 2002). Zachování kvality těchto objektů pomáhá zajistit dlouhodobou životaschopnost a odolnost přírodních ekosystémů. Z toho vyplývá, že příznivé přírodní prostředí je schopné dlouhodobě poskytovat základní ekosystémové služby, jako je čistý vzduch, úrodnost půdy a biologická rozmanitost. Toto je nezbytná podmínka pro zajištění bezpečné budoucnosti lidské společnosti. Kromě toho, pokud prostředí není zdravé a odolné, zvyšuje se nebezpečí environmentálních rizik.

Zajištění bezpečnosti se neobejde bez úplného pochopení toho, jaká látka nebo proces působí na atmosféru, puďu a jiné složky biosféry. **Normy v ochraně životního prostředí** jsou stanovené standardy kvality životního prostředí a jeho přípustného ovlivnění (Государственная дума Российской Федерации 2002). Normy představují komplex pravidel, nezbytných pro zajištění bezpečnosti. Podle Gerasimova, porušování norem vede ke vzniku hrozeb pro environmentální bezpečnost (Герасимов 2009).

Definici pojetí **environmentální hrozba** zákon nevysvětluje, ačkoli strategie environmentální bezpečnosti poskytuje seznam různorodých hrozeb. Státní norma o systémech ochrany a bezpečnosti definuje **ohrožení bezpečnosti**. To je soubor podmínek a faktorů, které ohrožují životní zájmy jednotlivců, společnosti a státu (Государственная дума Российской

Федерации 2002) Problém definování hrozby v rámci environmentální bezpečnosti zkoumali ruští akademici jako Glushko a Gosteva. Podle Glushko hrozbou lze rozumět možné nebezpečí, které může vést k nepříznivým důsledkům pro životní zájmy člověka, jeho zdraví, životní prostředí, jednotlivce, společnost a stát (Глушко 2015). Gosteva vysvětlovala tento pojem jako možné katastrofické scénáře, způsobené změnami stavu životního prostředí (Гостева 2010).

Lze konstatovat, že ruské zákony a předpisy poskytují obsáhlé vysvětlení klíčových pojmů vztahujících se k environmentální problematice a bezpečnosti člověka. Většina pojmů mají složitou a poměrně dlouhou definici, což vychází z formálního jazyka práva. Na druhou stranu, taková formulace může ztížit praktickou aplikaci zákona. Dalším pozorováním je možnost zarámovat pojetí bezpečnosti z hlediska toho, jak se definují typy bezpečnosti a normy v ochraně životního prostředí. Na základě níže uvedené řady pojmu lze sestavit podrobný rámec pro ochranu životního a člověka. Nicméně mezery jako nedostatečná definice pojmu hrozba by měly být odstraňovány. Nutnost definice hrozeb vyplývá z pojetí bezpečnosti, který zdůrazňuje vnější a vnitřní hrozby. Pokud chce ruský zákon přispět k stavu bezpečnosti, porozumění podstatě hrozby je nezbytné. Tyto nedostatky by mohly být případně řešeny v budoucích úpravách ruských zákonů.

4.4 Aktéři environmentální bezpečnosti

Studium environmentální bezpečnosti se neobejde bez vymezení role klíčových aktérů, kteří mají zásadní význam pro řešení environmentálních problémů v Rusku. Za tvorbu a prosazování právních předpisů a za reakci na ekologické katastrofy a havárie jsou odpovědné orgány státní správy:

Rosprirodnadzor (Росприроднадзор) je orgánem, který dohlíží na využívání přírodních zdrojů a kontroluje různé subjekty z hlediska dodržování pravidel a předpisů týkajících se životního prostředí.

Rosstandart (Росстандарт) je federální agentura pro technickou regulaci a vývoj norem, která se zabývá kontrolou kvality a bezpečnosti výrobků, včetně těch, které mají vliv na životní prostředí

Rospotrebnadzor (Роспотребнадзор) kontroluje kvalitu pitné vody, potravin, kosmetiky a domácí chemie. Monitoruje také faktory životního prostředí, které mohou mít nepříznivý vliv na lidské zdraví, jako je úroveň znečištění ovzduší a hluková zátěž. V případě zjištění porušení environmentálních norem Rospotrebnadzor provádí kontroly a požaduje přijetí opatření k jejich odstranění. Tato organizace se zaměřuje na ochranu spotřebitele.

Ministerstvo zdravotnictví má za úkol kontrolovat dodržování hygienických norem a předpisů v Rusku. Jeho role spočívá v zajištění bezpečnosti veřejného zdraví a ochrany obyvatel před negativními vlivy na jejich zdraví způsobenými nevhodnými hygienickými podmínkami.

Federální bezpečnostní služba (ФСБ) má jako jeden ze svých úkolů ochranu národních zájmů a bezpečnosti státu v Rusku. Statní orgán přispívá také k environmentální bezpečnosti země prostřednictvím kontroly vývozu a dovozu nebezpečných odpadů a látek. Má pravomoc vyšetřovat trestné činy v oblasti životního prostředí a korupce. Kromě toho, Federální bezpečnostní služba monitoruje činnosti podniků pracujících s jadernými materiály a radioaktivními látkami, aby zajistila jejich bezpečnost a prevenci před hrozbami.

Ministerstvo pro mimořádné situace Ruské federace (МЧС) hraje klíčovou roli v předcházení a řešení mimořádných situací, které ohrožují jak obyvatelstvo, tak i přírodní ekosystémy.

Dalšími významnými aktéry, kteří mají vliv na environmentální bezpečnost, jsou **nestátní neziskové organizace** (NNO) zaměřené na ochranu životního prostředí. Tyto organizace často působí jako nezávislí odborníci a mohou spolupracovat s vládou a dalšími institucemi s cílem dosáhnout lepších environmentálních politik a opatření. V Rusku například v roce 1996 vypracovalo 49 ruských nevládních organizací Alternativní akční plán pro životní prostředí, který obsahoval konkrétní návrhy a doporučení pro ochranu životního prostředí (Rudakova, 2017). Nevládní organizace se tak podílejí na přípravě předpisů, včetně environmentální doktríny a strategií. Příklady takových organizací jsou Unie Pro chemickou bezpečnost” (Союз за химическую безопасность), Zelený svět (Зеленый свет).

Dalším významným aktérem v oblasti environmentální bezpečnosti je **soukromý sektor**, zejména v průmyslových odvětvích. Velké společnosti působící v ropném a plynárenském sektoru, jako je Gazprom (Газпром), Lukoil (Лукойл), Rosněft’ (Роснефть), si uvědomují negativní dopady své činnosti na životní prostředí a snaží se je minimalizovat. Například společnost Norilsk Nickel vypracovala v roce 2020 svou environmentální strategii, ve které stanovila 21 klimatických cílů pro období do roku 2030..

Akademické a výzkumné instituce v Rusku přispívají k environmentální bezpečnosti také tím, že provádějí výzkum environmentálních problémů a vyvíjejí nové technologie pro jejich řešení. Příklady takových institucí zahrnují Ruská akademie věd (РАН), Všeruský výzkumný ústav pro ochranu životního prostředí (ВНИИ „Экология“), Mezinárodní akademie věd o ekologické, lidské a přírodní bezpečnosti (МАНЕБ). Ruské vysoké školy a univerzity taky mají často fakulty zaměřené na environmentální studia a výzkum.

5. Metodický rámec

Základem analýzy dat v diplomové práci je kvalitativní výzkum, který umožňuje prohloubit znalosti v oblasti environmentální bezpečnosti a zároveň přispívá k odpovězení relevantních výzkumných otázek. Tento typ výzkumu často využívá kvalitativní metody, jako jsou rozhovory, pozorování a případové studie. Je tedy opakem kvantitativního výzkumu, který zahrnuje sběr a analýzu empirických dat. Pro účel analýzy právního rámce Ruské Federace v rámci environmentální bezpečnosti se používají diskurzivní analýza a obsahová analýza. Hodnocení konceptu na formální a populární úrovni se provádí na základě tematické analýzy.

5.1 Diskurzivní a obsahová analýza

Dosáhnutí prvního dílčího cíle se realizuje pomocí diskurzivní a obsahové analýzy. Obě metody se používají při zpracování textu, avšak mají určité odlišnosti. Zaprvé, obsahová analýza je založena na pozitivistickém přístupu a obsahuje kvantitativní prvky (Hardy, Harley, Harley 2004). Naopak diskurzivní analýza je čistě kvalitativní a zaměřuje se na vysvětlení významu textů. Podle diskurzivní analýzy je realita sociálně konstruována, zatímco v obsahové analýze se předpokládá, že realita je nezávislá (tamtéž).

Konkrétně se v diplomové práci zkoumá, jak je environmentální bezpečnost formována v zákonech a jak se o ní hovoří v diskurzu. Diskurz v geografii lze chápat způsob myšlení, určující, kdo a co může říct k danému tématu (Toušek, Kunc a kol. 2008). Podle Gregory je diskurz „ukotvený v institucích a stanovících“ (Gregory, Martin, Smith 1994, cit. v Toušek, Kunc a kol. 2008, s. 34). Diskurzivní analýza je nástrojem, který nám umožní zkoumat vazbu mezi environmentální bezpečností a teoretickým rámcem, vysvětleným v druhé kapitole práce. Při této analýze diskurzu lze získat hlubší vhled do specifiky konceptu a pak porovnat s pozici státu s názorem vědecké komunity na formální úrovni.

Obsahová analýza se používá k identifikaci kategorií nebo slov v textu. To je deduktivní metoda, jelikož jsou kategorie předem definovány. V diplomové práci je obsahová analýza využívána k počítání konkrétních slov spojených s environmentální bezpečností v dokumentech. Díky obsahové analýze lze zjistit, na jaké hrozby a aspekty je kladen důraz.

5.2 Tematická analýza

Tematická analýza je metoda v kvalitativním výzkumu, která je nezávislá na teorii a epistemologii (Braun, Clarke 2006). Tato metoda identifikuje opakující se vzorce neboli témata. Téma vyjadřuje vzorovou důležitou odpověď v souvislosti s výzkumnou otázkou. Vzorcem nemusí být něco, co se opakuje v každé části datového souboru, ale je to myšlenka, která pomáhá pokrýt výzkumnou otázku. Rozhodnutí o tom, co se počítá jako téma, je na posouzení výzkumníka (tamtéž).

Témata v datech mohou být identifikována pomocí induktivního nebo deduktivního přístupu. Tato diplomová práce používá induktivní metodu, tj. témata byla vytvářena bez předem daných kódů. V tomto případě identifikovaný vzorec se může k výzkumné otázce mít menší vztah. Naopak deduktivní způsob předpokládá předem řízení dat (Patton, 1990, cit. v Braun, Clarke 2006, s.12).

5.3 Vymezení otázek.

Výzkumná otázka je klíčovým prvkem kvalitativního výzkumu a jejím cílem je zjistit, jak jednotlivci a skupiny vnímají určitou situaci. V rámci diplomové práce se zaměřujeme na postoj k environmentální bezpečnosti v Rusku. Výzkumná otázka je formulována na základě přístupu výzkumníka k analýze a obvykle nevychází přímo z literatury (Řiháček, Osina, Hlaváčková 2013).

S cílem dosáhnout výzkumných cílů byly položeny následující výzkumné otázky:

1. Jak byste definovali pojem environmentální bezpečnost a souvisí tento pojem s ekologickou bezpečností? Jsou to dva různé pojmy?

Toto je základní otázka zaměřená na pochopení vnímání environmentální bezpečnosti v Rusku, zejména mezi různými skupinami obyvatel. Předpokládáme, že účastníci budou tento pojem interpretovat různě v závislosti na svých aktivitách. Cílem této otázky je dále analyzovat, zda existují odlišnosti v ruském chápání bezpečnosti ve srovnání s náhledy, které byly popsány v první kapitole. Zároveň je důležité ověřit, zda environmentální bezpečnost je vnímána jako náhrada za ekologickou bezpečnost.

2. Ovlivňuje environmentální agenda národní bezpečnost Ruska?

Druhá otázka je rozšířením předchozí otázky, neboť má za cílem dále objasnit ruský pohled na environmentální bezpečnost. Zajímá nás, zda je tento aspekt bezpečnosti vnímán pouze ekology, nebo zda je to cíl, který je zohledňován státem. Přestože oficiální dokumenty

uvádějí, že environmentální bezpečnost je prioritou státu, účastníci našeho výzkumu mohou poskytnout konkrétní informace o tom, zda se tato priorita skutečně promítá do praxe.

3. Vnímáte změnu klimatu jako hrozbu pro národní bezpečnost Ruska?

Tato otázka je zaměřena na zjištění významu a váhy, kterou účastníci přikládají problematice změny klimatu. Naším cílem je pochopit, jaká pozice je vyhrazena změně klimatu v širším diskurzu o bezpečnosti životního prostředí

4. Jaké existují hrozby spojené s klimatem pro environmentální bezpečnost?

Identifikace konkrétních hrozeb je nezbytnou součástí výzkumu v rámci environmentální bezpečnosti. Čtvrtá otázka je navržena tak, aby účastníci mohli přispět svými názory a zkušenostmi k obohacení našich znalostí o specifických problémech a rizicích týkajících se environmentální bezpečnosti v Rusku.

5. Rusko je známé svým rozsáhlým a rozmanitým přírodním bohatstvím, které má zásadní význam. Můžeme pozorovat, že ochrana této přírody může být považována za národní ideu země. Jaký je váš názor?

Kniha "Obrat k přírodě" (Поворот к природе) naznačuje, že zachování přírody by mohlo být významnou součástí ruské politické identity (Макаров, Суслов, Степанов, Серова 2021). Tato myšlenka přináší zajímavý pohled na vztah mezi přírodou a politikou. Je třeba zdůraznit, že Rusko patří mezi největší světové znečišťovatele a čelí složitým environmentálním problémům. Navzdory těmto obtížím se však objevuje názor, že Rusko by mohlo vyjít vstříc mezinárodní spolupráci, zejména v oblasti ochrany přírody. Tento postoj by mohl podstatně ovlivnit diskusi o bezpečnosti. Pro další rozvoj této problematiky je klíčové zjistit, zda je myšlenka "obratu k přírodě" populární mezi obyvatelstvem Ruska.

6. Jaký vliv má politika Evropské unie (EU) na Rusko?

Tato otázka zohledňuje vliv dalších zemí, včetně EU. EU aktivně přijímá opatření a politiky zaměřené na boj proti změně klimatu a dalším environmentálním problémům a má význačnou roli jako jeden z hlavních aktérů na mezinárodní scéně v prosazování těchto kroků. V rámci mezinárodní spolupráce, ale také v kontextu konfrontace a konfliktu je užitečné prozkoumat vztah Ruska k EU a její politice. Pokud by Rusko následovalo evropské standardy a postupy, mohlo by dosáhnout vyšší úrovně environmentální bezpečnosti. Na druhou stranu, v případě konfliktů a nesouladů mezi Ruskem a EU by byla environmentální záležitosti Rusy vnímány negativně.

7. Náklady na životní prostředí se pravděpodobně porostou. Jak rychle? Může to být hrozbou pro ekonomiku?

Vzhledem k tomu, že ruská ekonomika je významně závislá na surovinovém sektoru a vývozu surovin bez jejich zpracování, zaměření globální společnosti na ekologickou ekonomiku by mohlo mít negativní důsledky. Dosažení environmentální bezpečnosti není možné bez regulace klimatu. Pro Rusko však představuje energetický přechod výzvu. Touto otázkou se snažíme porozumět, zda snaha o zachování environmentální bezpečnosti může paradoxně přinést i hrozby.

8. Může být klimatická krize a nedávná pandemie hnací silou změn?

Tato otázka otevírá účastníkům prostor k zamyšlení. Klimatická krize se často objevuje v médiích a je tématem politických diskusí. Zajímá nás, zda tato krize a současná pandemie covid-19 přispěly ke zvýšenému uvědomění lidí o jejich vztahu k přírodě. Nicméně je třeba poznamenat, že pandemie covid-19 sama o sobě nepřinesla radikální zlepšení ekologické situace, a tudíž její role jako poučení pro změnu životního stylu může být přeceňována.

9. Jaká je reakce vlády na mimořádné události a katastrofy?

Pomocí poslední otázky se snažíme odhalit, jak vláda řeší otázky environmentální bezpečnosti a zjišťujeme případné nedostatky a problémy. Zajištění environmentální bezpečnosti zahrnuje řízení rizik, jejich prevenci a odstranění. Proto je nezbytná analýza efektivity vlády, která hraje významnou roli v této oblasti.

5.4 Sběr dat

Data pro diskurzivní a obsahovou analýzu dokumentů v rámci představují šest federálních zákonů, čtyři doktríny, tři strategie, tři kodexy a dvě koncepce Ruské Federace. Výhodou sběru dat z dokumentů je jejich přesnost. Díky tomu, že jsou dokumenty většinou zpracovány formálním způsobem, jejich strukturovanost a jednotný styl umožňují snadné porovnání a interpretaci. Další výhodou je možnost získání dat z širokého časového období, což umožňuje sledování dlouhodobých trendů.

Tematická analýza je založena na zpracování polostrukturovaných rozhovorů. Polostrukturovaný rozhovor umožňuje respondentům vyjádřit své myšlenky týkající tématu. Výzkumník připravuje většinu otázek předem, avšak má také flexibilitu reagovat na reakce a odpovědi respondentů. Díky tomu lze získat více informací a detailněji je analyzovat (Hendl 2012).

Pro výběr respondentů byla stanovena výběrová kritéria, která zahrnovala znalosti a zkušenosti týkající se environmentální bezpečnosti, změny klimatu, geopolitiky a ekonomiky.

Přezkoumání publikací, sborníků z konferencí a dalších zdrojů pomohlo zajistit, zda vybraní odborníci měli potřebné znalosti. Pro identifikaci vhodné skupiny společností byla stanovena následující kritéria:

1. Velikost společnosti: Vybrané společnosti by měly představovat různé velikosti, od malých podniků až po velké korporace.
2. Orientace na průmysl, energetiku, zemědělství či jiné odvětví, které mají dopad na životní prostředí.
3. Environmentální výkonnost. Společnosti by měly mít zkušenosti s udržitelností, například s politikou nízké uhlíkové stopy.

Byl sestaven seznam potenciálních respondentů a zaslány pozvánky k účasti na polostrukturovaných rozhovorech. V pozvánkách byly uvedeny informace o cílech studie, výzkumných otázkách a předpokládané době trvání rozhovorů. Dále byli odborníci a zástupci byznysu informováni o zajištění anonymity jejich odpovědí, což mělo zajistit otevřenost a upřímnost ve sdílení informací. Rozhovory s odborníky byly provedeny v Moskvě v roce 2021. Podnikatelé byli kontaktováni online v roce 2022.

V případě skupiny podnikatelů bylo umožněno uvést název společnosti. Jednou ze společností, které souhlasily s účastí, byla Tatněř (Татнефть), jedna z hlavních ropných a plynárenských společností v Rusku. Tatněř je zajímavá zejména kvůli její velikosti a významu v ruské ekonomice. Další společností je menší firma Okkam, která nabízí logistické služby v městě Jekatěrinburg Sverdlovské oblasti. Jekatěrinburg patří Uralskému regionu, významnému centru průmyslu v Rusku a také oblasti s dlouhodobými environmentálními zátěžemi. Z tohoto hlediska je užitečné se seznámit s názory firem na území, kde postoj k environmentálním otázkám může být specifický. Třetím účastníkem se stal podnik Ekogarmonie (Экогармония), který se zaměřuje na prodej ekologicky čistých produktů. Tato firma považuje sebe jako eco-friendly projekt, který rozvíjí zelenou budoucnost.

Výběr událostí pro analýzu médií je založen na rozdílu mezi informacemi poskytovanými státem a tím, co vidí a myslí si veřejnost. Při hledání vhodných zdrojů na internetu byla použita následující klíčová slova: „ekologická katastrofa“ (экологическая катастрофа), „nepříznivá situace“ (неблагоприятная ситуация), „reakce místní správy“ (реакция властей), „znečištění“ (загрязнение) a „havárie“ (авария). Pro analýzu byly vybrány články o nepříznivých událostech z období 2003-2021.

Jako zdroj byl používán kanál na YouTube s názvem Redactsiya (Редакция), kde Alexey Pivovarov vyšetřoval znečištění v Krasnojarsku, radioaktivní odpady v Moskvě a Národní projekt Ekologie (Redactsiya.YouTube 2023). Tento zdroj je relevantní díky tomu, že

Alexey Pivovarov představuje veřejnost, jejíž názory se nemusí shodovat s oficiálními informacemi prezentovanými státem.

5.5 Omezení analýzy

Výsledky analýzy jsou ovlivněny několika faktory, a to jednak množstvím použitých zdrojů, jednak osobním zapojením výzkumníka do zpracování dat. Při výběru vzorku pro analýzu dokumentů byla zohledněna existence témat spojených s ochranou životního prostředí a bezpečností. Nicméně je možné, že některé předpisy a aktivity, které přímo souvisejí s daným tématem, mohou být nějakým způsobem ovlivňovat a pokrývat.

Dále je třeba poznamenat, že analýza environmentální bezpečnosti na oficiální úrovni nezahrnuje projevy prezidenta, Ministerstva přírodních zdrojů a životního prostředí a dalších státních orgánů. Tyto projevy a stanoviska politiků by mohly být zajímavým a doplňujícím zdrojem dat pro další zkoumání.

Při interpretaci rozhovorů je důležité si uvědomit subjektivitu výzkumníka, který vymezuje kódy a témata na základě svých vlastních zkušeností a poznatků. To může vést k přehlédnutí některých detailů nebo různých interpretací výsledků.

6. Vlastní výzkum

6.1 Analýza základních předpisů ruské legislativy v oblasti environmentální bezpečnosti

Následující tabulka poskytuje přehled osmnácti legislativních dokumentů. Tyto zákony pokrývají širokou škálu otázek týkajících se životního prostředí, jako je znečištění ovzduší a vody, nakládání s odpady, ochrana přírodních zdrojů a změna klimatu. Každý zákon je doplněn krátkým popisem svých cílů a poskytuje autorskou analýzu, jakým způsobem přispívá k formování environmentální bezpečnosti. Nejvíce relevantní dokumenty budou podrobněji rozebrány v dalších jednotlivých kapitolách. Kapitoly budou zahrnovat i dřívější verze dokumentů. Hlavním zdrojem práva v Ruské federaci jsou Statní Duma (Государственная дума) a prezidentské výnosy (Президент Российской Федерации).

Tabulka 1: Základní zákony Ruské Federace v rámci environmentální bezpečnosti

Legislativní dokument	Datum uplatnění	Cíl	Jak se odráží environmentální bezpečnost
Federální zákon Ruské federace č. 2395-1 o nerostných surovinách (Федеральный закон „Закон о недрах“)	1992	Regulace vztahů a způsob využití nerostných surovin a specifických minerálních zdrojů	Stanovuje pravidla a bezpečnostní standardy pro těžbu nerostných surovin, jejíž důsledky mohou být významné a nebezpečné
Federální zákon č. 68-ФЗ o ochraně obyvatelstva a území před přírodními a člověkem způsobenými mimořádnými událostmi (Федеральный закон „О защите населения и территорий от ЧС природного и техногенного характера“)	1994	Zajištění bezpečnosti obyvatelstva, ochranu jejich života a zdraví, majetku a životního prostředí	Zákon poskytuje plány, systémy reakce a agentury na mimořádné situace. Tím brání vzniku krizových situací a odstraňuje dopady znečištění, výbuchů a požárů a jiných katastrof

Federální zákon č. 174-ФЗ o ekologické expertize (Федеральный закон „Об экологической экспертизе“)	1995	Zajištění ochrany přírodního prostředí, prevenci a minimalizaci negativních dopadů činností na životní prostředí a zdraví lidí	Klade za cíl ochranu práva občanů na příznivé životní prostředí, brání negativním dopadům lidských aktivit
Trestní kodex Ruské Federace č. 63-ФЗ (Уголовный кодекс Российской Федерации)	1996	Ochrana práv a svobody občan	Kapitola 26 stanovuje tresty a poskytuje právní rámec pro trestání těch, kteří porušují zákony o životním prostředí
Federální zákon č. 89-ФЗ o odpadech z výroby a spotřeby (Федеральный закон „Об отходах производства и потребления“)	1998	Stanovení právních a ekonomických základů pro regulaci odpadů	Stanovuje zásady pro nakládání s odpady v celém cyklu od jejich vzniku až po konečné zpracování a tím minimalizuje jejich škodlivé účinky
Federální zákon č.96-ФЗ o ochraně ovzduší (Федеральный закон „Об охране атмосферного воздуха“)	1999	Snížit negativní dopady znečištění ovzduší na zdraví obyvatelstva a životní prostředí v celé zemi.	Stanovuje požadavky na limity emisí škodlivých látek do ovzduší
Federální zákon č.7-ФЗ o ochraně životního prostředí (Федеральный закон „Об охране окружающей среды“)	2002	Chránit životní prostředí a lidské zdraví, regulovat průmyslovou a hospodářskou činnost	Zaměřuje se na zlepšení kvality ovzduší, vody a půdy a prevenci zdravotních problémů spojených s životním prostředím
Environmentální doktrína (Экологическая доктрина по улучшению окружающей среды)	2002	Zlepšení stavu životního prostředí v Rusku	Definuje základní principy a cíle environmentální politiky Ruska

Vodní kodex Ruské federace (Водный кодекс Российской Федерации)	2006		Stanovuje požadavky na kvalitu vody, která je klíčovým faktorem pro zdraví obyvatelstva a životní prostředí. Vymezuje odpovědnost subjektů vodního hospodářství a stanovuje postupy pro řešení sporů na vodním území, což minimalizuje rizika.
Lesní kodex Ruské Federace (Лесной кодекс Российской Федерации)	2006	Zajistit udržitelné využívání lesních zdrojů, ochranu a obnovu lesů	Stanovuje pravidla a postupy pro hospodaření s lesy, čímž přispívá k stabilitě ekosystémových služeb a zajištění práva obyvatelstva na příznivé přírodní prostředí. Ochrana lesů rovněž brání přírodním katastrofám
Energetická strategie Ruska do roku 2035 (Энергетическая стратегия России до 2035 года)	2009	Efektivní využívání tradičních a nových energetických zdrojů	Uznává potřebu řešit dopad energetického sektoru na životní prostředí
Klimatická doktrína Ruské federace (Климатическая доктрина Российской Федерации)	2009	snížení emisí skleníkových plynů a udržení globálního oteplování pod úrovní 2 °C	Zaměřuje se na zvýšení energetické efektivity, podporuje obnovitelné zdroje energie a ochranu lesa
Doktrína potravinové bezpečnosti (Доктрина о продовольственной безопасности)	2010	Zajistit dostatečné množství kvalitních potravin pro obyvatelstvo a zabezpečit potravinovou soběstačnost státu.	Řeší environmentální hrozby pro zajištění blahobytu občanů v rámci zdravé a dostupné výživy
Koncepce dlouhodobého socioekonomického rozvoje Ruska pro období do roku 2020 (Концепция долгосрочного социально-экономического	2012	Stanovení strategické směry rozvoje země	Zaměřuje se na udržitelnost ekonomiky

развития Российской Федерации до 2020 года)			
Národní bezpečnostní strategie Ruska (Стратегия национальной безопасности Российской Федерации)	2015	Zajištění bezpečnosti, stability a rozvoje státu, ochrana zájmů Ruska, prevence hrozeb a výzev pro národní bezpečnost	Uznává dopad environmentálních problémů včetně změny klimatu
Strategie environmentální bezpečnost (Стратегия экологической безопасности Российской Федерации)	2017	Ochrana a zlepšení stavu životního prostředí a zdraví obyvatelstva před negativními dopady činnosti člověka	Samotný dokument o environmentální bezpečnosti

Zdroj: Státní Duma Ruské Federace, prezident Ruské Federace, vlastní výzkum

Uvedená tabulka ukazuje vývoj ruské legislativy v oblasti ochrany životního prostředí a environmentální bezpečnosti v období od roku 1991 do roku 2017. Data naznačují, že environmentální bezpečnost se stává stále důležitějším tématem v průběhu času.

Ochrana životního prostředí v právním kontextu je realizována prostřednictvím federálních zákonů, kodexů, konceptů a strategií. **Federální zákon** je zákon, který je přijat na federální úrovni a platí na celém území Ruské federace. Tyto zákony jsou přijímány Státní dumou a následně jsou podepsány prezidentem Ruské federace. Federální zákon o ochraně životního prostředí je základním právním předpisem, který stanoví obecné zásady a pravidla v této oblasti. Další federální zákony se zaměřují specificky na různé složky životního prostředí, jako je půda, voda, ovzduší, a regulují například nakládání s odpady nebo surovinami. Analýza tabulky ukazuje, že první předpisy po rozpadu Sovětského svazu byly zavedeny převážně v oblasti hospodářského rozvoje. Například federální zákony o nerostných surovinách nebo o ekologické expertíze byly nezbytné pro minimalizaci negativních dopadů nových hospodářských projektů. Existují také **kodexy**, které představují soubory pravidel a zákonů pro konkrétní oblast práva, například Vodní kodex pro vodní oblast apod. Nabízí se otázka, proč nebyl přijat například Kodex ovzduší (Кодекс о воздухе) a namísto toho vznikl Federální

zákon o ochraně ovzduší (Федеральный закон „Об охране здоровья граждан от воздействия окружающего табачного дыма, последствий потребления табака или потребления никотинсодержащей продукции“). To pravděpodobně souvisí se složitostí daného problému. Kodexy naproti tomu byly formulovány s ohledem na specifické potřeby vodního a lesního hospodářství. Lesní kodex se zaměřuje na obnovu lesů, ochranu lesů, obnovu biologické rozmanitosti a prevenci požárů. Na druhou stranu, ochrana ovzduší zahrnuje různé faktory, jako jsou emise průmyslových podniků, dopravní vlivy, spalování fosilních paliv, radioaktivní kontaminace a další. Pro efektivnější řešení byly proto vytvořeny samostatné zákony a normy, které se věnují konkrétním aspektům ochrany ovzduší.

Podle tabulky je vidět, že trendem posledních let v ruské legislativě se stává vytvoření **doktrín, koncepcí a strategií**. Tyto dokumenty odrážejí politické výstupy a pozici země v rámci určité problematiky (Мушинский 2015). Termíny „doktrína“ (доктрина) a „strategie“ (стратегия) se v ruském právu vyskytují v různých kontextech. Obecně je doktrína v ruském právu vnímána jako systém principů, kterými se provádí politika, zatímco strategie se chápe jako plán nebo dlouhodobý cíl.

Vznik klimatické doktríny a strategie environmentální bezpečnosti souvisí s uvědoměním Ruska o potřebě nejen chránit přírodu, ale také se zabývat environmentální bezpečností. Klimatická doktrína je výsledkem globálních diskusí o klimatické změně (Мушинский 2015)

6.1.1 Obsahová analýza dokumentů

Tabulka uvedená dolu zahrnuje kvantitativní analýzu dokumentů. Prvním krokem bylo vyhledávání klíčových slov s cílem bylo zjistit, kolikrát se v jednotlivých dokumentech objevily výrazy “environmentální bezpečnost”(экологическая безопасность), “národní bezpečnost” (национальная безопасность), “klíma” (климат), “hrozba” (угроза), “riziko” (угроза) a “energetika” (энергетика). Tato analýza pomáhá určit míru pozornosti, která je v těchto oficiálních dokumentech věnována environmentální bezpečnost jako součásti národní bezpečnosti a roli změny klimatu.

Tabulka 2: Počet výskytu slov spojených s environmentální bezpečností v zákonech Ruské Federace

Název dokumentu	environmentální bezpečnost	národní bezpečnost	klima	hrozba	riziko	energie
Strategie národní bezpečnosti (Стратегия государственной безопасности)	1	16	4	9	0	1
Federální zákon o ochraně životního prostředí (Федеральный закон „О охране окружающей среды“)	2	0	1	0	1	3
Environmentální doktrína RF (Экологическая доктрина)	7	1	4	4	7	7
Strategie environmentální bezpečnosti (Стратегия экологической безопасности)	99	8	17	15	4	6
Konceptce dlouhodobého socioekonomického rozvoje (Концепции долгосрочного социально-экономического развития)	1	2	0	0	3	23
Klimatická doktrína (Климатическая доктрина)	0	8	5 19	6	2	23

Zdroj: Statní Duma Ruské Federace, prezident Ruské Federace, vlastní výzkum

Po provedení analýzy dat lze identifikovat, že největší pozornost věnuje Rusko environmentální bezpečnosti v Strategii environmentální bezpečnosti. Dalším důležitým dokumentem je Klimatická doktrína, která se zaměřuje především na klimatické otázky. Environmentální doktrína Ruské Federace ukazuje vysokou frekvencí obou aspektu. Při další

analýze bylo zjištěno, že dokument uznává potřebu komplexního přístupu, který zohledňuje vzájemně související povahu environmentálních, ekonomických a sociálních faktorů. V Strategie environmentální bezpečnosti se často vyskytuje slovo “klíma”, což říká o významnosti klimatických otázek. Zároveň strategie zmíní národní bezpečnosti, což potvrzuje, že zajištění environmentální bezpečnosti souvisí s národními zájmy Ruska. Použití slov spojených s energetikou ve zmiňovaných dokumentech 23krát naznačuje, že Rusko klade důraz na energetický sektor při řešení klimatických problémů. Je zdůrazněna nutnost zavádění čistých technologií a přechodu od těžby k efektivnějším odvětvím. Jak je dále uvedeno v kvalitativní analýze, energetický sektor je klíčovým zdrojem emisí skleníkových plynů. Z toho vyplývá, že veškeré úsilí v oblasti změny klimatu bude muset zvážit snížení emisí právě z tohoto sektoru.

Dokumenty zaměřené na ochranu přírody, jako je Federální zákon o ochraně životního prostředí a Environmentální doktrína, skutečně často zmiňují národní bezpečnost. Ve Federálním zákonu o ochraně životního prostředí je přirozeně obsažena klíčová slova, jako je environmentální bezpečnost a riziko, což je očekávatelné v dokumentu, který se věnuje této oblasti. Slovo „hrozba“ je nejčastěji používáno ve strategii environmentální bezpečnosti, která se zaměřuje na možná nebezpečí a rizika. Nicméně, v ostatních dokumentech je problematika hrozeb a rizik slabě zastoupena.

Strategie národní bezpečnosti Ruské Federace se výrazně zaměřuje na problematiku národní bezpečnosti, zatímco výskyt ostatních klíčových slov je relativně nízký. Toto lze vysvětlit historickým faktem, že Rusko tradičně přisuzuje vysokou prioritu svým vojenským a strategickým zájmům jako prostředku k dosažení národní bezpečnosti.

6.1.2 Koncepte národní bezpečnosti (Концепция национальной безопасности)

První pokusy o vymezení environmentální bezpečnosti se objevily v Koncepti národní bezpečnosti Ruské federace z roku 1997 (Президент Российской Федерации 1997). Tento základní dokument stanovuje národní zájmy a strategické priority Ruské federace. I když samotný pojem „environmentální bezpečnost“ v tomto dokumentu není uveden, zabývá se problematikou národní bezpečnosti Ruské federace v oblasti životního prostředí. Koncepte se zaměřuje také na další typy bezpečnosti, jako jsou státní, veřejná, informační, ekonomická, dopravní, energetická a osobnostní bezpečnost.

Koncepte na začátku vyčleňuje národní zájmy, do kterých je zahrnuto zlepšování životního prostředí. Dále v dokumentu, konkrétně v odstavci o národních hrozbách, se zdůrazňuje, že environmentální hrozby jsou v Rusku zejména akutní, protože existují faktory,

jako je rozvoj průmyslu, nedostatečně rozvinutý právní rámec a nízká environmentální kultura. Skutečnost, že dokument uvádí mezery v legislativě a nedostatek rozšířených environmentálních technologií, lze interpretovat jako hlubší pochopení hrozeb environmentální bezpečnosti. Kromě identifikace příčin problému Koncepce národní bezpečnosti také ukazuje na směry státní činnosti v oblasti životního prostředí. Tyto směry zahrnují vytváření technologií šetrných k životnímu prostředí, zvýšení bezpečnosti při likvidaci toxických odpadů a racionální využívání přírodních zdrojů. Celkově dokument se zabývá popisem problémů stručně.

Koncepce potom byla nahrazena Strategií národní bezpečnosti (Концепция национальной безопасности) do roku 2020 (Президент Российской Федерации 2009). Ve strategii se objevuje článek číslo osm „Ekologie živých systémů a racionální využívání přírodních zdrojů“. Timofeev a Orlinckaya tvrdí, že tento název neodpovídá skutečnému významu zkoumaného pojmu. Podle jejich názoru, autoři strategie mysleli v rámci v rámci konceptu udržitelného rozvoje (Тимофеев, Орлинская 2017). V teoretické části byl zmíněn tento koncept v rámci návaznosti na environmentální bezpečnosti. Tedy se autoři domnívají, že a smysl udržitelného rozvoje není totožný environmentální bezpečnosti, byť se obě koncepce zaměřují na společné cíle. Nicméně strategie národní bezpečnosti udržitelného rozvoje používá opatření pro udržitelný rozvoj jako nástroj k dosažení environmentální bezpečnosti. Samo pojetí environmentální bezpečnosti není definováno, pouze se označuje, že ekologie je jedna z priorit národní bezpečnosti.

Zvláštní pozornost je věnována nerostným surovinám a dalším zdrojům, které mají pro zemi strategický význam. V článku „Moderní svět a Rusko: Stát a vývojové trendy“ se navíc píše, že soupeření o zdroje může vést k použití vojenské síly. Připomínáme, že faktor zdrojů byl zmíněn jako jeden z prvních ve západních studiích o environmentální bezpečnosti. Článek o rozvoji lidského potenciálu zdůrazňuje faktory jako šíření infekčních chorob, dostupnost bezpečných a kvalitních potravin a vytváření příznivého životního prostředí, které lze spojit s environmentální bezpečností. Přesnou definici pohrdlivého životního prostředí v článku nenajdeme, ale lze předpokládat, že se jedná o prostředí, ve kterém je zachována vysoká kvalita ovzduší, vody a půdy, nízká úroveň znečištění a je zajištěn přístup k zeleným plochám a rekreačním zařízením. Z toho vyplývá, že o environmentální bezpečnosti lze hovořit skrze prizma lidského rozvoje a zdraví.

Nová Strategie národní bezpečnosti z roku 2021 (Президент Российской Федерации 2021) zahrnuje samostatnou kapitolu věnovanou environmentální bezpečnosti a racionálnímu environmentálnímu řízení. Je pozoruhodné, že v kapitole dva, která se zaměřuje na Rusko v moderním světě, druhý odstavce hovoří o hegemonii Západu, což naznačuje, že Rusko začalo

vnímat západní země jako potenciální nebezpečí. Dokument opakovaně zmiňuje snahu nepřátelských zemí ovlivnit vnitřní jednotu Ruska. Tato problematika zahrnuje i environmentální problémy, například skladování nebezpečných látek na území Ruské federace. Koncepce uvádí, že havárie a katastrofy představují skutečnou hrozbu pro národní bezpečnost. Pro zajištění bezpečnosti vůči těmto hrozbám je nezbytný rozvoj státního systému pro předcházení a řešení mimořádných situací. Dokument také tvrdí, že škody způsobené přírodními a technickými mimořádnými událostmi mohou být srovnatelné se ztrátami v ozbrojených konfliktech.

Jedním ze směrů, které přispívají k zajištění národní bezpečnosti v oblasti ekonomiky, je podle dokumentu zvýšení úrovně energetické bezpečnosti. K dosažení ekonomických cílů patří modernizace obranného průmyslu, vytváření strategických rezerv nerostných surovin a zlepšení transportní infrastruktury. Vláda se tedy snaží podpořit rozvoj průmyslu s důrazem na obranný sektor a těžební odvětví. Koncepce rovněž upozorňuje, že hospodářský a sociální rozvoj má přímý dopad na životní prostředí.

Zájem vyvolává tvrzení, že zajištění národní bezpečnosti zapotřebí radikální zlepšení stavu životního prostředí v zemi. Použití slova „radikální“ (радикальное) naznačuje, že situace v Rusku je kritická a naléhavost tohoto problému z něj činí otázku bezpečnosti. Převažující průmysl může být důvodem obav, a proto je důležité zvážit, jak lze sladit zájmy Ruska o ekonomický prospěch se zájmem o životní prostředí. V případě země jako Rusko zůstává naléhavým úkolem nalézt rovnováhu mezi touhou po prosperitě a nezbytností řešit dopady ekonomického rozvoje, jak bylo zmíněno v kapitole o udržitelném rozvoji. Golichenkov ve své práci tvrdí, že cíle a hrozby jsou formulovány především s ohledem na potřebu rozvoje ekonomického potenciálu země. Problémy životního prostředí jsou přímo závislé na stavu ekonomiky a připravenosti společností uvědomit si jejich globální povahu a důležitost (Голиченков 2005).

6.1.3 Federální zákon o ochraně životního prostředí (Федеральный закон „Об охране окружающей среды“)

Pojem environmentální bezpečnost byl zakotven ve Federálním zákoně č. 7-ФЗ o ochraně životního prostředí (Государственная дума Российской Федерации 2002). Tento zákon představuje pokrok. Skládá se z jedenácti kapitol a sedmdesáti šesti článků a komplexně reguluje různé aspekty interakce společnosti s přírodou. Tato univerzálnost zákona přesahuje zájmy pouze ekologů, protože zahrnuje nejen ekologické záležitosti, ale také sociální, ekonomické a jiné oblasti (Платонов 2011).

Nehledě na širokou a podrobnou škálu právních předpisů, zákon má i některé nedostatky. Podle Brinchuka, některé části zákonů ukazují na přehlédnutí zákonodárců. Například, podle článku číslo devatenáct je cílem regulace zachovat příznivé životní prostředí a zajistit environmentální bezpečnost. Standardy kvality životního prostředí stanovené tímto zákonem se zaměřují pouze na zachování přirozených ekologických systémů. Zdraví obyvatelstva totiž nevěnovaná pozornost (Бринчук 2008). Důraz na lidské blahobyt je klíčovým faktorem při zajištění environmentální bezpečnosti. Proto by vývoj a implementace ekologických předpisů měly být orientovány na zdravou budoucnost občanů.

Uveďme také kritiku Tonkova a dalších autorů. Autoři upozorňují na nelogičnost umístění článků o udělování licencí a environmentální certifikaci (články třicet a třicet jedna) před ustanoveními o posuzování vlivů na životní prostředí. Navíc by umístění těchto článků do kapitoly o regulaci životního prostředí mohlo vést k zbytečnému zmatení. Formulace v článku dvacet tři federálního zákona tvrdí, že povolené emisní limity jsou stanoveny pro subjekty hospodářské a další činnosti. Tato formulace může být nejednoznačná, protože v podstatě dává podnikům právo vypouštět tolik emisí, kolik si přejí. Ve skutečnosti jsou emisní limity stanoveny příslušnými orgány veřejné správy (Тонков, Синенко, Турагин 2016).

Celkově lze říci, že federální zákon o ochraně životního prostředí v Rusku představuje základní nástroj pro podporu environmentální bezpečnosti a ochranu přírodního prostředí. Tím, že zákon uznává environmentální bezpečnost jako samostatnou oblast, zdůrazňuje význam ochrany životního prostředí pro blahobyt a bezpečnost společnosti. Vzhledem k nedostatkům a omezením je efektivita zákona může být zpochybňována.

6.1.3 Environmentální doktrína (Экологическая доктрина)

Environmentální doktrína Ruské federace, schválená vládou v roce 2002 (Государственная дума Российской Федерации 2002), definuje prioritní oblasti pro zajištění environmentální bezpečnosti v zemi. V preambuli doktríny se uvádí, že ekologická krize představuje hrozbu pro udržitelný rozvoj lidské civilizace. Dokument dále popisuje faktory degradace životního prostředí na světové úrovni i v Rusku. Rozdíl spočívá v tom, že na globální úrovni jsou problémy životního prostředí spojeny s globálními procesy, jako je změna klimatu nebo ztráta biologické rozmanitosti. Hlavními příčinami poškozování životního prostředí v Rusku jsou převaha těžby surovin, nízká úroveň environmentálního povědomí a neefektivní mechanismy řízení přírody. To jsou problémy, které byly zmíněny v předchozích dokumentech. Environmentální doktrína představuje systém státních zásad a strategií, které mají za cíl zachování a ochranu životního prostředí v Rusku. Dokument uznává, že problémy spojené s životním prostředím jsou složité a mnohostranné a jejich řešení vyžaduje koordinované úsilí všech úrovní společnosti, včetně vlády, podniků a jednotlivců.

Důraz, který doktrína klade na výzkum, vzdělávání a regionální politiku ekologického je bezpochybně plusem tohoto dokumentu. Environmentální doktrína uznává důležitost prevence a zmírňování dopadů ozbrojených konfliktů a teroristických činů na životní prostředí, které mohou vážně narušit ekologickou stabilitu. Dále je třeba poznamenat, že doktrína nemusí být schopna plně řešit environmentální problémy spojené se změnou klimatu, které vyžadují globální spolupráci. Nicméně environmentální doktrína nabízí perspektivu na řešení environmentálních výzev z různých úhlů pohledu.

6.1.4 Strategie environmentální bezpečnosti (Стратегия экологической безопасности)

V roce 2013 uspořádal prezident Ruské federace Vladimir Putin zasedání Rady bezpečnosti o ekologických otázkách. Strategie environmentální bezpečnosti byl schválena výnosem prezidenta Ruské federace v roce 2017 (Президент Российской Федерации 2017). Vzhledem k tomu lze předpokládat, že tento dokument ruský prezident a další vrcholní představitelé považují za doplnění strategii národní bezpečnosti. Můžeme souhlasit s tím, že tento přístup je správný, protože absence jasného rozlišení mezi environmentální bezpečností a ochranou životního prostředí může vést k nejasnostem při jejich provádění.

Strategie environmentální bezpečnosti má jasně strukturovaný program, který zahrnuje určité cíle, úkoly a směry realizace státní politiky. Na začátku strategie je uveden o hodnocení

stavu environmentální bezpečnosti. Mezi cíle patří zachování a obnova životního prostředí, zajištění kvality životního prostředí, odstranění kumulovaných škod způsobených hospodářskou a jinou činností atd. V odstavcích dvacet šest a dvacet sedm strategie jsou definovány prioritní oblasti, které mají být využity k řešení hlavních cílů.

V tomto dokumentu jsou hrozby poprvé uvedeny v samostatných odstavcích, což v předchozích oficiálních dokumentech chybělo. Článek „Výzvy a hrozby pro environmentální bezpečnost“ rozděluje hrozby na globální, vnější a vnitřní. Předtím Národní bezpečnostní strategie a Environmentální doktrína pouze obecně popisovaly degradační faktory přírodního prostředí. Lze si však všimnout nedostatečného výkladu pojmů hrozba a výzva, neboť autoři strategie nevysvětlují, jaký je mezi těmito pojmy rozdíl. Způsob, jakým jsou definovány hrozby, jedním z klíčových bodů koncepce bezpečnosti. Rozdílné chápání toho, co představuje environmentální bezpečnost, vychází mimo jiné z toho, co je hrozba a pro koho tato hrozba představuje nebezpečí. Pro identifikaci hrozeb je nutné správně určit objekty, které vyžadují zabezpečení. Objekty environmentální bezpečnosti jsou člověk, společnost a stát, a stav ochrany těchto objektů určuje úroveň environmentální bezpečnosti. Zdrojem hrozeb je stav přírodního prostředí, který se změnil v důsledku buď lidských činností, nebo i přírodních rizik. Kromě hrozeb a výzev se ve všech již zmíněných dokumentech o životním prostředí používají také pojmy zdroje hrozeb, negativní dopady a faktory zhoršující životní prostředí. Tímto rozšířením terminologie se vnímání dokumentů stává obtížnějším. Nedostatečné metodické zpracování následně vede k nevyhovujícímu provádění opatření.

Podle strategie patří mezi globální výzvy změna klimatu, ubývání přírodních zdrojů a rostoucí spotřeba, rozšiřování pouští a ztráta biologické rozmanitosti. Vnitřní problémy se týkají různých druhů znečištění ve městech, jako je znečištění ovzduší, vody a půdy, zvýšené množství odpadů a zhoršování stavu výrobních zařízení a porušování předpisů týkajících se ochrany životního prostředí. Mezi vnější hrozby patří jakýkoli přeshraniční pohyb znečištění a migrace organismů nakažených epidemiemi, a také dovoz nebezpečných produktů.

6.1.5 Koncepce dlouhodobého socioekonomického rozvoje Ruské federace (Концепция долгосрочного социально-экономического развития Российской Федерации до 2020 года)

V Koncepti dlouhodobého socioekonomického rozvoje Ruské federace na období do roku 2020 je věnována pozornost i otázkám environmentální bezpečnosti (Российской Федерации 2002). Hlavním cílem v oblasti řízení přírodních zdrojů je dosažení konkurenčních výhod prostřednictvím efektivity využívání těchto zdrojů a snížení negativních procesů. Rusko v tomto dokumentu vyjádřilo svůj záměr přejít na inovativní model hospodářského rozvoje, který je založen na udržitelnosti a společenské odpovědnosti. K dosažení tohoto cíle se plánuje rozvoj obnovitelných zdrojů energie, udržitelné obhospodařování lesů a zvýšení exportu zemědělských produktů.

První článek o strategických směrnicích pro dlouhodobý socioekonomický rozvoj zdůrazňuje obnovený status Ruska jako silné ekonomické velmoci v posledních letech. Tím je potvrzený význam průmyslu, zemědělství, energetiky a dalších oblastí hospodářství pro země. Tyto oblasti ekonomiky zároveň mají největší dopad na životní prostředí. Dokument identifikuje modernizaci tradičního sektoru jako jeden z cílů rozvoje Ruska.

Strategie upozorňuje na potřebu využívání alternativních forem energie, jelikož překonávání energetických bariér je jednou z výzev, se kterými se země potýká. V dokumentu je také zmíněna zvýšená geopolitická rivalita, se kterou je třeba počítat. Enviromentální faktory jsou zmiňovány jako další výzva hned pod odstavcem o energetických úkolech. Zvláštní pozornost je věnována problému změny klimatu. Důležitým článkem strategie je také zmínka o vysokých standardech blahobytu člověka, které jsou ovlivněny nepříznivou ekologickou situací.

Jedna z myšlenek, která může být zpochybňována, je tvrzení, že obecně úroveň ekologického tlaku na ekonomiku v Rusku je výrazně menší než ve vyspělých zemích. Tato teze je uvedena v článku s názvem „Ekologická bezpečnost hospodářství a ekologie člověka“. Zaprvé, není jasné, jak autoři strategie zhodnotili tlak na ekonomiku ve srovnání s jinými státy a co přesně je myšleno pod pojmem „úroveň ekologického tlaku“. Zadruhé, Rusko pravděpodobně čelí jiným výzvám než rozvinuté země, což komplikuje srovnatelnou analýzu. Zatřetí, formulace příčiny, tedy aktéra negativních dopadů, a objektu, na který tyto dopady působí, je mylná. Nabízí se otázka, zda naopak ekonomika vyvolává tlak na ekosystémy. Lze se například zaměřit na faktor zvýšení a poklesu pracovní síly a úmrtnosti, pokud je cílem posuzovat vliv ekologie na ekonomiku. Podle novin Vedomosti (Ведомости 2020) vedou

environmentální rizika k poklesu ekonomického rozvoje. Nehledě na to, že média nemusí poskytovat pravdivou informaci a odrážet realitu, takový zdroj může poukázat na vztah veřejnosti k problematice. V dokumentu se rovněž zdůrazňuje, že Rusko má „kolosální“ (колоссальное) množství zdrojů. Lze to interpretovat jako důkaz významnosti přírody pro Rusy, která má šanci formulovat národní ideu Ruska.

V rámci zajištění environmentální bezpečnosti strategie nabízí několik směrů, mezi které patří i následující zajímavé oblasti:

1. Ekologické podnikání, které by mělo představovat ekologicky efektivní sektor ekonomiky. V dokumentu se píše, že v rozvoji takového podnikání sehraje významnou roli stát, neboť stanovuje pravidla a podmínky pro ekologický audit, ekologický management a monitoring. Je však důležité zdůraznit, že i samotné podniky by měly být iniciativní v této oblasti.
2. Ekologie člověka jako směr pro vytváření ekologicky bezpečného a pohodlného prostředí. V tomto odstavci se hovoří o nutnosti zavedení standardizace kvality životního prostředí pro zajištění zdraví společnosti.
3. Ekologie výroby a modernizace výrobních procesů, zaměřená na snižování energetické a materiálové spotřeby. Cílem je dosáhnout ekonomicky efektivních způsobů výroby s minimálním negativním dopadem na životní prostředí.
4. Snižování odpadu a podpora recyklace, vývoj a implementace nových účinných technologií pro výrobu energie. Důraz je kladen na kontrolu objemů antropogenních emisí skleníkových plynů.
5. Způsoby územního plánování s ohledem na environmentální omezení. Je nezbytné zohlednit environmentální omezení při využívání půdy a území. Pečlivé řízení může pomoci minimalizovat negativní dopady na přírodní stanoviště a ekosystémy.

Důraz na tyto oblasti v strategii je důležitý pro dosažení environmentální bezpečnosti a udržitelného rozvoje Ruska. Všechna uvedená opatření jsou v souladu s koncepcí udržitelného rozvoje. Koncepce uznává, že zhoršování životního prostředí a znečištění mohou mít sociální a ekonomické důsledky a mohou ohrozit zdraví a pohodu obyvatelstva. Zdůrazňuje také potřebu, aby se Rusko aktivně zapojilo do globálních snah o řešení environmentálních problémů, jako je změna klimatu a ztráta biodiverzity.

6.1.6 Problém změny klimatu a legislativa

Je relevantní zdůraznit, že problém změny klimatu nabyl globálního významu a že k tomuto problému přispělo i Rusko. Zejména ruský vědec M.I. Budyko sehrál důležitou roli při pochopení vlivu antropogenních emisí CO₂ na klima.

Ruské právo v oblasti změny klimatu začalo být formováno na základě mezinárodních dohod o opatřeních proti změně klimatu, které si klade za cíl dosažení univerzálního režimu v této oblasti. Mezi tyto dohody patří především Rámcová úmluva OSN o změně klimatu (UNFCCC), která slouží jako nástroj mezinárodní spolupráce (United Nations framework convention on climate change 1992). Navrhovaná UNFCCC opatření mají charakter doporučení a nemají právní důsledky pro země, které je nespĺnily. Kromě UNFCCC byl v návaznosti na Kjótský protokol vznikl federální zákon o jeho ratifikaci (Государственная дума Российской Федерации 2004).

Rusku v rámci Kyjovského protokolu bylo povoleno udržet své emise na úrovni roku 1990. V devadesátých letech dvacátého století v Rusku emise výrazně klesly, a to i přes obnovení hospodářského růstu. To znamená, že Rusko splnilo své kvantitativní závazky, aniž by přijalo jakákoli opatření. Navíc se ve zbytku nahromadily kvóty, které bylo možné prodat jiným zemím. Rusko tak působilo jako jakýsi globální ochránce, který díky rozsáhlým lesům pohlcuje značnou část světových emisí CO₂. Role lesa jako účinného pohlcovače je však stále předmětem diskusí a je často odmítána. Z toho vyplývá, že efektivita UNFCCC není vysoká.

Rusko se neúčastnilo druhého závazkového období Kjótského protokolu, přesto si stanovilo národní cíl snížit do roku 2020 emise skleníkových plynů o 75 % oproti roku 1990 (Русакова 2015). Jak píše Rusakova, tento cíl je ve srovnání s předchozím lepší. Autor dále dodává, že ruské podniky považují tento cíl za náročný.

6.1.7 Klimatická doktrína (Климатическая доктрина)

UNFCCC se stala jedním z právních pilířů Klimatické doktríny Ruské federace (Президент Российской Федерации 2009). Tento významný dokument definuje strategii Ruska v oblasti klimatu a životního prostředí a byl vypracován na základě mezinárodních smluv, vědeckých výzkumů a zkušeností ostatních zemí. K dosažení cílů Klimatické doktríny Ruské federace byla přijata řada dalších legislativních opatření.

Klimatická Doktrína uznává významné sociální a ekonomické důsledky zhoršování životního prostředí včetně hrozeb ro zdraví a pohodu obyvatelstva. Zároveň klade důraz na nutnost, aby Rusko se zapojilo do mezinárodního úsilí o řešení environmentálních problémů a změny klimatu. Je třeba poznamenat, že doktrína připouští roli lidské činnosti v procesu globálního oteplování. Toto uznání ukazuje na oficiální změnu ruského diskurzu v oblasti změny klimatu. Dokument taky stanovuje hlavní cíle ruské klimatické politiky. Jedním z těchto cílů je rozvoj nízkouhlíkového hospodářství. V rámci snižování emisí skleníkových plynů a zmírnění environmentálních rizik se klade důraz na rozšíření využívání obnovitelných zdrojů energie.

Je důležité zvážit, zda nové závazky v oblasti klimatu jsou v souladu se schopností jednotlivých zemí dodržovat dohodu, aniž by to znamenalo omezení jejich hospodářského potenciálu. Je zřejmé, že rozvinuté země mají větší prostor a zdroje pro implementaci nových technologií než země, které mají obtíže s jejich zaváděním v těžkém průmyslu. Rusko ve své klimatické doktríně zdůrazňuje tento rozdíl a upozorňuje na rizika, která by mohl jeho socioekonomický rozvoj nést v případě plné podpory mezinárodní dohody. Doktrína rovněž uznává specifické faktory, které je třeba brát v úvahu při řešení změny klimatu v Rusku. Mezi tyto faktory patří rozsáhlé území země. Vzhledem k rozlehlosti Ruska se dopady změny klimatu v různých regionech mohou výrazně lišit a země může čelit různým druhům rizik. Klimatická doktrína proto uznává potřebu vypracování regionálně specifických strategií pro adaptaci a zmírnění dopadů změny klimatu. Podle klimatické strategie je důležité si uvědomit, že změna klimatu může mít negativní dopady na různé oblasti. Některé z těchto negativních dopadů zahrnují:

Doktrína si zároveň všímá i možných pozitivních dopadů změny klimatu, jako je otevření nových dopravních cest v Arktidě. Zajímavá je skutečnost, že pro Rusko je tání ledu v Arktidě geopolitickým přínosem, neboť usnadňuje přepravu zboží, rovněž těžbu ropy, plynu a dalších nerostných surovin v regionu. Doktrína dále zdůrazňuje význam diplomatů pro mezinárodní jednání. Rusko je tak připraveno hájit své zájmy na mezinárodní scéně. Nelze však

zapomínat, že procesy zmenšování ledového pokryvu s sebou nesou rizika, která si Rusko nemůže dovolit ignorovat. Nejde jen o ekologické problémy, jako je narušení mořských ekosystémů, ale také o zvýšené riziko lodních nehod v důsledku změn plavebních tras.

Klimatická doktrína Ruska si všímá možných pozitivních dopadů změny klimatu, jako je otevření nových dopravních cest v Arktidě. Tání ledu v Arktidě může vytvořit příležitosti pro rozvoj dopravy a zlepšení přístupu k těžbě nerostných surovin, včetně ropy a plynu, v této oblasti. Tato geografická výhoda může mít geopolitický význam pro Rusko. Nicméně, klimatická doktrína také zdůrazňuje, že tání ledu v Arktidě přináší i určitá rizika, která Rusko nemůže ignorovat. Tyto rizika zahrnují ekologické problémy, jako je narušení mořských ekosystémů v důsledku ztráty ledu. Kromě toho se zvětšující se mořská oblast bez ledu může přinést i zvýšené riziko lodních nehod kvůli změnám plavebních tras a novým podmínkám navigace. Důležitou součástí klimatické doktríny je také uznání významu diplomacie pro mezinárodní jednání. To zahrnuje spolupráci s ostatními zeměmi, diskusi o opatřeních a hájení svých zájmů v rámci mezinárodních dohod.

V roce 2011 byl schválen komplexní prováděcí plán, který slouží k realizaci klimatické doktríny do roku 2020. Tento plán stanovuje několik úkolů, které mají být dosaženy:

1. Rozvoj vědeckého povědomí o změně klimatu: Důraz je kladen na získávání důvěryhodných informací o současném stavu a budoucích změnách klimatu. Cílem je zlepšit vědecké poznání a porozumění těmto změnám.

2. Přizpůsobení se změně klimatu: Jedná se o opatření zaměřená na přizpůsobení se negativním dopadům změny klimatu. Cílem je minimalizovat škody a zvýšit odolnost vůči těmto změnám.

3. Zmírnění antropogenních dopadů: Tento úkol zahrnuje provádění opatření ke snižování emisí skleníkových plynů a omezení dalších antropogenních vlivů na klimatický systém. Cílem je přispět k celosvětovému úsilí o snižování emisí a omezování globálního oteplování.

4. Spolupráce s ostatními zeměmi: Jedná se o jednání a projednávání otázek týkajících se změny klimatu ve spolupráci s ostatními zeměmi. Rusko si uvědomuje, že změna klimatu je globálním problémem a vyžaduje koordinované mezinárodní úsilí.

Cíle uvedené v plánu jsou formulovány obecně a neobsahují konkrétní adaptační ani zmírňující opatření. Doktrína je spíše koncepčním dokumentem než praktickým plánem. Vznik doktríny a klimatické politiky byl odpovědí na mezinárodní politickou situaci a odráží rostoucí důležitost klimatu v rámci ruské bezpečnosti. Dokument také potvrzuje globální povahu problému a to, že zájmy ruská se neomezují pouze na jeho území.

6.1.8 Shrnutí

Na základě uvedené analýzy lze konstatovat, že pojem environmentální bezpečnost je relativně novým konceptem v ruské legislativě. Jeho vznik pravděpodobně vyplývá z různých faktorů, jako jsou technologická rizika, potřeba řešit negativní dopady na životní prostředí v důsledku antropogenní činnosti a rostoucí význam mezinárodního práva v oblasti životního prostředí. V současné době se termín environmentální bezpečnost objevuje nejen v dokumentech týkajících se ochrany přírody, ale také ve strategiích pro sociální, ekonomickou a národní bezpečnost. To znamená posun konceptu a jeho obohacení o nové referenční objekty. Tedy environmentální bezpečnost zahrnuje problémy ekosystémů a negativní roli člověka pro jejich fungování a zároveň vnímá je jako nedílnou součást celkového konceptu bezpečnosti. Bezpečnost v tomto smyslu je orientovaná na člověka (stát uznává, že je zapotřebí řešit environmentální situaci pro zlepšení kvality života obyvatel) a na hrozby spojené s transhraničním znečištěním. V legislativě lze také najít snahu zabezpečit ekonomickou stabilitu státu přes diplomatické jednání v oblasti změny klimatu.

Státní politika se snaží vyhovět mezinárodním standardům a kritériím udržitelného rozvoje. Legislativní rámec se zdokonaluje a zohledňuje se význam environmentální bezpečnosti, přičemž jeho koncepce je oficiálně zveřejněna. Stát také přijímá určitá opatření ke snížení ohrožení životního prostředí, která se promítají do zpráv o stavu životního prostředí.

Důležitým aspektem environmentální bezpečnosti v Rusku je změna klimatu. Nicméně stát stále upřednostňuje hospodářský růst. O změně klimatu se hovoří v kontextu energetické bezpečnosti v důsledku závislosti země na fosilních palivech. Rusko trvá na prioritě produkce a vývozu těchto zdrojů energie. Lze tedy zaznamenat nesoulad mezi přiznáním změny klimatu jako hrozby pro národní bezpečnost a prioritizaci způsobů, které změnu klimatu zesilují. Na druhou stranu, Rusko přijímá odpovědnost za přijetí opatření ke snížení své uhlíkové stopy. Rusko se účastní mezinárodních diskusí o změně klimatu, i když snižování emisí v porovnání s jinými významnými producenty emisí zůstává poměrně malé.

Ruské názory na změnu klimatu se však mohou lišit od toho, co je prezentováno na mezinárodní scéně. Někteří zahraniční autoři jsou přesvědčeni, že diskuse na domácí úrovni je odlišná. Zatímco Rusko jako mezinárodní aktér zdůrazňuje nízkouhlíkovou politiku, vnitřně existují názory, že mezinárodní environmentální předpisy se snaží omezit ekonomický rozvoj a moc Ruska (Tynkkynen 2010).

Očekává se, že ruská vláda bude čelit překážkám při implementaci opatření na řešení změny klimatu. Jeden z problémů se projevil v rámci mechanismu společného provádění, což je tržní přístup zavedený v rámci Kjótského protokolu, který umožňuje rozvinutým zemím investovat do udržitelných projektů v rozvojových zemích s cílem kompenzovat emise. Korppoo a Kokorin se ve svém článku „Cíl Ruska v oblasti emisí skleníkových plynů do roku 2020“ podrobně věnují překážkám a popisují dlouhý a složitý proces schvalovacích procedur, který vedl k tomu, že Sberbank se stala státním provozovatelem uhlíkových jednotek. Korppoo tvrdí, že zapojení významných finančních institucí vyvolalo obavy ohledně střetu zájmů a nedostatečné transparentnosti. Sberbank účtovala za své služby poplatky přesahující předepsanou míru pro mechanismus společného provádění, a dominance této instituce při výběru projektů vyvolávala spekulace, neboť některé projekty pomohly zákazníkům Sberbank splatit jejich dluhy.

Na národní úrovni je environmentální bezpečnost má význam v regionech strategického zájmu, jako je Arktida, Bajkal a Dálný východ. Tato priorita by mohla být motivována snahou zabránit sociálním napětím a udržet přístup k přírodním zdrojům

Pro dosažení pokroku v oblasti zabezpečení environmentální bezpečnosti je nezbytné, aby Rusko řešilo několik klíčových problémů. Prvním krokem je koordinace normativních aktů, aby se spolu souviseli. Zadruhé je nezbytné specifikovat opatření, která v současnosti nejsou podrobně popsána v existujících dokumentech. Hlavním cílem státu by mělo být zajistit důslednou implementaci zákonů.

6.2 Analýza rozhovorů

6.2.1 Analýza rozhovorů se skupinou akademiků.

Během rozhovorů s výzkumníky se objevila několik klíčových témat, která se opakovala. Pro lepší přehlednost byly tato témata rozdělena do kategorií a následně zakódována. Název kódu zahrnuje téma a následuje zkratka označující danou kategorii.

Prvním tématem je ruská identita (RI), v rámci které bylo vhodné vymezit dvě kategorie: percepce změny klimatu (kód RI:PERC) a role jazyka při formování diskurzu o environmentální bezpečnosti (kód RI:JAZ). Kód RI:PERC vyjadřuje, jak ruské obyvatelstvo vnímá změnu klimatu, zda jsou připraveni přijmout udržitelná opatření a jaká je míra skepticismu vůči této problematice. Objevení se kódu RI:JAZ koresponduje s předchozími závěry o odlišnosti a specifičnosti konceptu environmentální bezpečnosti v Rusku.

Dalším tématem je politika (P), neboť diskuse o environmentální bezpečnosti a změně klimatu se dotýká také politických aspektů na mezinárodní i vnitrostátní úrovni. Během dialogu s respondenty byla probírána politická agenda Ruska a její vliv na mezinárodní vztahy. Při podrobnějším zkoumání odpovědí byl identifikován kategorie reprezentace (P:RPR), který se zaměřuje na způsob, jakým se Rusko prezentuje a jak hájí své zájmy v této oblasti. Zejména odpovědi respondentů R4 a ALEXEI umožnily vymezení kódu P:HRZB, který označuje hrozby v rámci politických vztahu. Diskuze o potenciálních negativních dopadech politiky Zelené dohody a nutnosti hledání řešení přispěly k dalšímu rozvoji konceptu environmentální bezpečnosti v souvislosti s energetickou bezpečností. Důležitá je taky činnost Ruska, například v oblasti legislativy nebo z hlediska komunikace s obyvatelstvem, proto byl používán kód P:STÁT.

Důležitým tématem analýzy je energetika, která je pokryta dvěma kódy. Prvním z nich je E:ZEL, který označuje zelenou ekonomiku. Zelená ekonomika je předpokladem pro zajištění environmentální bezpečnosti, zejména pokud hovoříme o rizicích spojených se změnou klimatu. Přejít na obnovitelné zdroje energie se na první pohled zdá být výzvou pro Rusko, ale akademici vidí v této transformaci příležitost. Kód E:POZ byl použit k popisu pozitivních dopadů tohoto přechodu.

Téma hrozeb (H) má široký dosah a dopady těchto hrozeb se projevují v různých oblastech. Na základě toho byly vytvořeny kategorie, které se zaměřují na hrozby pro člověka

(kód H:ČLV), armádu (kód H:ARM), ekonomiku (kód H:EKON) a infrastrukturu (kod H:INFR). Zajímavým aspektem pro studium environmentální bezpečnosti je ohrožení armády, což nám umožňuje zkoumat koncept z hlediska vojenské bezpečnosti.

Dalšími kategoriemi v rámci popisu hrozeb jsou geografické aspekty, jako je Arktida (kód H:ARK) a Sibiř (kód H:SIB). Na základě analýzy rozhovorů bylo zjištěno, že tyto regiony jsou zvláště zranitelné. Akademici opakovaně upozorňovali na problémy v odlehlých oblastech a strategických oblastech Ruska, zejména v oblasti Arktidy.

Tato témata byla zahrnuta do následující tabulky, která poskytuje podrobnější informace o účastnících rozhovoru, včetně jejich instituce původu, oblasti výzkumu a relevantních citací. S cílem anonymity, každému respondentů bylo přiřazeno číslo. Následně každé z tématu bylo popisované podrobněji. Následně byla každá z kategorií podrobněji popsána.

Tabulka 3: Kódování rozhovorů se skupinou akademiků

Respondent	Instituce	Oblast výzkumu	Kód	Důležité citace
Alexander	Lomonosovská univerzita (Московский Государственный Университет им. М.В. Ломоносова)	geoekologie, geokopolitika	RI: JAZ RI:REPC P:RPRZ P:HRZB H:SIB H:ČLV	„Jakutsko je velmi pokročilé v ekologii. Chtějí využít ochranu přírody jako způsob, jak se odtrhnout od Ruska.“
Sergey	Lomonosovská univerzita (Московский Государственный Университет им. М.В. Ломоносова)	tepelný komfort v městech Ruska, Arktida, změna klimatu	RI: JAZ RI:PERC E:POZ H:ČLV H:ARK	„Musíme počítat s tím, že je pro ruského člověka těžké přemýšlet o oteplování.“
Alexei	Vyšší škola ekonomiky (Высшая школа экономики)	Světová ekonomika, ekonomika změny klimatu	P:HRZB P: STÁT E:ZEL E:POZ H:ČLV G:ARK H:EKON	„Je obtížné se dohodnout na globální úrovni, jelikož některé země tyto závazky (o globálním oteplování) ovlivňují negativně.“

Elena	Státní institut mezinárodních vztahů v Moskvě (Государственный институт международных отношений в Москве)	Mezinárodní vztahy, globalizace	RI:PERC P:HRZB P: STÁT E:ZEL E:POZ H:ČLV H:EKON	„Ano, změna klimatu je důležitá diskuse, ale co ty ostatní environmentální problémy?“
Dmitriy	Státní institut mezinárodních vztahů v Moskvě (Государственный институт международных отношений в Москве)	Environmentální bezpečnost	RI:PERC P:RPRZ E:ZEL H:ARM H:INFR H:ARK	„Na jednu stranu se o environmentální bezpečnosti v politice mluví, na druhou stranu nejsem si jistá v efektivitě zákonu.“

Zdroj: Vlastní výzkum

Téma 1. Ruska identita a vnímání environmentální bezpečnosti obyvatelstvem

Odpovědi respondentů na otázky týkající se ruských hodnot, postojů a chování obyvatelstva přináší užitečné myšlenky pro několik výzkumných otázek. Tyto odpovědi nám umožňují lépe porozumět ruskému kontextu a jeho vlivu na vnímání environmentálních hrozeb. Například, jak uvedl respondent Alexandr „Nemáme u nás v Rusku tendenci používat cizí slova, proto dbáme na ruské ekvivalenty.“ Tato informace spojená s kódem RI:JAZ umožňuje interpretovat názor na rozdíl mezi pojmy, což je součástí první otázky. Všechny respondenty se shodly na tom, že se nejedná o stejné pojmy, a to z důvodu jazykové specifčnosti přídavných jmen „ekologicky“ a „environmentálně“. Pak je ruská identita klíčem k pochopení toho, jak Rusko vnímá zejména změnu klimatu v rámci kódu RI:PERC Respondent Sergey přinesl zajímavý pohled na ruské vnímání globálního oteplování, který odráží specifika nejen geografie Ruska, ale taky a kultury. Respondent zdůrazňuje, že pro ruské obyvatelstvo byla dlouho hlavní klimatickou výzvou zima a mrazy, a proto je pro nej obtížné porozumět naléhavosti globálního oteplování. „To se ale postupně mění, a i tady lidé začínají pozorovat negativní dopady změny klimatu.“ dodal respondent. Tato myšlenka přináší podněty pro další zamyšlení v rámci výzkumné analýzy. Význam zimy a jejího vnímání je zakořeněný v kultuře ruského lidu a vytváří charakteristický prvek tzv. „ruského charakteru“. Pokud je zima vnímána jako symbol odolnosti a vytrvalosti, procesy oteplování mohou být vnímány jako výzva, protože zjemňují počet mrazů a nízkých teplot.

V článku o klimatu a kultuře se Karlín zaměřuje na příklad extrémního a dlouhého mrazu v roce 1601, který způsobil neúrodu a hladomor a tím destabilizoval stát (Karlín, Samusevich 2010). Myšlenky Karlína navazují tak na koncepci přírodního determinismu. Tato koncepce předpokládá, že geografické podmínky, včetně klimatu, mají vliv na kulturu a osud národů. Bogdanov také diskutuje o této filosofii a o teritorialitě Ruska, které sdílí mnoho národů a kultur (Богданов 2009). V jeho práci se zmiňuje o potřebě definovat společnou ruskou kulturu, která je spojena se symbolem zimy, tedy ruskými mrazy. Je třeba poznamenat, že představa o Rusku jako o země chladu je jednoduchá, jelikož zahrnuje různorodost přírodních zón, kterých má Rusko hodně. Změna prostředí nemusí nutně změnit kulturu Ruska, ale média mohou prostřednictvím svých sdělení o ztrátě skutečné zimy ovlivnit diskurz ve společnosti. Z tohoto pohledu je možné přesvědčit ruské obyvatelstvo, že péče o přírodu je spojená s patriotismem a vzájemnou pomocí, v souladu s uchováním tradic, v tomto případě významem symbolického a krásného ročního období, může být účinným přístupem. Nicméně, je nutné zdůraznit, že toto není jediný způsob, jak komunikovat s ruskou společností. Vliv médií na chování společnosti a na řešení změny klimatu je zcela komplexním tématem.

Během diskuse o ruské mentalitě účastníci odpovídali na otázku, zda ochrana přírody může stát za národní ideou země. Zástupcem této myšlenky je respondent Alexei, který tvrdí, že Rusko by se mělo uvědomit konkurenčních výhod, které přináší řešení environmentální politiky na domácí i mezinárodní úrovni. Souhlasí s tím, že Rusko má určité překážky na mezinárodních trzích kvůli své vysoké uhlíkové stopě. „Přesto však Rusko stanovilo cíle uhlíkové neutrality do roku 2060 a přijalo právní předpisy regulující emise skleníkových plynů. Stále více politiků a podniků v Rusku začíná chápat potřebu environmentálního rozvoje, i když to ne vždy probíhá s nadšením“ uvádí respondent.

Respondent R4 naznačuje, že problémy související se změnou klimatu se řeší v dlouhodobém horizontu, kdy je obtížné si představit, jak podobné myšlení ovlivňuje stát za nestabilních podmínek. Tady znovu zazněla myšlenka, že vnímání problému změny klimatu je pomalé. Sergey upozorňuje na rychlý vývoj klimatologie jako vědy a na to, že názory předchozích generací se liší od současných.

V rámci výzkumu je toto důležité, neboť přijetí teorie změny klimatu určuje budoucí kroky, včetně opatření v oblasti národní bezpečnosti. V zemi jako je Rusko, kde je míra důvěry veřejnosti nízká, je to obzvláště významné. Čím více obyvatelstvo a stát popírá existenci změny klimatu, tím závažnější jsou důsledky pro ekonomiku a další oblasti.

Jako příklad lze uvést vlny veder z roku 2010, které zmínili respondenti Sergey a Dmitriy, a tyto události zvýšily citlivost ruské společnosti na environmentální rizika.

Problémem však je, že lidé zatím nejsou připraveni změnit svůj životní styl a přijmout opatření ke zvládnutí klimatických změn, na což poukázal respondent Dmitriy. Situace se může změnit, pokud stát přijme ekonomické pobídky, které byly zmíněny respondentem Alexanderem. Tím se myslí zvýšení cen za služby. Podobné ekonomické stimuly by mohly motivovat jednotlivce ke změně jejich spotřebitelských návyků a životního stylu.

Téma 2. Politika.

Co se týče kódu P:REPR, respondent Dmitriy zmínil, že Rusko se snaží udržet svou pozici jako významná energetická mocnost. Tento postoj pomáhá pochopit, proč Rusko prosazuje určité myšlenky, které byly zmíněny jinými účastníky rozhovoru. Například přechod ruského energetického průmyslu z uhlí na plyn jako ekologičtější palivo je doprovázen snahou prezentovat plyn jako čistý zdroj energie. Další argument, který Rusko používá, je, že jeho bohaté lesní zdroje umožňují absorbovat velké množství oxidu uhličitého. Respondent Alexander říká: „Rusko má obrovské lesy, a proto trváme na tom, že jsme významným globálním pohlcovačem CO₂.“ Nicméně, tato perspektiva se zdá rozumná, neboť je důležité bojovat proti příčinám změny klimatu, nikoli ospravedlňovat její důsledky. Pochopení chování Ruska v mezinárodním systému je však možné, zejména v kontextu silného prosazování zájmů státu. Dosáhnout dohody mezi zeměmi není snadné, protože státy, které jsou nejvíce postiženy regulacemi, budou k těmto opatřením skeptičtější, jak zdůrazňuje respondent Alexei.

Podle Eleny je důležité brát v úvahu rozdílnou úroveň odpovědnosti jednotlivých zemí, protože se různě podílejí na produkci skleníkových plynů. Z identifikačního kódu reprezentace vyplývá, že důraz ruské vlády na vliv, image a extenzivní růst, které jsou zaměřeny na jiné aspekty než environmentální, představují překážku pro řešení klimatické změny a dosažení environmentální bezpečnosti. Toto je částečně výsledkem obav z porušení tradiční energetiky. Můžeme přejít na popis kódu P: HRZB, který se dotýká konfliktu na globální úrovni. Respondent R4 zmínil o rozporu mezi Ruskem a Evropskou unií ohledně Zelené dohody. Zatímco EU prosazuje klimatickou politiku s cílem snížit závislost na dovozu surovin, pro Rusko to znamená potíže, kterým bude muset čelit jeho ekonomika. Můžeme říct, že konflikt primárně související s energetickou bezpečností se překrývá s environmentální bezpečností, a to ve smyslu konfliktu o zdroje. Toto není však problém již popsáný v literatuře jako zhoršení sociálního napětí v důsledku nedostatku vody, ale jedná se o ještě složitější hrozbu. Existence protichůdných zájmů mezi Evropou a Ruskem je sice založena na politice, ale změna klimatu tuto propast ještě prohloubila. Zároveň však představuje příležitost najít bod kontaktu na základě společných hodnot a ochoty řešit environmentální záležitosti. Potvrzující názory

akademiků naznačují, že zpřísnění požadavků na emise skleníkových plynů nemusí vyvolávat obav.

Pokud jde o rizika pro ekonomiku, ruské obyvatelstvo negativní důsledky pocítí až za několik desetiletí. „Prozatím poptávka po plynu a ropě zůstává nebo bude nadále stoupat“ vysvětluje respondent Alexei. Z odpovědi respondentu je zřejmé, že ekonomická stabilita bude v určité míře narušena, avšak nepředstavuje to zásadní ohrožení, pokud se ruské podniky a vláda postupně připravují na energetický přechod. Rusko musí formulovat vlastní řešení pro boj proti klimatickým změnám. Spočívá to především v diverzifikaci odvětví. Nejedná se o úkol pouze samotného Ruska, ale ideálně by se na tomto procesu měla podílet i Evropská unie. Obchod s fosilními palivy byl po mnoho desetiletí důležitým strategickým aspektem pro obě strany. Situace se však mění a nejrozumnějším řešením je diplomatický dialog a společné cíle pro Rusko, EU a další země.

Pro Rusko je aktuální, ba i akutní otázka energetické účinnosti. V zemi s chladným klimatem a velkými vzdálenostmi je spotřeba energie vysoká, a tak energetický přechod by měl nejen zajistit klimatické řešení, ale také mít pozitivní dopad na efektivitu ekonomiky. Správné hospodaření a obnova lesů mohou hrát roli při kompenzaci emisí skleníkových plynů, avšak měly by být doplňkem k využívání atomové energetiky, modernizaci průmyslu atd. Vláda Ruska reaguje na tyto výzvy úpravou zákonů. „Vzniká například nízkouhlíková strategie rozvoje a zákon o regulaci emisí skleníkových plynů s cílem dosáhnout uhlíkové neutrality do roku 2060“ sdílí respondent R4. Tato citace je součástí kódu státu (P: STAT), který odráží činnosti státu v oblasti legislativy.

Během rozhovoru bylo diskutováno o různých faktorech ovlivňujících národní bezpečnost Ruska, včetně geopolitických, ekonomických a vlivu globalizace. Vědci se shodují, že ochrana přírody skutečně ovlivňuje národní bezpečnost Ruska, avšak je otázkou, jak silný je tento vliv, jak naznačuje respondent Dmitriy. Ekonomické vztahy jsou klíčové pro environmentální agendy, které ovlivňují národní bezpečnost, zejména v kapitalistickém režimu, jak uvedl respondent Dmitriy. Respondent Alexei hovořil o soutěži o přeshraniční zdroje, která může vést k environmentálním katastrofám. Podle respondenta, Rusko čelí hrozbám a konfliktům v souvislosti se znečištěním atmosféry, vodními objekty a nezákonnými činnostmi. Spolupráce se sousedními zeměmi může vytvořit prostor pro řešení environmentálních konfliktů a dodržování mezinárodních standardů. Existuje také riziko, že národní bezpečnost Ruska může být ohrožena zevnitř, když subjekty v rámci Ruské federace využívají ochranu životního prostředí k posílení separatismu. Například respondent Alexander zmínil příklad Jakutska, který se snaží být odlišný a blízký rozvinutému světu prostřednictvím zelené politiky

a významu jedinečných přírodních systémů. Respondentka Ekenazdůraznila, že politici dobře reagují na problém klimatu, ale existuje mnoho dalších hrozeb, které často postrádají efektivní řešení nebo jim není věnována dostatečná pozornost. Lze souhlasit, že environmentální bezpečnost se pochopitelně neskládá jenom z ohrožení kvůli zvyšování teploty. Mnoho dalších hrozeb postrádají efektivní řešení nebo je jim věnována menší pozornost, pokračuje respondent.

Téma 3. Energetika

Jak již vyplývá z předchozího tématu, Rusko je nuceno přebudovat svou ekonomiku, což je dlouhý proces. V souvislosti s rizikem zvýšených nákladů způsobených potřebou environmentální bezpečnosti respondenti rozumí rozvoj takzvané zelené ekonomiky. Je důležité si vysvětlit, co tímto termínem myslíme. Alexei sdílí, že se jedná o jeden ze směrů ekonomické vědy. V této ekonomice je klíčové efektivní využívání přírodních zdrojů a zohledňování blahobytu budoucích generací jako priority, což opět navazuje na myšlenku udržitelného rozvoje. Dmitriy potvrzuje, že současné obavy souvisejí s klimatickou změnou. Nové trendy v energetice přinášejí nové výzvy a firmy a jejich priority se mění. Zároveň se objevují projekty zaměřené na rozvoj vodíku jako alternativy k zemnímu plynu.

Je nutné si uvědomit, že přechod na obnovitelné zdroje energie neznamena zcela zabránit znečištění. Jak uvádí Alexandr, výroba zařízení pro větrné nebo jiné elektrárny stále vyžaduje využívání tradičních surovin. Říká, že výstavba nových projektů je závislá na masivním využívání kovů, jako je měď, nikl, hliník, lithium a další. Podle účastníka, to otevírá nový potenciál pro ruský těžební průmysl, který disponuje těmito surovinami ve velkém množství. Je to jeden z aspektu, který je zakódován pod kódem E:POZ. Navíc obnovitelná energie závisí na povětrnostních podmínkách a geografii. Systém zásobování energií založený na plynu a uhlí je mnohem stabilnější a v Rusku se bude pravděpodobně používat ještě dlouhou dobu.

Respondentka Elena naznačuje, že zelená ekonomika v Rusku se vyvine nejdříve v období let 2030-2050. Je však třeba brát v úvahu i další faktory. Jak uvedl Dmitriy, Rusko má zájem o zlepšení stavu životního prostředí. Pokud probíhá energetická transformace hladce a je řádně řízena vládou, ruská ekonomika neutrpí tolik, jak by se očekávalo. Další pozitivní aspekty podle respondenta souvisejí se zlepšením zdraví populace, vznikem perspektivních odvětví ve výrobě a vytvořením nových pracovních míst.

Co se týče pracovních míst, některá budou ztracena, a proto lze tuto skutečnost považovat za hrozbu. Transformaci ovlivňují následující faktory. Za prvé, jak uvádí Elena, je slabý dialog mezi vládou a společností. Občané státu jsou ti, kteří pocítují dopady krize. Dokud budou vyloučeni z politického procesu, bude pokrok limitován. Tato nuance přináší další

aspekt. Existují příklady, kdy snaha vlády o bezpečnější vztah s přírodou přináší pozitivní výsledky. Jedním z takových příkladů je snížení emisí oxidu siřičitého (SO₂), jak uvedl respondent Alexei. SO₂ sám o sobě není primárním skleníkovým plynem a nepřispívá přímo k problému klimatických změn. Avšak může reagovat s jinými sloučeninami v atmosféře, což může vést k vzniku aerosolových částic, které odrážejí sluneční záření.

Téma 4. Hrozby

To se týče hrozeb pro člověka, změna klimatu má přímý dopad na lidské zdraví, pohodlí a produktivitu práce. Respondent ALEXEI upozorňuje na zvýšené riziko úmrtí v důsledku vystavení vlnám veder. Z hlediska lidského zdraví se zvyšující se teploty stávají rizikem pro virová onemocnění. V Archangelské oblasti podle respondenta ALEXEI představuje největší riziko rozšíření klíšťat. Dále bylo zmíněno, že v severní Sibiři má klima nepřímý vliv na lidské zdraví prostřednictvím infekčních onemocnění spojených s poruchami vodovodních systémů kvůli permafrostu. Věčně zmrzlá půda je také významnou a komplexní hrozbou, kterou zmínilo několik respondentů. Samotné tání permafrostu má negativní vliv na změnu klimatu, protože uvolňuje metan.

Rozšířením tématu hrozeb můžeme zahrnout také hrozby přímo pro armádu Ruska. Anormální veder a náhlé změny počasí obecně mají negativní dopad na pracovní schopnost lidí, což zahrnuje i vojenské síly. Respondent Dmitriy upozorňuje na to, že vojenské síly nejsou výjimkou. Kromě extrémních teplot jsou dalšími faktory náhlé změny režimu větru, srážek a nárůst požárů, které přímo ohrožují životy vojáků. Tento fakt může být nezřejmý, protože diskuse o změně klimatu často zaměřuje na známější a globálnější jevy, jako je již zmíněná anormální vlna veder. Nicméně, síla tohoto dopadu je málo prozkoumána. Z bezpečnostního hlediska by však měla ruská národní bezpečnost v první řadě zajímat tato hrozba. Tato perspektiva přispívá k dalšímu zkoumání hrozeb spojených s environmentální bezpečností Ruska.

Tradiční způsob života původních obyvatel severního a východního Ruska je ohrožen. Respondent Alexander vysvětluje, že domorodí obyvatelé umírají kvůli nedostatku potravy, protože ledová krusta se ztenčuje. Je také obtížné lovit soby, protože ta migrují. Respondent Alexei však tvrdí, že ohrožení místních obyvatel zatím není tak vážné, protože flóra a fauna v těchto oblastech se příliš nemění.

Pokračujeme ve popisu hrozeb ve vojenském kontextu. Respondent Elena poukazuje na to, že extrémní povětrnostní jevy ovlivňují nejen lidi, ale také technické infrastruktury, jako jsou například stavby. Tvrdí, že bouře a povodně mohou poškodit technologie a komunikační

kanály. Je důležité si uvědomit, že jedním z důsledků klimatických změn je zvýšení frekvence a intenzity nepříznivých povětrnostních jevů a anomálií.

Další výzvou podle respondenta Dmitriy je migrace z jiných zemí a její dopad na pohraniční služby a stát. Podle ho názoru, očekává se, že zhoršení klimatických podmínek v chudších zemích bude přinášet nucenou migraci lidí do oblastí s lepšími podmínkami. Respondent však neuvádí konkrétní míru tohoto rizika. Jako příklad uvádí situaci v Uzbekistánu, kde existují problémy s nedostatkem vody. Je třeba poznamenat, že pracovní imigrace ze zemí Střední Asie je dlouhodobým trendem v Rusku. Tato perspektiva poskytuje další informace pro zkoumání hrozeb v souvislosti s vojenskými silami a pohraniční bezpečností.

Rizikové faktory environmentální bezpečnosti pro ekonomiku nekončí pouze snížením prodejů uhlovodíků. Klimatická změna hrozí zemědělskému sektoru kvůli vzniku nepříznivých podmínek jako náhlé změny teplot, narušení vodní bilance a nárůst požárů, čehož se dotýkal každý respondent v určité míře.

Sergey se domnívá, zemědělská výroba má ekonomický význam ve mnoha ruských regionech jako Krasnodarský kraj, Belgorodská oblast, Tatarstan a další. Může se zdát, že oteplování bude mít pozitivní důsledky na zemědělství, avšak změna klimatu znamená nejen zvýšení teplot, ale je to taky zvýšená intenzita extrémního počasí.“ tvrdí respondent. Za těchto podmínek se zvyšuje pravděpodobnost nižších výnosů, horší kvality produktů a zvýšené nemocnosti zvířat. Změna klimatu tak vede k zranitelnosti hospodářství.

Environmentální bezpečnost z klimatického hlediska ovlivňuje stabilitu dopravy a infrastruktury v oblastech s věčně zmrzlou půdou. Sergey sdílí, že v severních oblastech je ropný průmysl silně závislý na ropovodech, které se deformují v důsledku tání permafrostu. Další negativní důsledky, jako jsou bouře nebo náhlé změny počasí, narušují provoz podniků. Respondent zdůrazňuje: „Tání ledu je rychlé a za deset let může dosáhnout až několika centimetrů“.

Změna klimatu se v určité míře dotkne i turismu. „Zimy se stávají méně zasněžené, někdy je to dobře, a někdy se musí turisty počítat s tím, že nejsou některé místa dostupné“ říká Elena. Podobné dopady se odrážejí na podmínkách pro lyžování a další zimní aktivitách.

6.2.2 Analýza rozhovorů se skupinou podnikatelů

Výsledkem zpracování rozhovoru je vymezení několika témat a kategorií, které se k tomuto tématu hodí. Během diskuse zazněly témata jako percepce, opatření a výzvy.

Téma „Percepce“ se zaměřuje na to, jak účastníci rozhovorů vnímají environmentální problémy. Kód „Akutnost problému“ (kód P:AKUT) znamená, že účastníci považují hrozby spojené se změnou klimatu a transformací prostředí obecně za naléhavé. Rovněž hovoří o nutnosti adaptace. Kód „Globální problémy“ (kód P:GLOB) navazuje na chápání lidmi globálního významu problémů. Téma „Zdraví“ (kód P:ZDRAV) se vyskytlo v diskusi o tom, že environmentální problémy jsou příčinou onemocnění v městech Ruska.

Téma „Výzvy“ vysvětluje bariéry nebo faktory rozvoje firem. Mezi ně patří například environmentální náklady (kód V:NAKL), které se zvyšují v souvislosti se zaváděním ekologických řešení, což stojí peníze. Firmy musí navíc být konkurenceschopné (kód V:KONKR) bez ohledu na nové standardy a trendy. Klíčovou výzvou je závislost firem nejen na zdrojích, jako jsou ropa a plyn, ale také na státu (kód V:ZAV).

Respondenti často zmiňovali různá opatření přijímaná v rámci podniků s ohledem na udržitelnost. Kódy „Zelená infrastruktura“ (kód O: INFRA), „Recyklace odpadu“ (kód O: REC) a „Vzdělávání“ (kód O: VZDEL) slouží k identifikaci konkrétních opatření. Zelenou infrastrukturou máme na mysli ekologicky šetrnou dopravu. Vzdělávání zaměstnanců je také součástí opatření, jelikož přispívá k větší odpovědnosti podniku.

Tabulka 4: Kódování rozhovorů se skupinou podnikatelů

Název podniku	Sféra činnosti	Kódy	Důležité citace
Tatněř	Výroba plynu	O: INFRA O:REC O:VZDEL P:AKUT V:KONKR V:ODPV	„Jak víme, Rusko je jednou ze zemí, které jsou nejvíce ohroženy klimatickými změnami, a tento problém vyžaduje bezpodmínečná opatření.“

Okkam	Logistika	P:AKUT V_NAKL V:ZAV V:ODPV O:INFRA O: VZDEL	„Samozřejmě však záleží na tom, jak vlády a společnost na tyto výzvy zareagují a jak budou ochotny přijmout potřebná opatření.“
Ekogarmonie	Obchod eko	P:AKUT P:ZDRAV V_NAKL V:KONKR V:ODPV	„Nemocné prostředí, ve kterém žijeme, pak znamená nemocné lidi, a tedy vyšší náklady na zdravotní péči.“

Téma 1. Percepce

Celkově rozhovor odhalil zájem účastníků o globální problémy a udržitelnost. Změna klimatu se považuje za vážný problém, který může ovlivňovat národní bezpečnost Ruska. „Jak řekla Greta Thunbergová, musíme si uvědomit, že naše planeta je v nebezpečí a musíme jednat hned,“ uvedla manažerka firmy Okkam. Rovněž se hovořilo o tom, že problémy související s prostředím zhoršují zdraví obyvatelstva ve městech. „A v Magnitogorsku (město v Čeljabinské oblasti) mají lidé rakovinu“, pokračuje zástupkyně firmy Okkam. Je třeba zdůraznit, že respondentka pochází z regionu, kde je vysoká úroveň znečištění ovzduší a ekologické zátěže.

Důležitý je pohled respondentů na pojmy environmentální bezpečnost a ekologickou bezpečnost. Na rozdíl od akademiků nemohli účastníci druhé skupiny jednoznačně určit, zda jsou to různé pojmy. Podle zástupce společnosti Tatněft' úzce souvisejí. „Souhlasím, že fráze environmentální bezpečnost se skoro u nás v Rusku nepoužívá. Já bych raději řekl bezpečnost prostředí (безопасность окружающей среды). V tomto smyslu je to širší pojetí a zahrnuje bezpečnost ekologickou“. Manažerka Okkam odpověděla, že mezi nimi existuje rozdíl, ale nemá dostatek kompetencí na podrobnější odpověď. Odpověď Ekogarmonie spočívala v tom, že tyto pojmy v Rusku znamenají totéž. Zmínky v politickém kontextu během první otázky nezazněly. „Tady je více zjednodušený pohled v porovnání se západní variantou environmentální bezpečnosti. Takže rozdíl není“, řekla zástupkyně Ekogarmonie. Z odpovědí respondentů vyplývá, že environmentální bezpečnost se svým významem přibližuje ochraně

přírody a udržitelnosti. Pro podniky znamená bezpečnost také stav, kdy činnost firmy nepoškozuje životní prostředí a neohrožuje lidské zdraví. Tento pohled na problematiku má společné rysy s legislativním pojetím environmentální bezpečnosti, neboť zdraví je součástí lidských zájmů a hrozbou může být hospodářská činnost.

Co se týče národní bezpečnosti v rámci tématu percepce lze diskutovat i otázku ochranu přírody jako idea Ruska. Názor firem Tatněř' a Okkam na otázku byl podobný, účastníci souhlasili, že tato myšlenka má smysl. Naopak pohled zástupkyně Ekogarmonie odráží více pesimismu: „V minulosti byly pokusy o její vytvoření, ale nikdy k tomu nedošlo. “Z toho lze vyvodit, že některé firmy a jednotlivci mohou být skeptické vůči úloze státu v environmentální oblasti.

Téma 2. Opatření

Udržitelný rozvoj byl uveden jako priorita v rozvojové strategii společnosti Tatněř'. Zeptala jsem se pak na konkrétní opatření, které společnost přijala, aby tuto strategii splnila. Respondent uvedl, že Tatněř' vytváří podmínky pro rozvoj zelené dopravní infrastruktury, což zahrnuje například cyklostezky. Společnost podporuje ekologické projekty a grantové soutěže na podporu iniciativy obyvatelstva, jako je například fórum pro mladé odborníky, kde se zajímají o environmentální témata. Společnost se také zabývá recyklací odpadu: „Tatněř' nemá žádný odpad, protože veškerý odpad recyklujeme a snažíme se do toho zapojit i obyvatele“ Manager firmy Tatněř' uvedl taky ekologickou vesnici, která sdružuje energeticky úsporné stavby. Odpovědi respondentu ukazují, že společnost dbá na ekologii a zároveň zájem o image ekologicky zodpovědného podniku. Společnost má za cíl pustit od prodeje ropy a přejít na její rafinaci Jako významná firma v regionu se Tatněř' snaží prezentovat jako zodpovědný podnik, kterému záleží na moderních problémech.

Zaměříme se na to, jaké kroky společnost podniká k řešení problému změny klimatu. Je důležité zdůraznit následující:

- automatizovaný systém účtování skleníkových plynů, který nejen počítá emise, ale také vyvíjí opatření k jejich snížení
- používání materiálů s nižší uhlíkovou stopou, jako jsou výrobky ze skelných vláken
- instalace stacionárních stanic pro monitorování ovzduší
- technologie pro zachycování lehkých uhlovodíkových frakcí

To vše přispívá k dosažení uhlíkové neutrality, což podle zástupce zvyšuje konkurenceschopnost společnosti a ruské ekonomiky. Není divu, že se společnost řadí mezi nejekologičtější podniky v regionu. Není divu, že se společnost řadí mezi nejekologičtějších podniky v Rusku (Forbes Russia 2021).

Logistická firma Okkam sice nemá tolik opatření jako Tatněř, ale svým způsobem také přispívá k podpoře moderních řešení. „Máme vozy předních výrobců, které splňují ekologickou normu Euro-5, kterou jsme přijali v roce 2017. Tato norma znamená mnohem menší emise, například emise oxidu uhličitého, CO maximálně 1,0 g/km. Přispíváme tím ke snížení uhlíkové stopy“, uvedla manažerka firmy Okkam. Dodáme, že uhlíkovou stopou se rozumí množství skleníkových plynů, vznikajících v důsledku různých činností člověka, jako je výroba, doprava nebo život domácnosti. Manažerka zdůraznila, že v budoucnu se chce podnik zaměřit na vzdělávání pracovníků, zejména v oblasti životního prostředí. Zástupkyně firmy Ekogarmonie upozornila, že zavádění ekologicky čistých přístupů není snadné. „Pokud společnosti soutěží mezi sebou, snadnou cestou je ušetřit například na čištění vody, které je zahrnuto v ceně tohoto produktu. Produkt je ihned populární a skvělý, protože je levný. Dopady na přírodu se projevují dlouhodobě, a ne všichni na ně myslí“.

Téma 3. Výzvy

Politika EU přímo ovlivňuje obchodní operace z důvodů, které jsme již zmínili. Jsou to přísnější předpisy v oblasti životního prostředí a mění se struktura poptávky po energii. Rostoucí náklady na ochranu životního prostředí skutečně představují hrozbu pro některé podniky a ekonomiku jako celek. Podle managerky firmy Okkam jsou nejvíce ohroženy malé firmy, které nemají kapacitu reagovat na nové předpisy. Manager společnosti Tatněř dodává: „Je zřejmé, že náklady se v krátkodobém horizontu pravděpodobně zvýší. Ale je obtížné poskytnout časový harmonogram environmentálních nákladů firmy“. Mezi faktory ovlivňující ekonomiku firem patří nejen vládní regulace a poptávka na trhu, ale také vlastní environmentální postupy společnosti. Na druhou stranu, respondentka z firmy Ekogarmonie si myslí, že rizika pro ekonomiku existují pouze v dlouhodobém horizontu. „A nikoliv v důsledku nadměrných investic, ale v důsledku ignorování problému“, - sdílela zástupkyně.

Společnost Tatněř nové požadavky vnímá jako výzvu, ale také jako příležitost inovovat a odlišit se jako udržitelný podnik. „My jsme od začátku považovali ekologii jako klíčový princip společnosti“, říká respondent. Respondent uvedl, že investice do udržitelných technologií může snížit náklady, a získat vedoucí postavení v odvětví.

Rozhovor s respondenty přivedl k myšlence, že klimatická krize přiměla mnoho podniků k přehodnocení své činnosti a zaměření se na inovativní postupy pro zmírnění dopadu na prostředí. To vedlo k novým příležitostem, protože společnosti vyvíjejí nové obchodní modely, které jsou efektivnější. Rozvíjejí se oblasti, jako jsou obnovitelné zdroje energie, energetická účinnost, oběhové hospodářství a udržitelné zemědělství. „Společnosti, které dokážou změnit svou strategii, jsou úspěšnější. Investoři přicházejí tam, kde jsou dodržovány

standardy ESG“, tvrdí manažer Tatněř. Zkratkou ESG se nazývají tři kritéria, které firma používá pro hodnocení svých rizik a možností v souvislosti s cílem udržitelnosti (Corporate Finance Institute (2023)). Jsou to environmentální, sociální ukazatele a ukazatel vedení společnosti. Význam environmentálního faktoru je spojen s bojem proti změně klimatu a strategie ESG se tak zaměřuje na oblasti jako efektivita energie nebo uhlíková stopa (Harvard Law School (2020)). Pandemie rovněž zdůraznila význam odolnosti a přizpůsobivosti ve světě podnikání a společnosti obecně. Ekogarmonie souhlasila, že existují příklady změn. „Země se silným environmentálním hnutím skutečně učinily ze zájmu o životní prostředí národní ideu. Bylo to také tím, že se odpovědnost mění.“

6.2.3 Shrnutí

Než učiníme závěr ohledně odpovědí představitelů akademické sféry, je vhodné se podívat na specifika této skupiny. I když se na první pohled zdá, že věda je nezávislá na politickém vlivu, vědecká práce se odehrává v rámci státního aparátu. Nelze popřít skutečnost, že práce vědců je závislá na financování z vládního rozpočtu, což umožňuje zasahování třetích stran do vědeckého výzkumu. To platí zejména ve státech jako je Rusko, kde je téměř všechno pod kontrolou. Nehledě na to, že většina ruských vědců podporuje závěry IPCC, stále existují příklady skeptiků vůči řešení následků změny klimatu. Například, Fedorov přisuzuje změnu klimatu přírodním příčinám (Fedorov 2020), zároveň je ale přesvědčen, že klimatická doktrína představuje hrozbu pro národní bezpečnost. Je důležité brát v úvahu i podobné, byt na první pohled extrémní názory. Podotkneme, že pro nás je důležité, že světová společnost dospěla konsensu. Výsledky dotazníku považují za adekvátní a nezkreslené. Výzkumníci, se kterými probíhali rozhovory, mají hluboké porozumění aktuálním environmentálním a ekonomickým tématům v Rusku

Analýza rozhovoru s zástupci byznysu pomáhá se podívat na environmentální bezpečnost z jiného úhlu pohledu, a co je důležité, z hlediska jednoho ze zdrojů nebezpečí, a sice podnikatelského sektoru. Zároveň však to je aktér, který může přispět ke zvýšení bezpečnosti. Z tabulky je zřejmé, že si pro výzkum vybrané firmy jsou vědomi tématu udržitelnosti, odpovědnosti a environmentálních postupů při organizaci businessu. Zástupce společnosti Tatněř opakovaně zdůrazňoval oddanost společnosti ekologickým postupům. Takové chování umožňuje udělat závěr, že firma může skutečně využít environmentálních trendů ke zlepšení své pozice na trhu a konkurenceschopnosti. Je to velký podnik, který si nemůže dovolit mluvit o ekologii lhostejně, proto je jejich pohled na environmentální hrozby,

včetně ekonomických dopadů spíše optimistický. Navíc čím jsou větší zdroje a finanční rezervy, tím je firma více stabilní, a to i vůči výdajům na ochranu prostředí. Dalšími faktory, které ulehčují situaci je větší integrace do globálních sítí a možný vliv na vládu, tedy environmentální politiku. Nelze opomenout ten fakt, že zprávy a strategie, který vydávají firmy mohou být „na papíře“, ve skutečnosti k pozitivním důsledkům nemusí vždy docházet. Podle mezinárodního ukazatele Transparency International, Ruská Federace zaujímá 137 pozici ze všech 180 země z hlediska úrovně korupce (Transparency 2021). Co se týče hodnocení, Rusko má 28 skóre ze 100, což naznačuje vysokou míru korupčních činností. Korupce je významný problém země, který brání ekonomickému růstu (Fedotov 2019). Z tohoto problému vyplývá, že kromě klasických hrozeb environmentální bezpečnosti, jako poškození životního prostředí, katastrofy nebo nedostatek zdrojů, pro Rusko je potenciální riziko jiného charakteru, pokud dodržení norem a sledování environmentálních prioritám jsou zkorumpovány. Nicméně, vztah soukromého sektoru k environmentálním komponentům se změnil (Bobrova Malaykina 2018). Účastníci rozhovorů nezpochybňují význam změny klimatu a dalších globálních problémů, byť mohou mít všeobecný názor na tuto problematiku.

Názory účastníků nám pomohly prohloubit pochopení environmentální bezpečnosti v Rusku. Rozhovory taky umožnily získat podrobnosti, které nebyly odhaleny ve studovaných vědeckých publikacích. Shrnutím odpovědí z rozhovorů lze říct, že environmentální a klimatická rizika jsou komplexní a ovlivňují společnost, přírodu i politiku v zemi. Navzdory množství problémů má Rusko šanci se s nimi vyrovnat, čímž vyvrácíme tvrzení o technologické zaostalosti země a neschopnosti přizpůsobit se současné situaci

6.3 Analýza média

Tabulka číslo pět (viz příloha) obsahuje informace o různých událostech týkajících se zhoršení životního prostředí v různých regionech Ruska od roku 2003 do roku 2021. Nejprve si rozebereme, k jakým problémům došlo. Nepříznivé ekologické situace byly zahrnuty do následujících témat: Znečištění, Dopady na biosféru a Globální problémy. V rámci každého tématu byly vymezeny kódy.

Nejčastěji docházelo k únikům ropy (kód UN_ROP) v důsledku havárií nebo porušení norem a vypouštění nebezpečných látek do vod (kód ZNC_VOD). K znečištění ovzduší (kód ZNC_VOD) došlo jednou v Čeljabinsku v důsledku úniku bromu. Někdy činnost soukromého sektoru negativně ovlivňovala půdu (kód ZNC_PUD).

Tyto problémy vyvolávaly následný úhyn zvířat (kód U_ZVIR) nebo zdravotní problémy (kód ZDRV_PR), jako je například otrava, která vyžadovala hospitalizaci a léčbu v nemocnici. Kód SANIT byl určen pro označení zhoršení kvality vody nebo porušení hygienických norem. Případy požárů byly označeny kódem LES. Někdy byla jednou z příčin nastávajícího problému změna klimatu (kód ZM_KLIM). Vznik problému často leží na odpovědnosti jednotlivých firem, zejména ropného průmyslu (kód ROP), chemického průmyslu (kód CHEM), energetického sektoru (kód ENER) a těžebního průmyslu (kód TĚŽ). V případě vypouštění znečištěné vody do jezera Bajkal v Burjatské republice byla viníkem čistírna (kód EK_POD).

Z tabulky vyplývá, že vláda reaguje na nepříznivé události různými způsoby. V některých případech je její reakce efektivní, například v případě nehody v Čeljabinsku v roce 2011 nebo v roce 2006 v Moskvě, kdy došlo k znečištění řeky dusitanovým dusíkem. Stát také provádí kontrolu soukromých firem, které byly podezřelé z nehody (kód KONTRL). V roce 2018 při průlomu hráze v republice Sacha provedlo Ministerstvo ekologie a přírodních zdrojů průzkum a monitoring (kód PRUZ).

Převážně reakce vlády na ekologické problémy není efektivní a některé z nich mohou být ignorovány. Pro lepší přehled byla vytvořena mapa regionu, která ukazuje, že stát se nedostatečně zaměřuje na řešení nepříznivých situací v oblasti vzdálených od centra (obrázek 1). To je především Čečenská republika, která se nachází se na jihozápadě Ruské federace v Severním Kavkazu. V Čečensku došlo k ekologické katastrofě, která způsobila výrazný nárůst onkologických nemocí. Souvisí s ropným průmyslem, ale kvůli nedostatečnému financování z federálního centra není nyní možné zlikvidovat znečištění půdy a podzemních vod. Mezi dalšími regiony patří Krasnojarský kraj, Kurganská oblast, Burjatská republika a Irkutská oblast

v Sibiři. Mediální komentáře o situaci v Chantymansijském autonomním okruhu, kde došlo k uniku ropy, jsou zajímavé. Podle článku bylo mnoho důležitých informací utajováno jako „přísně tajné“ a nikdy nebylo zveřejněno veřejnosti. Dalšími regiony, které byly na mapě zaznamenány, jsou Přímořský kraj a Republika Sacha na Dálném východě.

Obrázek 1: Mapa regionů s nedostatečnou ochranou životního prostředí způsobenou vládními rozhodnutími

Zdroj: Vlastní výzkum

6.3.1 Černé nebe v Krasnojarsku

Krasnojarsk je největším průmyslovým centrem východní Sibiře. Město se nachází na soutoku řeky Kachi a velké Jeniseje. Ekologická situace v Krasnojarsku a dalších velkých průmyslových městech (se stává akutní v nepříznivých meteorologických podmínkách. Při tomto režimu z nečitující látky se koncentrují přízemní vrstvě atmosférického vzduchu. Tento jev v médiích získal specifický název „černé nebo“.

Problém vzbuzuje reakce jak u místních aktivistů, tak i veřejných osobností. Je zajímavé, jak se názory aktivistů nacházejí v rozporu s tím, co tvrdí místní správa. Podle správy je hlavní příčinou znečištění automobilová doprava. Místní obyvatelé jsou však přesvědčeni, že

k tomu přispívají také hliníkářny, topení uhlím a geografické faktory. Kromě toho Ministerstvo životního prostředí představilo mobilní aplikaci pro sledování stavu atmosférického vzduchu, která podle aktivistu nefunguje dokonale. Starosta města Alexander Uss tvrdí, že státní systém měření je nejlepší. Skutečně stát používá jinou škálu pro hodnocení nebezpečí, kde je povolený imisní limit mnohem vyšší než celosvětový. V souvislosti s tím místní aktivisté sami vytvořili aplikaci pro monitoring, aby skutečně věděli, co se děje.

6.3.2 Radioaktivní kontaminace v Moskvě

Stavba rychlostní silnice s názvem Jihovýchodní Chorda v jižní části Moskvy na místě radioaktivních odpadů vyvolává protesty u městského obyvatelstva a ekologů. Konflikt vznikl v areálu Moskevské továrny kovů. Odpor aktivistů je dlouhodobý a ekologové se snažili upozornit správu Moskvy o problému radioaktivní kontaminace již v roce 2011. Navzdory nebezpečným podmínkám správa vyhlásila, že se magistrála bude stavět. S názorem místních ekologů se částečně nesouhlasí a tvrdí, že oblast, kde bude rozmístěná silnice, není radioaktivní. Moskva oficiálně přiznává problém v rámci omezeného pozemku mimo místa stavby. Aktivisté na rozdíl od správy považují celý areál za kontaminovaný. Ekologové z organizace Greenpeace organizovali vlastní analýzu a odhalili anomálie, které mnohokrát převyšují normální úroveň. Podle nich oficiální data nejsou pravdivá. Místní obyvatelstvo se obrátilo na soud, ale nedostalo výsledky. Zástupce starosty Moskvy tvrdí, že žádné znečištění v oblasti Chordy není a stavba silnice je nutná, protože silně zlepší spojení centra města s okrajovými částmi.

6.3.3 Kritika národního projektu Ekologie

Národní projekt Ekologie je velký projekt, který vznikl po prezidentově vyhlášení potřeby rozvoje státní politiky v oblasti ekologie v roce 2018. Je zaměřen na řešení naléhavých environmentálních problémů a je koncipován na šestileté období od roku 2019 do roku 2024. Cíle se zaměřují na další oblasti, jako je recyklace, ochrana lesů a vody, snižování emisí, rozvoj ekologické turistiky a ochrana biologické rozmanitosti.

Nicméně projekt dostává kritiku od odborníků, jako je Forestforum Ruského Greenpeace, které tvrdí, že pomoc, kterou projekt poskytuje v oblasti ochrany lesů, je velmi malá. To je způsobeno nedostatečným rozpočtem a nejasným definováním cílů. Regiony trpící požáry, kácením a dalšími problémy potřebují na zlepšení situace 100 miliard rublů ročně, zatímco vláda bere v úvahu pouze 6 miliard každoročně.

Podle účetní komory je plnění rozpočtu projektu neefektivní a vládní výdaje klesly. Hodně peněz se používá na informační propagandu, která ale není řešením problémů. Dalším problémem je snadné splnění cílů na papíru, jako například zvětšení lesní plochy, které je možné dosáhnout výsadbou. Rozvoj lesa ale vyžaduje přibližně dvacetiletou údržbu a péči, což národní projekt nezohledňuje.

Analýza media ukazuje rozpor mezi obyvatelstvem a státem. K nepříznivým situacím vedou především aktivity soukromého sektoru, který má v Rusku zjevně prioritu. Zatímco data získaná v rozhovorech ukazují ohleduplnost podnikatelských subjektů a pečlivý vztah k životnímu prostředí, média to nepotvrzují. Oficiální dokumenty mohou skrývat informace o nebezpečném vlivu soukromého sektoru a tím podporovat jeho fungování. Ekologicky orientovaný obraz firem tak může být zůstat na papíře. Národní projekt Ekologie je další ukázkou, jak se pozitivní tvrzení vlády mohou neshodovat se realitou.

7. Diskuse

První výzkumná otázka zněla: „Jak byste definoval/a pojem environmentální bezpečnost a souvisí tento pojem s ekologickou bezpečností? Jde o dva různé pojmy?“ V Rusku jsou tyto pojmy chápány jako synonyma v politické, akademické a byznysovém kontextu.

Odpověď na druhou výzkumnou otázku „Ovlivňuje environmentální agenda národní bezpečnost Ruska?“ je kladná. Strategie národní bezpečnosti z roku 2020 ukazuje, že environmentální problémy mohou ovlivňovat bezpečnost Ruska jako politické jednotky. Toto tvrzení je v souladu s akademickými názory. Skupina podnikatelů se na téma dívá podobně, ale podniky se více soustředí na otázku energetické bezpečnosti.

Odpověď na otázku „Vnímáte změnu klimatu jako hrozbu pro národní bezpečnost Ruska?“ může být jak kladná, tak záporná. Na všech třech úrovních byla zmiňována možnost využití tání ledové pokrývky v Arktidě a objevení příznivých podmínek pro pěstování plodin, což představuje ekonomickou výhodu. Nicméně je třeba poznamenat, že akademická úroveň využívání arktického regionu kritizuje, neboť ekosystémy v této oblasti jsou zranitelné. Oficiální a akademická úroveň tak stojí v rozporu. Respondenti z podnikatelské roviny nepochybují význam změny klimatu a dalších globálních problémů, byť mohou mít všeobecný názor na tuto problematiku.

Čtvrtá výzkumná otázka se týkala hrozeb spojených s klimatem pro environmentální bezpečnost. Odpověď na tuto otázku je zařazena do analýzy s akademickou skupinou v rámci tématu „Hrozby“.

Otázka, zda může být ochrana přírody národní myšlenkou Ruska, nezískává jednoznačnou odpověď. Pokud se podíváme na legislativní rámec, stát kladně zdůrazňuje nutnost ochrany přírody. Respondenti z obou zkoumaných skupin uvádějí jak kladné, tak záporné odpovědi.

Další otázka se týkala politiky Evropské unie a nákladů na životní prostředí. Zpřísnování standardů nebude pro tyto firmy velkou hrozbou. Nicméně je důležité poznamenat, že ne všechny ruské podniky budou mít stejné schopnosti jako Tatněff, Okkam a Ekogarmonie. Nedostatek srozumitelných ekologických předpisů v Rusku může vést k situaci, kdy mnoho podniků bude zaostávat. V důsledku toho by mohly tyto podniky mít problémy s konkurenceschopností vůči společnostem, které upřednostňují bezpečnost životního prostředí jako nezbytnou podmínku pro své stabilní fungování.

Odpověď na osmou otázku, zda může klimatická krize a nedávná pandemie posloužit jako hnací síla změn, je kladná.

Poslední otázka se týkala reakce vlády na mimořádné události a katastrofy. Odpovědi respondentů byly poměrně negativní, neboť existuje mnoho situací, kdy stát není zodpovědný. Obecně však stát dobře reaguje na znečištění a významné havárie. Na druhou stranu se však nevěnuje prevenci, aby k podobným situacím nedocházelo.

8. Závěr

Cílem diplomové práce bylo zhodnotit pozici konceptu environmentální bezpečnosti v politice Ruské Federace na třech diskurzivních úrovních: oficiální, formální a populární.

S cílem odhalit diskurz environmentální bezpečnosti na **vládní** úrovni byla provedena diskurzivní a obsahová analýza osmnácti legislativních dokumentů, včetně federálních zákonů, doktrín, strategií a koncepcí. Bylo zjištěno, že postupem času se **zájem státu o environmentální problematiku zvětšil**. Legislativa v oblasti životního prostředí stala podrobnější, což lze považovat za plus. Ruský pohled na koncept environmentální bezpečnost předpokládá bezpečné využívání přírody tak, aby nadále mohla poskytovat ekosystémové služby a negativní procesy při tomto využívání neohrožily obyvatelstvo. Součástí konceptu na vládní úrovni je také uvědomění si globálního rozsahu environmentálních problémů, které lze řešit politickou spoluprací.

Tematická analýza rozhovorů potvrdila, že koncept postupně **získává nové hodnoty**, které se zaměřují na aspekty jako klimatická migrace, ekonomické důsledky změny klimatu a transhraniční konflikty. Rozhovory s pěti zástupci vědecké komunity a třemi zástupci

podnikatelské sféry posloužily jako zdroj dat pro dosažení druhého cíle. Tento cíl, který spočíval ve studiu environmentální bezpečnosti na formální úrovni. Důležitou poznámkou je, že **rozšíření konceptu v Rusku** je spíše výsledkem **akademických úvah**. Z pohledu politiky Ruské Federace a podnikatelských subjektů environmentální bezpečnost zahrnuje více ekologických aspektů. Lze říct, že **na vládní úrovni a z pohledu byznysu** je pojetí environmentální bezpečnosti **blízké ekologické bezpečnosti**. Ekologickou bezpečností v tomto případě se rozumí termín, který byl podrobněji rozebrán v teoretické části. Na rozdíl od environmentální bezpečnosti referenčním objektem jsou přírodní systémy.

Akademická sféra vymezuje širokou škálu environmentálních hrozeb, ale **ne všechny aspekty** jsou zahrnuty do právního rámce. Z teoretické části práce vyplývá, že odborníci zkoumající pojetí environmentální bezpečnosti ji vymezují z hlediska vládní politiky. Ruská odborná literatura si tak klade za cíl pochopit, jak záležitosti životního prostředí zasahují do legislativy. Dalším záměrem je prostudovat, jak například znečištění vod v sousedních státech ovlivňuje ekologii v Rusku. **Na rozdíl od zahraničních autorů**, se odborníci v Rusku nezabývají obhajobou nebo kritikou konceptu environmentální bezpečnosti. Respondenti, se kterými byly provedeny rozhovory, se dívají na koncept z různých perspektiv. Pro některé jsou důležité vnitřní hrozby spojené s obyvatelstvem, jiní hovoří o ekonomice nebo posuzují specifiku Ruska a jeho politiky.

Zástupci akademické sféry jsou jednoznační v tom, že **stát má potenciál efektivně řídit** problém změny klimatu ve smyslu omezení skleníkových plynů a modernizaci výroby. V případě, kdy vědci upozorňují na **lokální specifické problémy**, například život domorodých etnických skupin, může **dojít k zanedbání těchto otázek**. Oficiální a formální úroveň jsou tak propojeny pouze v určitých aspektech.

Třetí cíl spočíval v zjištění role **byznys sektoru**. Výsledky rozhovoru ukazují, že podnikatelský sektor přispívá ke **zlepšení** environmentální (spíše ekologické bezpečnosti). Komunikace se státem je omezena, jelikož firmy se musejí na změnu klimatu adaptovat samostatně.

Součástí třetího cíle bylo prozkoumat, jak nové standardy a normy v rámci změny klimatu a potřeby dekarbonizace ovlivňují firmy. Studium této problematiky bylo zahrnuto do výzkumných otázek. Avšak naplnění cílů lze zlepšit zvětšením vstupních dat, jelikož podniky se odlišují. Relevantní by bylo použít kvantitativní výzkum, například výpočet údajů firem v souvislosti s využitím ekologicky čistších technologií. V tomto případě je možné zahrnout podnikatelské subjekty v různých odvětvích a regionech Ruska. Kvalitativní metodu

používanou v této práci lze doplnit například používáním dotazníků, které jsou časově méně náročné. Tím je možné rozšířit seznam objektů soukromého sektoru.

Negativní role podniku byla zjištěna v analýze media. Tento vystup naplňuje čtvrtý cíl týkající se **efektivitu vlády** při řešení katastrofických událostí a nepříznivých ekologických situací. Přestože firmy tvrdí, že jsou udržitelné, může docházet k vypouštění nebezpečných látek do vod a vzduchu a celkovému porušení norem. Stát přitom může situaci zhoršit tím, že bude skrývat informace nebo kontrola státních orgánů (Rosprirodnadzor, Rospotrebnadzor apod.) nepovede k omezení činnosti firem. Analýza rozhovoru a medií v rámci hodnocení role podniků totiž ukazuje **rozdílné výsledky**. Příčinou je to, že zdrojem informací jsou různí aktéři.

Celkově je koncept environmentální bezpečnosti zajímavý tím, jak k němu lze přistupovat. Zde vzniká prostor pro zamyšlení v rámci klasického sporu mezi monistickou a dualistickou geografii.

Pokud se podíváme na termín z monistického hlediska, měla by environmentální bezpečnost zahrnovat jak **přírodní stránku, tak i sociální a politické dimenze**. Tento způsob nejlépe popisuje koncept environmentální bezpečnosti v Rusku. Naopak, environmentální bezpečnost, jak je popsána v teoretické části, se soustředí především na politiku. Nezabývá se tak zranitelností ekosystémů, vzdaluje se od ní a zkoumá bezpečnost státu nebo jednotlivce.

Před výzkumníkem se tak může objevit otázka: zda vyčleňovat environmentální a ekologickou bezpečnost nebo spojit environmentální a bezpečnostní aspekt dohromady? Z výsledku diplomové práce vyplývá, že je nutné zvolit druhou variantu.

Koncept environmentální bezpečnosti v Rusku se změnil z realistického chápání bezpečnosti. Dnes je těžké pohlížet na svět jako na jednoduchý soubor soupeřících států, kde význam mají vojenské prostředky. Svět je globalizován, a to znamená vzájemnou závislost zemí s některými výjimkami (Severní Koreou). Můžeme říci, že koncept environmentální bezpečnosti v Rusku zahrnuje přístup k lidské bezpečnosti, kde i samotný stát může představovat nebezpečí pro jednotlivce.

V ruském kontextu lze navrhnout nový pojem – bezpečnost životního prostředí (охрана окружающей среды). Toto doporučení vychází jednak z analýzy rozhovoru, jednak z doslovného překladu anglického slova „environment“ do ruštiny.

Literatura

ALKIRE, S. (2003): A Conceptual Framework for Human Security. Centre for Research on Inequality, Human Security and Ethnicity. Oxford: University of Oxford.

ALLENBY, B. R. (2000): Environmental Security: Concept and Implementation. *International Political Science Review*, 21, 1, 5–21.

AUTY, R. M. (1993): Sustaining Development in Resource Economies: The Resource Curse Thesis. Routledge, London.

BARNETT, J. (2001): The Meaning of Environmental Security: Ecological Politics and Policy in the New Security Era. Zed Books, London.

BAYSAL, B., & KARAKAŞ, U. (2017): Climate Change and Security: Different Perceptions, Different Approaches. *International Relations*, 14, 54, 21-44.

BELLONA (2007): Экологическая катастрофа в Краснодарском крае <https://bellona.ru/2007/11/21/ekologicheskaya-katastrofa-v-krasnoda/> (cit. 25.07.2023).

BOOTH, K. (1991): Security and Emancipation. *Review of International Studies*, 17, 4, 313–326.

BOOTH, K. (1991): Security in Anarchy: Utopian Realism in Theory and Practice. *International Affairs*, 67, 3, 527–545.

BOSNJAKOVIC, B. (2012): Geopolitics of climate change: A review. *Thermal Science*, 16, 629.

BRAUN, V., CLARKE, V. (2006): Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3, 2, 77-101.

BROWN, O., CRAWFORD, A. (2009): Battling the Elements: The security threat of climate change. International Institute for Sustainable Development Commentary, Kanada.

BURKE, M.B., MIGUEL, E., SATYANATH, S., DYKEMA, J.A., LOBELL, D.B. (2009): Warming increases the risk of civil war in Africa. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 106, 49, 20670–20674.

BUZAN, B., WÆVER, O., & deWILDE, J. (1998): *Security: A New Framework for Analysis*. Lynne Rienner Publishers, London.

CLIMATE ACTION TRACKER (2022): Russian Federation, <https://climateactiontracker.org/countries/russian-federation/2022-02-07> (cit. 7. 2. 2022).

CORPORATE FINANCE INSTITUTE (2023): Environmental, Social, and Governance (ESG), <https://corporatefinanceinstitute.com/course/environmental-social-governance/> (cit. 1. 5. 2023).

DEUDNEY, D. (1991): Environmental Security: Muddled Thinking. *Bulletin of The Atomic Scientists*, 47, 3, 22–28.

DU PISANI, J.A. (2006): Sustainable development – historical roots of the concept. *Environmental Sciences*, 3, 2, 83-96.

DYER, H. (2001): Environmental security and international relations: The case for enclosure. *Review of International Studies*, 27, 441–450.

ENCYCLOPAEDIA BRITANNICA (2023): Ecology, <https://www.britannica.com/science/ecology> (cit. 10. 5. 2023).

FAO. (2013): Food and Agriculture Organization of the United Nations. <https://www.fao.org/home/en> (20.07.2023).

FLOYD, R. (2008): The Environmental Security Debate and its Significance for Climate Change. *The International Spectator*, 43, 3, 51-65.

FORBES RUSSIA (2021): 30 самых экологичных компаний России: рейтинг Forbes. <https://www.forbes.ru/biznes-photogallery/422011-30-samyh-ekologichnyh-kompaniy-rossii-reyting-forbes> (cit. 29. 12. 2022)

GRAEGER, N. (1996): Environmental Security? *Journal of Peace Research*, 33, 1, 109–116

HARDY, C., PHILLIPS, N., & HARLEY, B. (2004): Discourse analysis and content analysis: Two solitudes? *Qualitative & Multi-method Research*, 2, 1, 19-22.

HARVARD LAW SCHOOL (2020): Introduction to ESG. Harvard Law School Forum on Corporate Governance, <https://corpgov.law.harvard.edu/2020/08/01/introduction-to-esg/> (cit. 23. 3. 2017).

HEIMDUO (2019): How can lack of resources cause conflict? <https://heimduo.org/how-can-lack-of-resources-cause-conflict/> (cit.15.5.2023)

HENDL, J. (2012): Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace. Portál, Praha.

HETTNE, B. (1997): Development, Security and World Order: A Regionalist Approach. *The European Journal of Development Research*, 9, 1, 83-106.

HOUGH, P. (2021): *Environmental Security: an introduction*. Routledge, London.

CHERRY A. (1995): What is ecological security? *Peace Research*, 27, 2, 87-89.

IRK.RU (2005): В Усолье-Сибирском произошла экологическая катастрофа <http://irk.ru/>. <https://www.irk.ru/news/20050309/accident/>(cit. 25.07.2023).

KAPLAN, R.D (1994): *The coming anarchy*, Atlantic Monthly, 273, Routledge, London

KOKORIN A., KORPPO A. (2013): *Russia's Post-Kyoto Climate Policy. Real Action or Merely Window-Dressing*. Fridtjof Nansen Institute, Oslo.

KRAJHANZL, J. (2012): *Dobře utajené emoce a problémy životního prostředí. Lipka – školské zařízení pro environmentální vzdělávání*, Brno.

LENTA.RU (2018): Байкал оказался на грани экологической катастрофы <https://lenta.ru/news/2018/04/13/baikal/> (cit. 25.07.2023).

LEONARD, M, PISANI-FERRY, J., SHAPIRO, J., TAGLIAPIETRA, S., WOLFF, G. (2021): The geopolitics of the European Green Deal. *International Organisations Research Journal*, 16, 2, 204-235.

LESIKHINA (2021): How Russia approaches the environment, peace and security. Categories: Law and policy. Report, Conflict and Environment Observatory, West Yorkshire.

LEVY, M. A. (1995): Is the Environment a National Security Issue? *International Security*, 20, 2, 35–62.

LIPPERT, I. (2004): An Introduction to the Criticism on Sustainable Development. Brandenburg University of Technology, Brandenburg.

MARTINOVSKÝ, P. (2014): Reflexe environmentálních hrozeb v bezpečnostní politice České republiky. Disertační práce. Fakulta sociálních studií. Masarykova univerzita, Brno.

MATHEWS, J. T. (1989): Redefining Security. *Foreign Affairs*, 68, 162-177.

MCDONALD, M. (2021): *Ecological Security: Climate Change and the Construction of Security*. Cambridge, Cambridge University Press, Cambridge.

OECD (2021): Crude Petroleum. Observatory of Economic Complexity, <https://oec.world/en/profile/hs/crude-petroleum#:~:text=Exports> (16.07.2023).

OECD (2021): Wheat. <https://oec.world/en/profile/hs/wheat> (20.07.2023).

PAGE, E. (2010): What's the Point of Environmental Security? Paper for the SGIR 7th Pan-European International Relations Conference, Stockholm.

PATTON, M. Q. (1990): *Qualitative evaluation and research methods* (2nd ed.). Sage, Newbury Park.

PRIMAMEDIA. (2013): Бухту Золотой Рог назвали самой грязной в России <https://primamedia.ru/news/319867/> (cit. 25.07.2023)

PRINC, G. (1993): Threats without Enemies. Facing environmental insecurity. Routledge, London.

[PRIRODA.RU](http://www.priroda.ru) (2018): К 30-ЛЕТИЮ ПРИРОДООХРАННОЙ СЛУЖБЫ
<http://www.priroda.ru/reviews/detail.php?ID=12001> (cit. 1. 1. 2022).

REDACTSIYA.YOUTUBE (2022): <https://www.youtube.com/channel/UCXk5X6I5pVg8bV4jmqBv45w> (cit. 3.11.2022).

REGNUM.RU (2003) На Ловинском месторождении "Урайнефтегаза" (Югра) произошла крупная экологическая катастроф <https://regnum.ru/news/148488> (cit. 25.07.2023).

REGNUM.RU (2003): В пойму рек Иж и Позимь (Удмуртия) сброшено около 20 тонн нефтепродуктов <https://regnum.ru/news/477698> (cit. 25.07.2023).

REGNUM.RU (2021): Regnum (Регнум). <https://regnum.ru/news/accidents/3339919.html> (cit. 25.07.2023).

RIA.RU (2011): Утечка брома в Челябинске: 28 человек в больнице <https://ria.ru/20110901/428424015.html>(cit. 25.07.2023).

RUMMEL, R. J. (1994). Death by Government. Transaction Publishers. New York.

ŘIHÁČEK, T., OSINA, P., HLAVÁČKOVÁ, P. (2013): Kvalitativní výzkum ve vzdělávání. Masarykova Univerzita, Brno.

SORENSEN, T. C. (1990). Rethinking National Security. Foreign Affairs, 69(3), 1-18.

STATISTA (2023): Leading gas exporters worldwide in 2020 (in billion cubic meters). Retrieved Month Day, Year, from <https://www.statista.com/statistics/217856/leading-gas-exporters-worldwide> (cit. 14. 7. 2023).

SWATUK, L. A. (2004): Environmental Security in Practice: Transboundary Natural Resources Management in Southern Africa. Section 31 of the Pan-European Conference on International Relations, The Hague.

THE WORLDWATCH INSTITUTE (2005): State of the World 2005: Redefining Global Security. Earthscan, Washington.

TOUŠEK, V., KUNC, J., VYSTOUPIL, J. a kol. (2008): Ekonomická a sociální geografie. Aleš Čeněk, Plzeň.

TYNKKYNNEN N. (2010): A great ecological power in global climate policy? Framing climate change as a policy problem in Russian public discussion. Environmental Politics, 19, 2, 179-195.

UN GENERAL ASSEMBLY (1994): United Nations Framework Convention on Climate Change : resolution <https://www.refworld.org/docid/3b00f2770.html> (cit. 28.07.2023)

UNACADEMY (2021): Ecology and Environment, <https://unacademy.com/content/bpsc/study-material/environment-and-ecology/ecology-and-environment/> (cit. 10. 10. 2021).

UNITED NATIONS PEACEKEEPING (n.d.). Conflict and Natural Resources. In United Nations Peacekeeping. <https://peacekeeping.un.org/en/conflict-and-natural-resources> (cit.15.5.2023)

YAKUTIAMEDIA (2018): Прорыв дамб, или Как произошло загрязнение реки Вилюй в Якутии <https://yakutiamedia.ru/news/730921/> (cit. 25.07.2023).

БЛОКНОТ.СТАВРОПОЛЬ (2017): Экологическая катастрофа: тонны рыб погибают из-за сброса воды в канале на Ставрополье <https://bloknot-stavropol.ru/news/ekologicheskaya-katastrofa-tonny-ryb-pogibayut-iz--906999> (cit. 25.07.2023)

БОБЫЛЕВ С. М. (2011): „Зеленая“ экономика: перспективы для России. Экологическое право, 6, 39-41.

БОГДАНОВ, К. А. (2009): Климатология русской культуры. Prolegomena. Новое литературное обозрение, 99, 59-97

БРИНЧУК М.М. (2008): Обеспечение экологической безопасности как правовая категория, Государство и право, 9, 30-42.

БЫКОВСКИЙ В. К. (2016): Экологическая безопасность в системе национальной безопасности Российской Федерации. Международное сотрудничество евразийских государств: политика, экономика, право, 7, 2, 90-98.

ВЕДЕНИН Н.Н. (2001): Экологическая безопасность как институт экологического права. Журнал российского права, 12, 16.

ГЛУШКО, О. А. (2013): Экологический кризис и правовые проблемы его преодоления. Политематический сетевой электронный научный журнал Кубанского государственного аграрного университета, 91, 1-19.

ГОСТЕВА, С. Р. (2010): Экологическая безопасность России и устойчивое развитие. Вестник Тамбовского государственного технического университета, 16, 3, 704-717.

ЖАВОРОНКОВА, Н., ШПАКОВСКИЙ, Ю. (2016): Экологическая безопасность в системе стратегического планирования Российской Федерации. Русский закон, 6, 170-183.

ЗУБЕЦ А.Н., ХОКОНОВ А.А. (2022): Качество жизни, протестная активность населения и проблемы обеспечения национальной безопасности России. Гуманитарные науки. Вестник Финансового университета, 12, 3, 57-64.

КАРЛИН, Л. Н., САМУСЕВИЧ, И. Н. (2010): Глобальный климат, история и культура. Общество. Среда. Развитие (Terra Humana), 1, 130-138.

КОМСОМОЛЬСКАЯ ПРАВДА – НОВОСИБИРСК (2011): В Новосибирской области произошла экологическая катастрофа <https://www.nsk.kp.ru/daily/25716.5/916146/> (cit. 25.07.2023)

КРАВЧЕНКО, Н. А. (2020): Экологическая безопасность: проблемы правовой интерпретации. Ученые записки Крымского федерального университета имени В. И. Вернадского Юридические науки, 72, 6, 453-464.

МАКАРОВ И. А., СУСЛОВ Д. В., СТЕПАНОВ И. А., СЕРОВА Д. А. (2021): Поворот к природе: новая экологическая политика России в условиях зелёной трансформации мировой экономики и политики. Международные отношения, Москва.

МАЛЫЦЕВ, А. А. (2008): Особенности проявления «Голландской болезни» деиндустриализации в современной российской и зарубежной практике. Современная конкуренция, 4, 116-129.

МУШИНСКИЙ, М. А. (2015): Стратегии, концепции, доктрины в правовой системе Российской Федерации: проблемы статуса, юридической техники и соотношения друг с другом. Юридическая техника, 9, 488-499.

НАШ ГОРОД (2018): Это страшнее Чернобыля". Вблизи Тюмени ведутся разработки радиоактивных урановых руд <https://nashgorod.ru/news/2018-09-28/eto-strashnee-chernobylya-vblizi-tyumeni-vedutsya-razrabotki-radioaktivnyh-uranovyh-rud-2106260> (cit. 25.07.2023)

ПЕТРОВА Т. В. (2005): Техническое регулирование как часть системы правового регулирования отношений в сфере охраны окружающей среды. Экологическое право, 1, 78-80.

ПЛАТОНОВ Ю.Н. (2011): Экологическая компонента национальной безопасности России. Журнал российского права, 8,176, 26-33.

ПОСТОЯННОЕ ПРЕДСТАВИТЕЛЬСТВО РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ ПРИ ООН (2019): Climate change is one of the most important issues of our time. https://russiaun.ru/ru/news/sc_climate2501 (cit. 20.06.2023).

РАДИО СВОБОДА (2003): Экологическая катастрофа в Чечне. <https://www.svoboda.org/a/270815.html> (cit. 25.07.2023)

РЕЙМЕРС, Н. Ф. (1992): Надежды на выживание человечества. Концептуальная экология. Россия молодая, Москва.

РОССИЙСКАЯ ГАЗЕТА (2006): Экологическая катастрофа в районе Москва-реки <https://rg.ru/2006/10/23/moskva-reka-anons.html> (cit. 25.07.2023)

РУСАКОВА, Ю. А. (2015): Климатическая политика Российской Федерации и решение проблем изменения глобального климата. Вестник МГИМО университета. 40, 1, 66-72.

РЯЗАНЦЕВ, С.В., МОИСЕЕВА, Е.М. (2022): Влияние глобального изменения климата на миграцию населения в России и странах Центральной Азии. Народонаселение, 25, 3, 18-32.

СИПТИЦ С.О., РОМАНЕНКО И.А., ЕВДОКИМОВА Н.Е. (2021). модельные оценки влияния климата на урожайность зерновых и зернобобовых культур в регионах России. Проблемы прогнозирования, 186, 2, 75-86.

ТОНКОВ, Е.Е., СИНЕНКО, В.С., ТУРАНИН, В.Ю. (2016): Возможности совершенствования правового регулирования экологической безопасности в российской федерации. Nomothetika: Философия. Социология. Право, 3, 1-7.

ШОБОДОЕВА, А.В. (2018): Экологическая безопасность Российской Федерации: теоретико-методологические проблемы. Известия Иркутского государственного университета. 9, 3, 35-45.

ЭКОСФЕРА (2020).История «черного неба»: как Красноярская ГЭС и незамерзающий Енисей изменили климат региона <https://ecosphere.press/2020/11/20/istoriya-chernogo-neba-kak-industrializacziya-i-krasnoyarskaya-ges-izmenili-klimat-regiona/> (cit. 25.07.2023)

Legislativní zdroje

Государственная дума Российской Федерации (2002): Распоряжение „Об Экологической доктрине Российской Федерации“ от 31.08.2002 N 1225-р. In: https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_92097 (cit.25.07.2023).

Государственная дума Российской Федерации (2002): Федеральный закон „Об охране окружающей среды“ от 10.01.2002 г. № 7-ФЗ. In: https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_34823/ (cit.25.07.2023).

Государственная дума Российской Федерации (2004): Федеральный закон „О ратификации Киотского протокола к Рамочной конвенции Организации Объединенных Наций об изменении климата“ от 04.11.2004 г. № 128-ФЗ. In: <http://www.kremlin.ru/acts/bank/21599> (cit.25.07.2023).

Государственная дума Российской Федерации (2008): Распоряжение О „Концепции долгосрочного социально-экономического развития Российской Федерации на период до 2020 года“ от 17.11.2008 N 1662-р. In: https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_82134/28c7f9e359e8af09d7244d8033c66928fa27e527 (cit.25.07.2023).

Государственная дума Российской Федерации (2010): Федеральный закон „О безопасности“ от 28.12.2010 г. № 390-ФЗ. In: https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_108546/ (cit.25.07.2023).

Государственная дума Российской Федерации (2011): Федеральный закон „Об основах охраны здоровья граждан в Российской Федерации“ от 21.11.2011 г. № 323-ФЗ. In: <https://rg.ru/documents/2011/11/23/zdorovie-dok.html> (cit.25.07.2023).

Президент Российской Федерации (1997): Указ „Об утверждении Концепции национальной безопасности Российской Федерации“ от 17 декабря 1997 года № 1300. In: <http://www.kremlin.ru/acts/bank/11782> (cit.25.07.2023).

Президент Российской Федерации (2009): Распоряжение „О Климатической доктрине Российской Федерации“ от 17.12.2009 N 861-рп. In: https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_94992/ (cit.25.07.2023).

Президент Российской Федерации (2009): Указ „О Стратегии национальной безопасности Российской Федерации до 2020 года“ от 12.05.2009 N 537. In: https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_87685/ (cit.25.07.2023).

Президент Российской Федерации (2017): Указ „О Стратегии экологической безопасности Российской Федерации на период до 2025 года,, от 19.04.2017 № 176. In: <http://publication.pravo.gov.ru/Document/View/0001201704200016> (cit.25.07.2023).

Президент Российской Федерации (2021): Указ „О Стратегии национальной безопасности Российской Федерации“ от 02.07.2021 N 400. In: https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_389271/ (cit.25.07.2023).

Příloha

Tabulka 5: Nepříznivě ekologické situace za období 2003-2021

Zdroj	Rok	Region	Tón zabarvení	Událost	Reakce ze strany vlády	Vinik	Kódy	Citace
Радио Свобода	2003	Čečenská republika	Velmi negativní	Nepříznivá ekologická situace v Čečensku	Ne	Stát a podniky	VALKA, ROP, ZDRV_PR,	„Skoro polovina území Čečenské republiky byla prohlášena za nevhodnou. Polovina novorozenců se rodí s anomálií?“ (Радио Свобода 2003).
Регнум	2003	Chanty-mansijský autonomní okruh	Negativní	Unik ropy v důsledku havárie v oblasti ložiska Lovinske	Ne	Soukromý sektor, firma Lukojl	UN_ROP, ROP, ZNC_PUD	„Podobných nehod se za posledních pět let stalo několik. Ale na všechny případy sedá prach na policiích úředníků označených jako „přísně tajné“ (Регнум 2003).
Регнум	2005	Udmurtská republika	Neutrální	Emise 20 tun odpadu z ropné rafinérie na Sarapulské cestě v údolích řek Iž a Pozma.	Ano	Soukromý sektor	ZNC_VOD, UN_ROP, ROP, KONTRL	„Zřejmě jsou stopy úniku, a to včetně několika tun“ (Регнум 2003).
IDK	2005	Irkutská oblast	Negativní	Znečištění zemědělské půdy odpady společnosti Chymchrom	Ne	Soukromý sektor, společnost Chymchrom	ZNC_PUD, CHEM	„Zde bude úplně prázdno a nic nebude růst po dobu 10 let“ (IDK 2005).
Российская газета	2006	Moskva	Neutrální	Znečištění moskevské řeky dusitanovým dusíkem	Ano	není určeno	ZNEC_VOD, ROP, KONT	„Výsledky testů ukázaly 70-80násobné překročení maximálního přípustného faktoru“ (Российская Газета 2006).
Bellona	2007	Krasnodarský kraj	Neutrální	Znečištění moře kvůli potopení lodi	Ano	Vliv počasí	U_FAUN, NEPR_P, ZNEC_VOD, UN_ROP,	„Na řešení následků není dostatek pracovních sil a strojů. Řada regionů země také připravovala speciální tým na pomoc Krasnodarskému kraji“ (BELLONA 2007).
Комсомольская правда - Новосибирск	2011	Altajský kraj	Negativní	Znečištění vody řeky Shipunica v obci Lozhok, v důsledku čehož zahynulo mnoho ryb a pitná voda se stala nevhodnou ke konzumaci	Ano	Není určeno, pravděpodobně soukromý sektor	HAV, SAN, KONT, U_FAUN	„Nejenže je ve vzduchu nesnesitelný zápach, ale i pitná voda má nechutnou pachut. Mrtvých ryb je spousta nejen na hladině a na březích, ale také na dně – plavou přímo za lodí, zvedány vrtulí motoru. Je to děsivé!“ (Комсомольская правда - Новосибирск 2011).
Риа Новости	2011	Čeljabinská oblast	Neutrální	Nehoda s únikem bromu v nákladním vagónu v Čeljabinsku	Ano	Soukromý sektor	ZNC_OVZD, CHEM, KONTRL, ZDRV_PR	„Podle správy Čeljabinsku požádalo záchrannou službu o lékařskou pomoc asi 100 lidí“ (РИА 2011).
PrimaMedia	2013	Přímořský kraj	Negativní	Znečištění mořského rybářského přístavu ve Vladivostoku	Ne	Není určeno, pravděpodobně soukromý sektor	ZNC_VOD, SANIT, UN_ROP	„Vodní plocha zálivu Zlatý roh ve Vladivostoku je nejspínavější v Rusku“ (Primamedia2013).
Блокнот.Ставрополь	2017	Stavropolský kraj	Velmi negativní	Vypuštění vod v kanálu a hromadný úhyn ryb	Ne	Stát	U_ZVIR, EK_POD	„Jako rybář mohu říci, že minimálně pět let už na tomto místě ryby nebudou. Je to zrudné, taková lhostejnost je zločinem proti přírodě“ (Блокнот.Ставрополь 2017).

YakutiaMedia	2018	Republika Sacha	Pozitivní	Na ložisku Ir d'yakh Placer došlo k porušení čtyř jam, což vedlo k rozsáhlému znečištění 3 řek	Ano, kontrola, likvidace, osobní dohled ze strany hlavy republiky	Vliv počasí	N_STAV, SANIT, KONTR, PREV, U_FAUN	„V souladu se svou politikou "otevřenosti" ministerstvo zapojuje veřejnost svoláním Veřejné rady pro životní prostředí při Ministerstvu ekologie za účasti odpovědných agentur a veřejných organizací“ (YakutiaMedia 2018).
Lenta	2018	Burjatská Republika	neutrální	Vypouštění znečištěné vody do jezera Bajkal z čistírny	Ne	Stát	ZNEC_VOD, EK_POD	„Znečištění nabývá katastrofálních rozměrů“ (Lenta 2018).
Нам Город	2018	Kurganská oblast	Tegativní	Rozvoj ložisek nehledě na protesty místních obyvatel v Kurganské oblasti	Ne	Soukromý sektor, firma Dalur	TĚŽ	„Nyní hnutí Kurgan-Antiuran oslabilo. Aktivisté hovoří o tlaku ze strany policie a úřadů“ (Нам Город 2018).
Экофера	2020	Krasnojarský kraj	negativní	Změna mikroklimatu u řeky Jenisej v důsledku vypouštění teplých vod	Ne	Stát	ML, ZM_KLIM, ENERG	„V 60. letech 20. století byla víra, že člověk může přetvořit přírodu ve svůj prospěch, stále silná. Sovětský vědecký diskurz se rovněž vyznačoval podobným 'ekologickým optimismem'“ (Экофера 2020).
Регнум	2021	Republika Sacha	Velmi negativní	Rozsáhlé hoření lesů	Ne	Není určeno	ZM_KLIM, LES	„Jakutsko hořelo i dříve, ale současná katastrofa je největší, jaká kdy byla zaznamenána. Požár začal potápět věčně zmrzlou půdu, čímž se nyní do atmosféry uvolňuje zvýšené množství oxidu uhličitého, které již vyvolalo abnormální bouře a 'suché bouřky'“ (Регнум 2021).